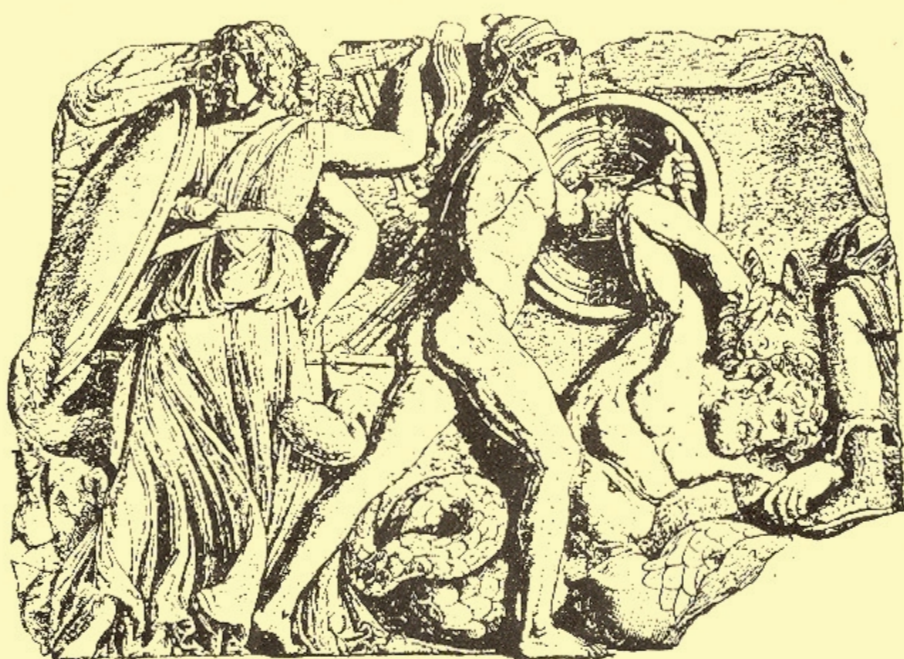

ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ καὶ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ

Τί θὰ ἐπιβιώσῃ στὸν Κόσμο τοῦ Μέλλοντος;

ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΚΡΟΝΟΥ

“Όταν 5 ἀθλητὲς ἐνώνουν ἓνα λαό...”

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό
Κυδαθηναίων 29, Πλάκα,
105 58 Ἀθήνα
Τηλέφωνα: 32.23.957 ή 98.41.655

Τὰ γραφεία τοῦ Περιοδικοῦ
λειτουργοῦν πρωινὲς ὥρες
9.30-13.30, καθημερινά.

Ἱδιοκτῆτης — Ἐκδότης —
Διευθυντής:

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ

Ἀχιλλέως-Μουσῶν 51,
Π. Φάληρο

Φωτοστοιχειοθεσία- Ἀτελιέ:
Ν. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ & ΣΙΑ ΕΠΕ»
Μάγερ 11, Ἀθήνα, Τηλ. 5221792

Ἐκτύπωση-Βιβλιοδεσία:
«ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ & ΣΙΑ ΕΠΕ»
Καλλιόρου 10
Μπουρνάζι-Τηλ. 5726819

Τιμὴ τεύχ. δρχ. 230
Ἑτήσια συνδρομὴ δρχ. 2.500
— Ὁργανισμῶν δρχ. 4.000
— Φοιτητῶν δρχ. 1.500
— Ἐξωτερικοῦ δολ. 50

Διαφημίσεις δὲν δημοσιεύονται.
Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται

Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση
ἄρθρων τοῦ ΔΑΥΛΟΥ ὑπὸ τὸν
ὅρον ὅτι θὰ ἀναφέρεται ρητὰ ἡ
πηγὴ τους

Ὅλες οἱ συνεργασίες, τὰ βιβλία
καὶ τὰ ταχυδρομικὰ ἐμβάσματα
στὴ διεύθυνση:
Δημήτρη Λάμπρου, Μουσῶν 51—
17562 Παλαιὸ Φάληρο, Ἀθήνα

Παρακαλοῦνται οἱ συνδρομητές
ποῦ ἀλλάζουν διεύθυνση, νὰ τὸ
γνωστοποιοῦν στὸ περιοδικό.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 3748:

Ἑλληνικότητα καὶ Ρωμιοσύνη: Τί θὰ ἐπιβιώσῃ;
Δ.Ι.Λ.

ΣΕΛΙΣ 3749:

Τὸ ἔθνος

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

ΣΕΛΙΣ 3767:

Ὁ χρόνος στὸ ἔργο τοῦ Spinoza

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3791:

Τὸ πραξικόπημα κατὰ τοῦ Κρόνου

ΗΛΙΑΣ ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3774:

Ὁ «Παρνασσός» καὶ τὸ ἔργο του

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3775:

Τὰ προσδιοριστικά-δηλωτικά στὴ λογοτεχνία

ΣΠΥΡΟΣ Γ.Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3753:

Ἐπιλογὴ ἐπιστολῶν ἀναγνωστῶν

**ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΙΑΡΑΜΠΑΛΗΣ, ΑΘΑΝ. ΛΥ-
ΤΡΑΣ, Φ. ΜΠΟΥΖΑΝΗΣ, Κ. ΜΠΟΥΖΕΑΣ, Φ.
ΘΕΟΦΙΛΟΥ.**

ΣΕΛΙΣ 3803:

Λίγα γιὰ τὴν κριτικὴ

ΣΠΥΡΟΣ ΝΟΝΙΚΑΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΠΟΙΗΣΗ:

Β. Γκαίτε (ἀνέκδοτη μετάφραση) Ι. Ἀργυρίου, Στ. Ἐλευθε-
ρίου.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ:

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ: Σελ. 3765 • ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ: Σελ. 3798
ΔΙΗΓΗΜΑ: Σελ. 3800 • ΚΙΝΗΣΙΣ ΙΔΕΩΝ: Σελ. 3803

ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ καὶ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ:

Ποιὰ θὰ ἐπιβίωση στὸ Κόσμο τοῦ Μέλλοντος;

Με προϋπόθεση τὴν διάσωση τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ κινδύνου μιᾶς νέας Ἐποχῆς Βαρβαρότητας, ἐνὸς Νέου Ἱστορικοῦ Μεσαίωνα, βλέπω νὰ ἐπέρχεται ἀκάθεκτος ἓνας Κόσμος, στὸν ὁποῖο ἡ Θεωρία, ὁ Λόγος, ὁ Στοχασμός, ἡ Φιλοσοφία, ἡ Ἐπιστήμη, ὁ Διάλογος, ἡ Ἀπόδειξη, ὁ Ἐλεγχος καὶ ἡ κατὰ φύσιν ρέουσα Ἐναρχὸς Πολιτικὴ Τάξις θὰ εἶναι οἱ ἀκρογωνιαῖοι λίθοι του.

Στὸν κόσμον αὐτὸν τῆς Ζωῆς τὰ στοιχεῖα τοῦ Θανάτου, ἡ Δύναμη, τὸ Δόγμα, ἡ Ἐξουσία, ὁ Οἰκονομισμός, τὸ Παράλογο, ἡ Ὁργάνωση, θὰ ἔχουν ἀπορριφθῇ ὡς σπέρματα αὐτοκαταστροφῆς: Ἡ ἐπιβίωσή τους θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὸ τέλος τοῦ εἶδους ἀνθρώπου. Τὸ εἶναι, ἡ Οὐσία, θὰ ἀποβάλλῃ μὲ τὴν ζωοποιό της ἐπενέργεια τὸ Ἐξεῖναι, τὴν Ἐξουσία.

Σημειῶνω πάλι, ὅτι, ὅπου Θεωρία, Λόγος, Στοχασμός, Φιλοσοφία, Ἐπιστήμη, Διάλογος, Ἐλεγχος, Ἀπόδειξη καὶ κατὰ φύσιν Ἐναρχὸς Πολιτικὴ Τάξις, ἐκεῖ καὶ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ. Δὲν ξέρω ἄλλον ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, πού νὰ εἰσῆγαγε στὴν Ζωὴ τὰ στοιχεῖα αὐτά. Καὶ δὲν ξέρω κανέναν, πού, ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλληνικότητα τὰ εἰσῆγαγε – ἀφ' ὅτου δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθέρου, χωρὶς σκοποθηρικοὺς περιορισμοὺς καὶ ἐξουσιαστικὴ ὠφελιμοθηρία, ἔρευνας τὰ προσήγγισε – νὰ ἔπραξε τίποτ' ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ δύο τινα: ἢ τὰ υἱοθέτησε καὶ προσπάθησε, ὅσο μπόρεσε, νὰ τὰ ἀναπαραγάγῃ ἢ τὰ πολέμησε, τὰ διέστρεψε, τὰ παραχάραξε, τὰ ἐξάλειψε.

Στὸν κόσμον αὐτὸν τῆς Ἑλληνικότητας πού ἐπέρχεται μὲ τὴν ἀδήριτη ἀναγκαιότητα τῆς μοναδικῆς ἐπιλογῆς γιὰ Ζωή, δὲν θὰ διασωθοῦν σύνορα, γλώσσες, ἔθνη, φυλές, θρησκείες, ἔθιμα, κράτη. Δὲν θὰ ζήσουν π.χ. τὸ γερμανικόν, τὸ ἀγγλικόν, τὸ ρωσικόν, τὸ γαλλικόν, τὸ ἀμερικανικόν, τὸ κινεζικόν, τὸ Ἰνδικόν (...) ἔθνος. Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔθνους, γλώσσα, θρησκεία,

ἔθιμα, φυλὴ, κράτος, λαϊκὸς πολιτισμός, θὰ ἐξαφανισθοῦν. Θὰ διασωθοῦν μόνον ὅσα ἑλληνικὰ στοιχεῖα ἔχουν εἰσαχθῇ στὴν ἱστορία τους καὶ τὴ ζωὴ τους. Ἀπὸ τὴ γλῶσσα τους θὰ διασωθοῦν μόνον οἱ ἔννοιες πού ἐλήφθησαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικότητα ἢ ἀναπαρήχθησαν σὰν συμπληρώσεις τῆς· οἱ ἔννοιες, πού φθάνουν στὸ 80% τῶν ἐννοιῶν τῆς ἀγγλικῆς π.χ., στὸ 75% τῆς γερμανικῆς, στὸ 75% τῶν λατινογενῶν γλωσσῶν κλπ. Ἀπὸ τὶς θρησκείες θὰ διασωθῇ ὅ,τι ἐλήφθη ἢ ἀναπαρήχθη ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ὀντολογικὴ Σκέψη. Ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς πολιτισμοὺς δὲν θὰ ἐπιβίωσῃ τίποτε – ἀν δὲν ἔχῃ ἐξαφανισθῇ ἤδη. Ἀπὸ τὰ πολιτικὰ συστήματα θὰ ζήσῃ ὅ,τι χωρεῖ στὴν ἡρωϊκὴ Ἑλληνικὴ Πολιτικὴ Θεωρία. Τὰ ἐξ-ουσιαστικὰ δόγματα θὰ χαθοῦν. Ἀπὸ τὸ Στοχασμό, τὴ Φιλοσοφία, τὴν Τέχνη καὶ τὴν Ἐπιστήμη θὰ υπάρξῃ ὅ,τι δὲν δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ὑπερητήσῃ τὴν Ἐξ-ουσία.

Ἀπὸ αὐτὸ πού ὑπάρχει στὸν δικό μας, ἐδῶ, «Πολιτισμό», θὰ ζῇ ὕστερα ἀπὸ χρόνον Χ ὅ,τι ἔχει ἀπορροφηθῇ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικότητα. Στὴ γλῶσσα ὅ,τι ἀντλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχαία. (Ἡ λαϊκὴ γλῶσσα, πού ἔφθασε σὲ μᾶς μετὰ τὴν Τουρκοκρατία, στερεῖται ἐντελῶς θεωρητικῶν ἐννοιῶν καὶ εἶναι ἀπολύτως ἀνίκανη νὰ ἐκφράσῃ ἔστω μία στοιχειώδη θεωρητικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ σκέψη). Στὸ λαϊκὸ «πολιτισμὸ» τίποτα. Στὴ θρησκοληψία τίποτα. Στὴν ἐξουσιαστικὴ κατασκευὴ τίποτα. Στὴν ρωμέικη «ἐπιστήμη»(;) τίποτα. Στὸ ρωμέικο «κράτος» τίποτα. Στὴ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ τίποτα.

Ἡ Ρωμιοσύνη καὶ ἡ παράλληλη πρὸς αὐτὴν Ἑθνοκοφροσύνη – μὲ μία λέξη: ὁ Λαϊκισμός – εἶναι ἤδη νεκρές. Ἡ Ἑλληνικότητα, ἡ ζωοδότις αὐτὴ μήτρα καὶ πηγὴ ὅχι μόνο τοῦ «ἐθνικῆς» μας ἀλλὰ τῆς πανανθρώπινης Ζωῆς – πού τόσο μισήθηκε καὶ ἐξωβελίσθηκε ἐδῶ καὶ παντοῦ ἀπὸ τὴν Ἐξ-ουσία – εἶναι ἤδη ὀλοζώντανη, εἶναι τὸ Παρὸν καὶ τὸ Μέλλον. – Δ.Ι.Α.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

(τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν)

ΤΟ ΕΘΝΟΣ

Περάσαμε τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος ἀπὸ τὰ χρόνια, ποὺ ἓνα ξεχασμένο ἔθνος ἀφυπνίζεται καὶ μὲ θυσίες, ποὺ συγκλονίζουν ὁλόκληρο τὸν κόσμο, ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεώς του. Ἀγωνίζεται νὰ ἐπικυρώσει τὴν ταυτότητά του καὶ νὰ συνδέσει τὴν ἱστορία του, ἡ ὁποία χάνεται στοὺς αἰῶνες. Πολλοὶ φθόνησαν τὴν ἐνδοξη κληρονομιά καὶ πάσχισαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴν ἀμφισβητήσουν. Σοφίστηκαν παντὸς εἶδους ἱστορικὲς διαστρεβλώσεις, συμμάχησαν μὲ συμπλεγματικούς θαυμαστὲς τοὺς καὶ ἔσπειραν ἐπιμελῶς τὴν ἀμφιβολία. Ἡ θέληση ὅμως τοῦ ἔθνους ἐπέβαλε τὴν ἀναγέννηση καὶ οἱ βάρβαροι μόνοι τοὺς στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ τὸ ἀφανίσουν. Ἡ νεώτερη ἱστορία του ἔχει αἰχμὲς καὶ ἐξάρσεις, ποὺ ἐπιταχύνουν τὴν ἀνοδικὴ πορεία καὶ ἀντισταθμίζουν τὶς κακοτυχίες. Στὶς ἡμέρες μας μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς κατόρθωσε νὰ παλέψει μὲ τὴν ὑποανάπτυξη, τὴν ὁποία τοῦ κληροδότησαν ἱστορικὲς ἐποχὲς πνευματικοῦ εὐνουχισμοῦ καὶ ἡθικῆς παρακμῆς. Ἦταν κοντὰ στὴν ἐξοδο, λίγα βήματα γιὰ νὰ ξεπεράσει τὴν καθυστέρηση καὶ νὰ μπεῖ στὸ δρόμο τῶν μικρῶν ἀλλὰ ἀναπτυγμένων χωρῶν.

Δυστυχῶς ὅμως σήμερα βρίσκεται σὲ μιὰ θλιβερὴ ἐκπλήξη. Ἀσυνείδητα, εὐπιστο καὶ παρασυρμένο, ξεστράτισε σ' ἓνα ἀδιέξοδο, ποὺ ὁδηγεῖ στὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Πίστευσε πὼς ὁ δρόμος τῆς ἀναπτύξεως εἶναι εὐκόλος καὶ βραχύς. Ἡ μεγάλη αὐξηση τῆς προσφορᾶς βιομηχανικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἀγαθῶν προκάλεσέ σύγχυση, καλλιέργησε τὴν ὑπερκατανάλωση καὶ δημιούργησε τὴν ψευδαίσθηση μιᾶς φυσικῆς ἀφθονίας. Ἀνεύθυνοι δημαγωγοὶ ἀντικατέστησαν τὸ σύστημα τῶν ἀξιῶν μὲ ἀσυνάρτητα συνθήματα. Ἐπεισαν τὰ πλήθη τῶν ἀφελῶν γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἄκοπου πλούτου, ὁ ὁποῖος δικαιωματικῶς τοὺς ἀνήκει, ἀλλὰ σκοτεινὲς δυνάμεις καὶ οἱ ἐπάρατοι «ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ» ἐμποδίζουν τὴν δικαίαν κατανομή τῶν ἀγαθῶν. Παρουσίασαν τὴν ὀκνηρία ὡς ἀρετὴ, γιὰτὶ ἀπόρριψαν τὴν αἰτιώδη σχέση τοῦ προϊόντος μὲ τὸ ἔργο. Ξεπέρασαν τοὺς κήρυκες τῆς «ὑπεραξίας» καὶ τῆς ἀπάνθρωπης ἐκμεταλλεύσεως, γιὰ νὰ διακηρύξουν τὴν ἀρχὴ τῆς «μηδενικῆς προσπάθειας». Διέφθειραν τοὺς νέους μὲ συνθήματα παρανοϊκά, ὅπως π.χ. «κάτω ἡ ἐντατικοποίηση τῶν σπουδῶν». Μέθυσαν τὸ ἄκριτο πλῆθος μὲ φράσεις καὶ λέξεις μαγικὲς, ὅπως «κοινωνικὴ ἀπελευθέρωση», «ἰδιεὺς εὐκαιρίες γιὰ ὅλους», «ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια» καὶ ἄλλα πολλὰ.

Οἱ ἀνεύθυνοι ἐξουσιαστὲς προβάλλουν τὴ λαϊκίστικη ἀρχὴ τῆς ἀναξιοκρατίας. Προσπαθοῦν νὰ ὑποβάλουν καὶ στοὺς πιὸ ἀνίκανους τὸν ἀρριβισμό, ἀνταλλάσσοντας τὴν ἱκανότητα μὲ τὴν πίστη στὴ δογματικὴ ἐξουσία. Προσφέρουν κίβδηλη «λαϊκὴ» κυριαρχία, γιὰ νὰ ἐγκαταστήσουν τὴν αὐταρχικὴ,

έξουσιαστική άρχή τών σκληρών δογμάτων. Έτσι οί λαϊκές επιτροπές, οί όποιες μεταφέρουν τή θέληση τοῦ ισχυροῦ στήν άπρόσωπη μάζα, ύποκαθιστοῦν τήν άξιοκρατική κοινωνική οργάνωση. Συνεχώς διαλαλοῦν με θεατρική μεγαλοπρέπεια τήν αναβάθμιση τών κοινωνικῶν προσφορῶν άποκρύπτοντας τόν άσυμπτωτικό μηδενισμό τους. Είναι βεβαίως άδύνατο νά γίνει δεκτό πώς ή κοινωνική πρόνοια ήταν έξυψωμένη σέ άξιοζήλευτο επίπεδο, άντιθέτως παρέμενε άνεπαρκής καί, δυστυχώς, τώρα έφθασε σέ κατάσταση επικίνδυνη, χωρίς νά μπορεί κανείς νά άντιδράσει. Θά ήταν βάνουση παραποίηση τής αλήθειας νά καταλογισθεί ή σημερινή καθολική κρίση στή χρεωκοπία τής άστικής ιδεολογίας, γιατί είναι πλέον φανερό πώς μόνον οί *εὐνομούμενες* άστικές δημοκρατίες επιτρέπουν τήν έλεύθερη σκέψη καί τήν άτομική πρωτοβουλία, πού εξασφαλίζουν τήν πρόοδο. Τά δογματικά συστήματα άπέτυχαν στήν εφαρμογή τους καί άποδείχθηκαν άτυχείς άναζητήσεις άνθρωπιστικῶν προθέσεων. Ἡ ρομαντική άντιμετώπιση τής άνθρώπινης φύσεως καί τά μεταφυσικά θεμέλια τής πολιτικοοικονομικής θεωρίας συνέθεσαν τίς προϋποθέσεις, γιά νά επικρατήσεί ή πιό άπάνθρωπη δογματική έξουσία. Ἡ άλαζονεία τοῦ ψευδεπίγραφου άνθρωπιστικοῦ συστήματος, τό όποιο διεκδικεί τήν παγκοσμιότητα καί ή άδίστακτη, έπεκτατική επιθετικότητα του άποσκοποῦν, πέρα άπό κάθε ύποκρισία, στήν έξαφάνιση τών παραδόσεων καί τήν παραποίηση τής ιστορίας.

Δέν είναι ή καθυστέρηση μιᾶς άνοδικής πορείας, πού μπορεί νά φέρει τήν καταστροφή καί τόν άφανισμό, αλλά ή έκφυλιστική τάση τών βασικῶν χαρακτήρων τής έθνικής ταυτότητας, ή όποία καλλιεργείται άνεμπόδιστα καί συστηματικά άπό τούς επικίνδυνους δογματισμούς. Τό μεγαλύτερο στήριγμα τής έθνικής ταυτότητας ενός λαοῦ δέν είναι τίποτε άλλο άπό τή γλώσσα, δηλαδή τόν έναρθρο λόγο, πού είναι ό φύλακας τής πνευματικής ζωής καί τοῦ πολιτισμοῦ στό πέρασμα τοῦ χρόνου. Δυστυχώς ό πανοῦργος έξουσιαστής έπεστράτευσε τή λαϊκίστικη προπαγάνδα, γιά νά δώσει θανάσιμο χτύπημα στό λόγο τοῦ έθνους καί γιά νά τόν ύποκαταστήσει με ένα άσθενικό καί άνίκανο ὄργανο γιά βαθειά σκέψη καί στοχασμό. Οί μετριότητες καί οί άνάλυση βρήκαν τήν έκφρασή τους εἰς δόξαν τής αναίσχυντης άνοησίας.

Θρασεῖς καί χυδαῖοι συκοφαντοῦν ήλιθίως τό τέλειο γλωσσικό ὄργανο, πού χρειάστηκαν αἰῶνες γιά νά διαμορφωθεῖ άπό τήν εὐγενέστερη καί λεπτότερη έλληνική διάνοηση. Ἀπέρριψαν κάθε σύμβολο άφηρημένης έκφράσεως καί κατασκεύασαν τήν τεχνική διαμέριση τοῦ γλωσσικοῦ πλούτου, τήν όποία παρουσιάζουν με «έτικέττες», π.χ. άρχαϊζουσα, καθαρεύουσα, δημοτική κ.τ.λ. Ξεχνοῦν πώς μιᾶ είναι ή γλώσσα, ή όποία δέν καθορίζεται άπό τόν τύπο καί τή μορφή, αλλά κυρίως άπό τή δυνατότητα έκφράσεως τοῦ πνευματικοῦ καί ψυχικοῦ προϊόντος. Ἡ γλώσσα ως ζωντανός ὀργανισμός εξελίσσεται καί άπλοποιεῖται, χωρίς νά χάνει τήν κομψότητα καί τόν πλοῦτο της. Ἡ ένότητα τοῦ άνά τοὺς αἰῶνας ζῶντος έλληνικοῦ λόγου ένοχλεῖ καί έμποδίζει τήν πραγματοποίηση τοῦ άπώτερου σκοποῦ τοῦ έξουσιαστικοῦ σκοταδισμού. Ἡ πνευματική πενία δέν έχει ανάγκη άπό τόν θησαυρό τών γλωσσικῶν συμβόλων, γιατί με ελάχιστα ράκη επενδύεται ή καθημερινότητα τής τετριμμένης επικοινωνίας. Ἡ ανάπτυξη τής

ύψηλης τεχνολογίας καὶ ἡ ἄφθονη προβολὴ εἰκόνας προσφέρεται γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς πνευματικῆς ὁκνηρίας, ἡ ὁποία διευκολύνει τὸ ἔργο τῶν δημαγωγῶν.

Οἱ διαφθορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου ἀγνοοῦν τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἔχουν τὴν ψευδαίσθησιν πὺς θὰ μπορέσουν νὰ μολύνουν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἑλληνικὸν λόγον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀστείρευτη πηγὴ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν συμβόλων, δηλαδὴ τοῦ σύγχρονου στοχασμοῦ. Ἡ κρίσις θὰ περάσει καὶ τὸ ἔθνος δὲν θὰ ἐκφυλισθεῖ, οὔτε θὰ ἀφομοιωθεῖ, ἀλλὰ θὰ συνυπάρξει μέσα στίς πολυάριθμες κοινωνίες ποὺ γεννιοῦνται.

ΙΩΣΗΦ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Οἱ τρεῖς σταυροὶ

Κυττάζω ὡς πέρα μακρὰ τὸ ἴσιωμα τῆς Γῆς...
Ἕνας πελώριος μαῦρος ἀνθοστόλιστος σταυρὸς.
Ἀπὸ μένα θὰ περάσεις,
μοῦ λέει, ἀπὸ μένα.
Στὴν καρδιά μου θὰ σὲ κλείσω.
Αἰῶνια θὰ σὲ χαϊδεύω μὲ τὴ σιωπὴ μου.
Ἄγαλμα μάνας π' ἀγκαλιάζει τὸ παιδί της
μὲ στοργὴν περίσσια.

Κυττάζω ψηλὰ τὸν ἥλιον...
Ἕνας χρυσαφένιος σταυρὸς
τινάζει ἀγέρωχα τὰ τέσσερα φτερά του.
Ἀπὸ μένα θὰ περάσεις,
μοῦ λέει, ἀπὸ μένα.
Ἐγὼ κάθε πνεῦμα παίρνω στὴν ἀγκάλη μου.
Ἐγὼ θὰ σὲ ζεστάνω, ἐγώ,
στὸ διάβα τοῦ αἰώνιου ὕπνου σου
μὲ τὴ ζεστὴ ἀνάσα μου.

Βυθίζω τὸ βλέμμα μου στὸν οὐρανόν...
Ἕνας γαλάζιος σταυρὸς
ἀγκαλιάζει τὰ πέρατα τοῦ κόσμου.
Ἀπὸ μένα θὰ περάσεις,
μοῦ λέει, ἀπὸ μένα.

Ο,ΤΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ ΔΕΝ ΠΕΤΥΧΕ

Οί εκδηλώσεις ένθουσιασμού του Έλληνικού λαού για την αξιοθαύμαστη νίκη της έθνικης μας ομάδας καλαθοσφαιρίσεως επί των Σοβιετικών έχουν κοινωνιολογική εξέγηση. Πράγματι εκείνες υπερβαίνουν κατά πολύ τὰ όρια του πανηγυρισμού μιᾶς νικηφόρου αθλητικής συναντήσεως, και τοῦτο γιατί τὸ βαθύτερο αἰτίον τους ὑπῆρξε ἡ ἀνάγκη αὐτοῦ τοῦ λαοῦ νὰ αἰσθανθῇ υπερήφανος γιὰ κάτι και νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν υπερηφάνειάν του.

Τὰ τελευταῖα εἴκοσι περίπου χρόνια οἱ Έλληνες δὲν εἶχαν κανένα λόγο νὰ εἶναι υπερήφανοι, γιὰ κάποια τους ἐθνικὴ ἐπιτυχία. Ἀπεναντίας ὑφίσταντο σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς δράσεως συνεχῇ μείωση. Ὑποπτα μάλιστα ἡ μείωση αὐτὴ συνετηρεῖτο και συντηρεῖται ἀπὸ τὴν πολιτικὴ και πνευματικὴ «ἡγεσία» τῆς χώρας. Ὁ λαός μας ἀκούει ἀπὸ ἐπίσημα χεῖλη πολλές φορές ἐκεῖνα τα ψοφοδὲ περι μικρῆς Ἑλλάδας κ.τ.λ., βλέπει ὅτι γιὰ τὰ ἐθνικά του θέματα, π.χ. Κύπρος, Αἰγαῖο, τὸ κράτος καταφεύγει «ὁμοψύχως» στὴ διεθνή ἐλεημοσύνη και δὲν τὰ ἀντιμετωπίζει αὐτοδύναμα, διδάσκεται στὰ σχολεῖα ὅτι και ἐκεῖνα, γιὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι υπερήφανος, τοῦ τὰ ἔδωσαν ξένοι, π.χ. ἀλφάβητο κ.τ.λ. Τέλος πάντων, ἀπὸ παντοῦ ὑπονομεύουν τὴν ἐθνικὴ αὐτοπεποίθηση τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ξαφνικά, σὰν κεραυνός, ἦλθε τὸ θριαμβευτικὸ γεγονός τῆς νίκης τῶν Ἑλληνοπαίδων, τὰ ὁποῖα ζύπνησαν τὴν ἐθνικὴ μας υπερηφάνεια.

Στὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Γιουγκοσλαβίας και ὅταν οἱ Γιουγκοσλάβοι κέρδιζαν μὲ δέκα βαθμούς διαφορά, ὁ ἐκφωνητὴς τῆς τηλεοράσεως ἀπέδειξε, ὅτι εἶναι θῦμα τοῦ συμπλέγματος κατωτερότητας ποὺ τοῦ ὑπέβαλαν. Γιατὶ κατελήφθη ἀμέσως ἀπὸ ἡττοπάθεια. «Δὲν εἶναι δυνατό», ἔλεγε, «νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ θαῦμα και νὰ νικήσουμε τὴν Γιουγκοσλαβικὴ ομάδα δύο φορές σὲ ὀκτὼ μέρες» και ἔδειχνε κατόπιν τὸ ταπεινὸ φρόνημα τῆς ἐθνικῆς ὀλιγάρκειας: «Καλὰ ποὺ φθάσαμε και μέχρις ἐδῶ»... Ἀλλὰ τὰ ἀγωνιζόμενα Ἑλληνόπουλα δὲν ἀποδέχθηκαν ψυχικά τὴν ἡττα, πάλαψαν και συνέτριψαν τοὺς ἀντιπάλους. Τὸ «θαῦμα» ἔγινε, γιατί ἡ ψυχὴ τῶν ἀθλητῶν δὲν ἐφθάρη ἀπὸ τὴν νοσηρὴ διανόηση ποὺ ταπεινώνει τὸν ἐθνικὸ μας δυναμισμό. Μέσα στὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ τους ἀνέστησαν τὸ Ὀμηρικὸ «αἰὲν ἀριστεύειν» και τὸ ὑλοποίησαν.

Ταυτόχρονα ὁ λαός, οἱ χιλιάδες ἐκτὸς τοῦ γηπέδου και τὰ ἑκατομμύρια ποὺ παρακολουθοῦσαν τηλεοπτικῶς τὸν ἀγῶνα, ἀποδείχθηκαν ὄχι δέκτες ἀλλὰ φορεῖς τοῦ αγωνιστικοῦ πνεύματος και συμμετεῖχαν στὴν προσπάθεια μ' ὅλο τὸ ψυχικὸ σθένος τους. Ἔτσι, φυσικὴ συνέπεια τῆς νίκης ὑπῆρξαν οἱ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις, μὲ σημαῖες και τὸν Ὑμνον τοῦ Ἐθνους, διότι ἡ νίκη ἦτο ΕΘΝΙΚΗ.

Μερικὰ Ἑλληνόπουλα ἔφεραν χιλιάδες λαοῦ στὸ στάδιο και ἑκατομμύρια ποὺ ἔβλεπαν τὸν ἀγῶνα σὲ ἐθνικὴ ἔξαρση, στὴν ὁποῖα κανένα κόμμα, κανένα πανεπιστήμιο, καμμία θρησκεία δὲν κατάρθωσε νὰ κἀνῃ. Ὅπωςδὴποτε δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ φαινόμενο τῶν Ἑλλήνων ἐνωμένων, ἀσχέτως πολιτικῆς τοποθετήσεως και κοινωνικῆς τάξεως, νὰ ψάλλουν τὸν Ἐθνικὸ μας Ὑμνο.

Ἡ πραγματικότητα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος κυριάρχησε γιὰ λίγο. Ἀμφιβάλλω, ἂν οἱ πολιτικοὶ ἔλαβαν τὸ μήνυμα. Ἐλπίζω ὅμως οἱ Έλληνες νὰ ἀντελήφθωσαν, ὅτι ὁ λαός θὰ ἀκολουθήσῃ μὲ πάθος ὅσους τοῦ κεντρίσουν τὴν Ἐθνικὴ του Ὑπερηφάνεια.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Ἑλληνομάθεια καὶ ἑλληνικὸς βαρβαρισμός

Ἀπὸ τὸν φιλόλογο-γυμνασιάρχη κ. Φώτη Μπουζάνη λάβαμε καὶ δημοσιεύουμε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολή:

Κύριε διευθυντά,

«Πᾶς Ἕλλην βάρβαρος»: τὴν ἄρνησιν τοῦ «μή» δὲν θὰ τὴν βρῆς, πρὸ πολλοῦ τὴν ἔθαψεν μαζί με τὴν καθαρεύουσαν, ὁ γνωστός ἐκεῖνος Ὑπουργὸς τῆς λεγομένης... Ἑθνικῆς Παιδείας. Ἡ πνευματικὴ ἀποβλάκωσις τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἡ ὁποία ἀνεβλάσθησε καὶ ἀπέδωσεν ἤδη τοὺς καρπούς της, μετὰ τὴν ἐνσκήψασαν ἐν ὥρᾳ αἰθρίας (δεξιὰ κυβέρνησις) ὕπουλον καὶ αὐθάδη κατὰ τῆς γλώσσης μας ἐπίθεσιν, ὡς ἐν κατόπτρῳ, εἰκάζεται ἀπὸ τὰ παρατιθέμενα κείμενα ὑποψηφίων φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1981:

Θέμα Ἐκθέσεως «Φείδου Χρόνου»:

α΄) «Διὰ τὸ κερδίσουμε τὸν χρόνον φείδου, ἀπαιτεῖται μεγάλῃ εὐφυΐᾳ καὶ ψυχραιμίᾳ ἐν ἐμπόδιᾳ τῆς φύσεως, πού πρόκειται νὰ μᾶς παρουσιασθοῦν διὰ τὸ ὀφελὸς μας. Πολλὰ παραδείγματα εἶναι πού μπορεῖ κανεὶς νὰ κερδίσει τὸν χρόνον τοῦ φείδου».

β΄) «Ὁ φείδος ἦταν ἓνας ἐκ τῶν μεγάλων σοφῶν τῆς πατρίδος μας καὶ ἤκμασε κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσαίωνα. Κατήργησε τὸ ἐπικρατοῦν κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡμερολόγιον καὶ ὥρισε νέον, γι' αὐτὸ καὶ ἐκεῖνον τὸν χρόνον πού ἔγινε ἡ ἀλλαγὴ αὐτῇ, ὠνομάσθηκε ὁ χρόνος τοῦ Φείδου...».

γ΄) «... χρόνου φείδου εἶναι ὁ χρόνος ἡ τὸ χρῆμα ἢ καὶ ὁ πλοῦτος, πού χάνει κανεὶς ὅταν δὲν σπεύδει ἀμέσως εἰς τὸν χρόνον διὰ τὸ χρῆμα καὶ τὸν πλοῦτον τὸν σκορπᾷ, δηλ. τὸν σπαταλᾷ ἢ τὸν διαθέτει ἐκεῖ πού δὲν χρειάζεται νὰ τὸν διαθέτει».

Ἄλλὰ ποῖα ἀποτελέσματα θὰ ἀνέμενε κανεὶς, ὅταν εἰς μὲν τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον βραβεύεται ἡ ἀσυδοσία καὶ ἡ ἀμέλεια, ἀφοῦ ἔχει καταργηθῇ ἐκεῖ πᾶν εἶδος ἐξετάσεων, εἰς δὲ τὸ Γυμνάσιον οἱ μαθηταὶ οὔτε τὴν καθαρεύουσαν διδάσκονται οὔτε τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ — κατόρθωμα καὶ τοῦτο τῆς πολιτικῆς — ἀσχολοῦνται μὲ τὸν

φατριασμόν, εἰς τὰς καλουμένας μαθητικὰς κοινότητας;

Τελευταίως, ὅταν συνεζητεῖτο εἰς τὴν Βουλὴν τὸ «περὶ ψήφου ἐμπιστοσύνης» καὶ ἐλέγοντο καὶ «ἄλλα ἡχηρὰ παρόμοια», ἤκουσα καὶ κάποιον ρήτορα νὰ περιγράψῃ μὲ μελανὰ χρώματα τὴν ἀνορθογραφίαν, ἡ ὁποία κατακλύζει τὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης παιδείας καὶ νὰ παρουσιάσῃ κατὰλογον ὀλόκληρον λέξεων, τῶν ὁποίων ἡ ὀρθογραφία ἐπλησίαζε τὰ ὅρια, πού κάποτε ἐλέγομεν: «καὶ τὸ καὶ μὲ ἔψιλον!». Θὰ ἤθελα νὰ παρατηρήσω εἰς τὸν ρήτορα, καθὼς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς πατέρας τοῦ ἔθνους: πού ἦσαν τότε, ὅταν ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργὸς εὐηγγελίζετο μὲ κομπασμόν τὸν ἐνταφιασμόν τῆς καθαρευούσης ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀρχαίας καὶ τὶ ἀνέμενον νὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ ἐνωτιζόμενοι τὰ ρήματα τῆς γραμματικῆς τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Ψυχάρη: «Ὁ Παρθενός, τοῦ Παρθενού!»;

Τώρα, βεβαίως, τὸ γλωσσικὸν χάος ἔχει κορυφωθῇ, ἤρκεσεν ὅμως μία τριετία ἀπὸ τὴν ἐπικληθεῖσαν «γλωσσικὴ μεταρρύθμιση» καὶ τὸ πρᾶγμα ἔγινε καταφανὲς καὶ ἀπὸ ἐκεῖνους ἀκριβῶς πού τὸ ἐδημιούργησαν. Ὁ πολιτικῶς, μάλιστα, ὑπεύθυνος Ὑπουργός κ. Γ. Ράλλης εἰς σχετικὸν ἄρθρον τοῦ δημοσιευθέν εἰς τὴν «Καθημερινήν» τῆς 9.9.79 χύνει κροκοδείλια δάκρυα καὶ διαπιστώνει, ὅτι: «οἱ δημοτικισταὶ ἀποτελοῦν κίνδυνον διὰ τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, διότι ἀπὸ ἀγνοίαν, ἀπὸ ἐπιπολαιότητα, ἀπὸ ὑπερβολὴν, νοθεύουν τὴν γνησιότητα καὶ καθολικότητα στὴν ἔκφρασίν της!».

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα εἰς τὴν Ἀνωτάτην Ἐκπαίδευσιν, ἡ ἀνάκλησις τῆς ὑπ' ἀριθ. 1010 περιφῆμου ἐκεῖνης ἐγκυκλίου τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου, διὰ τῆς ὁποίας εἶχε τεθῇ φραγμός εἰς τὴν κομματικὴν προπαγάνδαν εἰς τὰ Σχολεῖα, ὑπῆρξεν καίριον

πλήγμα. Διὰ τοῦ μέτρου αὐτοῦ ἐπηκολούθησεν ἡ διάλυσις τῶν πάντων.

Ἐπὶ ἤλθεν ἡ πολιτικοποίησις διδασκόντων καὶ διδασκομένων καὶ ἡ ἀδιαφορία διὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἀγωγῆς, τὴν μὀρφωσιν. Ὅπως εἰς τὴν Δημοτικὴν καὶ Μέσσην Παιδείαν, οὕτω καὶ εἰς τὰ Α.Ε.Ι. αἱ ἐξετάσεις ἐγελοιοποιήθησαν. Ἀπὸ ἀπαντήσεις, ποὺ ἔδωσαν προσφάτως εἰς ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα, ἐπαίοντες τῶν Ἰδρυμάτων αὐτῶν, σταχυολογῶ:

1. «Τὰ Πανεπιστήμιά μας κατήντησαν ἐκδοτήρια διπλωμάτων χωρὶς οὐσιαστικὸν ἀντίκρυσμα». Β. Φίλιας (πρώην πρύτανις τῆς Παντείου).

2. «Οἱ ἐξετάσεις ἔχουν καταντήσει κακόγουστο ἀστεῖο. Τὸ ἀντίκρυσμα τῶν χορηγουμένων πτυχίων ἔχει φθάσει οὐσιαστικὰ στὸ μηδέν». Α. Δημαρλόγκωνας (Καθ. Πανεπ. Πατρῶν).

Συνεπικουροὶ εἰς τὸ ἀνόσιον τοῦτο ἔργον τοῦ ἐκβαρβαρισμοῦ τῆς Ἑλένης τῶν γλωσσῶν, προσετέθησαν καὶ τὰ λεγόμενα μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως, ἡ τηλεόρασις καὶ τὸ ραδιόφωνον. Δὲν ὑστέρησεν δὲ οὕτε ὁ ἡμερήσιος οὕτε ὁ περιοδικὸς τύπος, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων.

Τὸ μονοτονικόν, διὰ τοὺς μισέλληνας, ἦτο μία νέα καινοτομία, διὰ νὰ χάσῃ ἡ ἑλληνικὴ γραφὴ τὴν μοναδικότητά της καὶ, ὡς ὑποκῶφως ἀκούεται, τοῦτο εἶναι προάγγελος τῆς Λατινοποιήσεως τῆς γλώσσης, διὰ τῆς ἀλλοτριώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ὅποτε ἀναμένεται ὁ νέος ρηξικέλευθος ἐκεῖνος Ὑπουργὸς τῆς ... Ἑθνικῆς Παιδείας τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ τοποθετήσῃ τὴν ἐπιτύμβιον πλάκα ἐπὶ τοῦ μνημείου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης!

Τὸ δράμα τοῦτο μιᾶς γλώσσης θείας, ὅπως ὁ Κικέρων τὴν ἀποκαλεῖ, συνεκίνησεν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μαγείαν της. Οἱ σύγχρονοι οὗτοι Ἑλληνομαθεῖς, βαδίζοντες ἐπὶ τὰ ἵχνη τῶν λαμπρῶν ἐκείνων ἀστέρων τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος, τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἐδοκίμασαν ἀληθινὴν ἐκπληξιν μὲ τὴν κατάργησιν τῆς καθαρευούσης. Εὐθὺς ἀμέσως δι' ἄρθρων τῶν εἰς ξένα ἔντυπα καθὼς καὶ εἰς Ἑλληνι-

κὰς ἐφημερίδας διεμαρτυρήθησαν διὰ τὴν ἀήθη, ἀνόητον καὶ ἀνεξήγητον αὐτὴν ἀπόφασιν Ἑλλήνος Ὑπουργοῦ.

Οὕτω ὁ Ἑλβετὸς καθηγητὴς κ. Σνούρ, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη τὴν κατάργησιν τῆς διδασκαλίας τῆς καθαρευούσης ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ Σχολεῖα, ἐδήλωσε: «Ἡ ἀπόρριψις τῆς καθαρευούσης ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀπεμπόλησιν μιᾶς τῶν μεγαλυτέρων παραδόσεων τῆς ὑφηλίου».

Καὶ ὁ σοφὸς Ἰταλὸς καθηγητὴς Carlo Minutoli ἔγραφεν μεταξὺ ἄλλων εἰς ἑλληνικὴν ἐφημερίδα: «... οὕτως ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἀποτελεσματικὸν μέσον διὰ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἀνήκει πρῶτον μὲν εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἔπειτα δὲ εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον».

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ ἐπιστήμονος καὶ ἡ ἀγωνία του διὰ τὴν περιπέτειαν τῆς γλώσσης μας, ἡ ὁποία κατέλαβε τὴν ψυχὴν τοῦ βαρβάρου τούτου, ὡς ὁ ἴδιος ἀποκαλεῖ τὸν αὐτόν του, μὲ συνεκίνησαν βαθύτατα. Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν του εἰς ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα, ὅπου ἀνεγράφετο καὶ ἡ διεύθυνσίς του, ἐπηκολούθησεν ἀλληλογραφία καὶ τέλος τὸ 1980 ἐπεσκέφθη τὴν αἰωνίαν πόλιν, ὅπου καὶ τὸν συνήντησα προσωπικῶς.

Ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Carlo Minutoli, τὰς ὁποίας ὡς κειμήλια διαφυλάττω, παραθέτω μόνον δύο χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα: 1. «Ἀντιλαμβάνομαι τὴν θλίψιν σας διὰ τὴν ἀνόητον δήλωσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ὅστις εἶπε, ὅτι ἔθαψεν τὴν καθαρεύουσαν, χωρὶς νὰ ἀνοίξῃ τὸ ἔδαφος νὰ τὸν καταπῇ. Αὐτὸ εἶναι αὐθάδεια, εἶναι ἀμάθεια». 2. «Ὅ, τι τώρα συνέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν κατάργησιν τῆς καθαρευούσης εἶναι μεγάλη ἔθνικὴ συμφορά. *Mala tempora currunt*».

Εἰρήσθω δέ, ὅτι ὁ Minutoli δὲν γνωρίζει μόνον τὴν ἀρχαίαν, τὴν καθαρεύουσαν καὶ τὴν δημοτικὴν, τὰς ὁποίας ἐξέμαθεν ἀπὸ τὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ τὴν Λατινικὴν καὶ ὅλας τὰς Νεολατινικὰς γλώσσας, ἀκόμη καὶ τὴν Σανσκριτικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀραβικὴν.

Τὸν γίγαντα αὐτὸν τῆς μορφώσεως καὶ τὸν εἰλικρινῆ ἑλληνομαθῆ φιλέλληνα μὲ δέος ἀντίκρυσσα κατὰ τὴν πρώτην μας συνάντησιν εἰς ἓν ξενοδοχεῖον τῆς Ρώμης.

Ἡ ἐντύπωσίς μου διὰ τὴν ἑλληνομάθειάν του μὲ ἐξέπληξεν, ἀλλὰ καὶ ὁ πόνος τῆς ψυχῆς του διὰ τὸ ψυχωρράγημα, καθὼς εἶπεν, τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, τὸ ὁποῖον ἤρχισε μὲ τὴν κατάργησιν τῆς καθαρευούσης, μὲ συνεκίνησαν βαθύτατα.

Ἰδοὺ μερικάι παραινέσεις του, διατυπωθεῖσαι εἰς ἄπταιστον καθαρεύουσαν, μὲ ὀλίγην Ἱταλικὴν μελωδικὴν ἀπόχρωσιν:

1. «Τὸν πολῦτιμον θησαυρόν, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, φροντίζετε τώρα νὰ τὸν καταποντίσετε εἰς τὸ σκότος τῆς ἀνυπαρξίας· πρέπει, ὅμως, νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι ὁ θησαυρὸς αὐτὸς δὲν ἀνήκει μόνον εἰς σᾶς τοὺς Ἑλλήνας, ἀλλὰ εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον».

2. «Διὰ νὰ προδεύσετε σεῖς οἱ Ἑλληνες, πρέπει διαρκῶς νὰ στρέφεσθε πρὸς τὸ παρελθόν, ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπως ὁ μυθολογούμενος Ἀνταῖος, θὰ ἀντλήτε νέας δυνάμεις, καὶ αὐτὸ τὸ παρελθὸν εἶναι τὸ πολιτιστικὸν ὑπέδαφος τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν

αὐτὴν κοιτίδα, ἐξαρτᾶται ἡ περαιτέρω ὑπαρξίς σας, ὡς ἔθνους, εἰς τὸν πλανήτην μας...».

Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ, εἶναι αὐτό, ποὺ μοῦ εἶπε κατὰ τὴν δευτέραν καὶ ἀποχαιρετιστήριον συνάντησίν μας: «Κάποτε οἱ πρόγονοί σας μὲ δικαίαν ὑπερηφάνειαν ἔλεγον τὸ θρυλούμενον ἐκεῖνο: «πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος»· τώρα μὲ τὴν κατάργησιν τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς ἀρχαίας εἰς τὰ Σχολεῖα σας, φοβοῦμαι, μήπως εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ εἶμαι μόνον ἐγώ, ποὺ εἶμαι Ἱταλός, βάρβαρος, ἀλλὰ καὶ σεῖς θὰ ἀρχίσετε νὰ βαρβαρίζετε!».

Διὰ τοῦτο, ἀγαπητὲ κ. Λάμπρου, τὸ νεόκοπον τοῦτο λόγιον «πᾶς Ἕλλην βάρβαρος» κατέλαβεν τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν μου, ἀφοῦ τὰ ἑλληνικά μας κατήντησαν τόσον... τριςβάρβαρα!

Μετά τιμῆς

Φώτης Μπουζάνης

Φιλόλογος - Γυμνασιάρχης

Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ «Ἐκλεκτὸς Λαὸς»

Πήραμε καὶ δημοσιεύουμε τὶς ἀκόλουθες δύο ἐπιστολές ποὺ εἶναι σχετικὲς μὲ τὸ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ κ. Κοσμᾶ Β. Μεγαλομμάτη (Δαυλός, τ. 66), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο «δὲν μπορεῖ νὰ παραλείπεται ἡ ἀποψη τοῦ ἀνατολικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος βρῆκε τὴν ἀποκορύφωσίν του στὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν γονυκλισία καὶ προσπάθεια μετατροπῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ ἔθνος σὲ Ἐκλεκτὸ Λαόν»:

1

Κύριε διευθυντά,

Στὸ τελευταῖο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ σας (ἀριθ. 66) διάβασα τὸ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ κ. Κοσμᾶ Μεγαλομμάτη, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀπόρησα γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ὑπέκρυπτε πρόθεσιν τοῦ μεγάλου Μακεδόνος νὰ προσχωρήσῃ ὁ Ἑλληνισμὸς στὸν «Ἐκλεκτὸ Λαόν».

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς γνωστόν, ἐπεσκέφθη καὶ ναοὺς πολλῶν ἄλλων ἀσιατικῶν λαῶν (Ἀμμωνος, Μελκάρτ, Ἀστάρτης κ.ο.κ.), καὶ οὐδεὶς ποτὲ θεώρησε ὅτι οἱ ἐπισκέψεις αὐτὲς εἶχαν ἄλλο νόημα ἐκτὸς τῆς ἐπιδείξεως ἀπλοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὶς παραδόσεις τῶν λαῶν ποὺ ἀπελευθέρωνε ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῆς Περσεπόλεως. Μόνον ἄνθρωποι ὑπηρετοῦντες ἐξουσιαστικὲς

σκοπιμότητες μποροῦν νὰ παρερμηνεύουν μὲ τέτοια ἑλλειψὴ δισταγμῶν τὰ γεγονότα.

Ἔχω μπροστά μου τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Theodor Bird «Μέγας Ἀλέξανδρος» (ἑλλ. μεταφρ., ἔκδοσις «Δαρῆμα», σελ. 243), ὅπου διαβάζω τὰ ἑξῆς: «Θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, καὶ τοῦτο δὲν ἔχει τονισθῇ ἀρκετά, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ γενικὴν ἀνάμιξιν τῶν λαῶν ἐντὸς τοῦ κράτους του. Κατὰ τὸ σχέδιόν του εἶχαν ἀποκλείσει ἐξ αὐτῆς τὸς Σημίτας, Βαβυλωνίους καὶ Σύρους...». Τοὺς ἴδιους αὐτοὺς «γενειοφόρους λαούς», λέγει ἄλλοι ὁ Bird, «μὲ τοὺς ἀπλανεῖς ποντικοειδεῖς ὀφθαλμούς των χαιρετῶντες τὸν νέον δεσπότην μὲ τὴν ὑποτακτικότητα ἐκείνην, ἣτις ἐκλαμβάνεται ὡς δουλοφροσύνη, ἀλλ' ὑπολογίζει ἐπὶ τῆς δολιότητος», ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς εἶχε ἐξαι-

ρέσει απ' όλα τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα (ἐνθ. ἀν. σ. 169). Ἑρμηνεύει δὲ ὁ Bird, πῶς εἰσῆχθησαν στὴν ἱστορία «θεωρίες» τοῦ τύπου ἐκείνης πού προπαγανδίζει ὁ κ. Κ. Μεγαλομαμάτης: «*Ἡ ἐβραϊκὴ φαντασία ἡσυχολήθη εὐχαρίστως μὲ τὸν Ἀλέξανδρον, διαστρέφουσα ὅμως τὴν Ἱστορίαν. Οἱ χριστιανοὶ ἀπεδέχθησαν ἀσμένως τὴν ἐβραϊκὴν ἁποψιν καὶ ἀφηγήθησαν ὅτι ὁ μέγας Βασιλεὺς συνηντή-*

θη εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ τοῦ ἀρχιερέως τῶν Ἰουδαίων καὶ ὅτι, διὰ τὴν χαίρεσίν τοῦτον ἀφίππενσε μετὰ σεβασμοῦ (...) Εὐνόητον εἶναι ὅτι ἤδη ἤρχισεν ὁ μῦθος...» (αὐτ. σ. 305).

Νομίζω, ὅτι περιττεύει κάθε δικό μου σχόλιο.

Παν. Σιαράμπαλης
Σωκράτους 120, Καλλιθέα

2

Κύριε Διευθυντά,

Ὅταν στὸ περιοδικό σας φιλοξενεῖτε τὴν προπαγάνδα, ὅτι τάχα ὁ Μ. Ἀλέξανδρος προσκύνῃσε τοὺς Ἑβραίους ἀρχιερεῖς καὶ τὸ Θεό τους, μᾶς δίδετε τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς ρωτήσουμε γιὰ ποιοὺ λόγους φιλοξενεῖτε τέτοιες ἀνιστόρητες ἀνακρίβειες. Δὲν εἶναι μόνο οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Μουσουλμάνοι πού θεωροῦν τὸν Μ. Ἀλέξανδρο (Σικάνταρ) δικό τους, καὶ μάλιστα, κατὰ τὸν Μωάμεθ, προῖσλαμικὸ προφήτη. Ἀκόμη καὶ οἱ Πέρσες, σύμφωνα μ' ὅσα γράφει ὁ ποιητὴς τοὺς Φιρδούσι («*Σαχνάμα*»), θεωροῦν τὸν Μ. Ἀλέξανδρο γιὸ Πέρση βασιλιὰ καὶ Ἑλληνίδας (Ροῦμ) καὶ ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ τοῦ Ντάρα (Δαρείου). Πέστε μου λοιπὸν, εἶναι θέμα ἄξιον τοῦ περιοδικοῦ σας νὰ ἀντιμετωπίζετε τὰ ὀφθαλμοφανῆ αὐτὰ ψέματα τῶν λαϊκῶν διαδόσεων;

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος σεβότανε τὴν θρησκεία τῶν λαῶν πού κατακτοῦσε. Πάγια τακτικὴ του ἦταν νὰ τοὺς ἀφήνει τὴν θρησκευτικὴ ἀνεξαρτησία, γιὰ νὰ μὴ προκαλεῖ ἀντιδράσεις. Ἔτσι τὸν βλέπουμε στὴν Μέμφιδα νὰ θυσιάζει στὸν θεὸ Φθᾶ. Τί σημαίνει αὐτό; Ἀσφαλῶς ὅχι ὅτι προσχώρησε στὴν Αἰγυπτιακὴ θρησκεία, ἀλλὰ ὅτι τιμῶντας τὸν Θεὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐπεδίωκε νὰ γίνεταί συμπαθὴς σ' ἐκείνους.

Εἰδικὰ οἱ Ἑβραῖοι ὑπετάγησαν ἀμαχητὶ στὸν Ἀλέξανδρο, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθε στὴν Ἱερουσαλὴμ, δίχως νὰ συναντήσῃ τὴν παραμικρὴ ἀντίσταση. Ἐξ ἴσου παθητικὰ παρέμειναν ὑπόδουλοι καὶ στοὺς Ἐπιγόνους Πτολεμαίους καὶ Σελευκίδες. Δὲν ἐκπροσωποῦσαν ἄλλως τε κάτι τὸ πολιτι-

στικὰ δυναμικὸ, γιὰ νὰ τοὺς προσέξουν οἱ κοσμοκράτορες Ἕλληνες. Γι' αὐτὸ ὁ Ἑβραῖος συγγραφέας Ἰώσηπος («*Κατ' Ἀπίωνος*», 213) παραπονεῖται, ὅτι καὶ ἱστορικοὶ ἀκόμη τοὺς ἀγνοοῦσαν καὶ ἀναφέρει τὸν Ἱερώνυμο τὸν Καρδιανὸ (3ος π.Χ. αἰών), ὁ ὁποῖος στὸ βιβλίον του «*Ἱστορίαι Διαδόχων*» οὐδαμοῦ τοὺς ἐμνημόνευσε, μολοντί ἐξῆσε κοντὰ τους.

Δὲν διστάσανε ὅμως μερικοὶ μεταγενέστεροι νὰ πλαστογραφήσουν τὴν ἱστορία. Ἀλλὰ αὐτοὺς τοὺς ἔχουν ἐπισημάνει, ἰδίως σ' ὠρισμένα βιβλία πού παρουσίασαν ὡς ἔργα τοῦ Ἑκαταίου τοῦ Ἀβδηρίτη. Σχετικῶς ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Β. Βέλλας σημειώνει ὅτι: «*ταῦτα προήρχοντο ἐξ Ἰουδαϊκῶν χειρῶν, ἔφεραν δὲ ὀνόματα ξένων συγγραφέων, ἵνα εἰς τὰ ἐξιστορούμενα προσδώσουν κύρος μεγαλύτερον...*» (Β. Βέλλας: *Σχόλια εἰς Φλάβιον Ἰώσηπον*, σελ. 80, ὑποσ. 1).

Στὸ μεταξὺ πολλοὶ Ἑβραῖοι ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως ἐμπνευσθήκανε ἀπὸ τοὺς Ἡρακλείτους καὶ Πλάτωνα. Συνέπεια ἦταν νὰ ἀναπτυχθεῖ τὸ πολιτιστικὸ κίνημα τῶν Ἑλληνιζόντων Ἰουδαίων. Αὐτοὺς τοὺς πολεμοῦσαν ὠρισμένοι Ραββῖνοι, ἀλλὰ τοὺς ὑπεράσπιζε ἡ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ ἐξουσία. Τελικὰ οἱ Ραββῖνοι προκάλεσαν γιὰ θρησκευτικούς λόγους ἐπανάσταση ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Τὴν ἐπανάσταση αὐτὴ, κατὰ τὴν ὁποία σημειώθηκαν ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἐλληνιζόντων Ἰουδαίων ἀπὸ ὁμοεθνεῖς τοὺς ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ἀναγκάσθηκε νὰ τὴν καταπνίξει στὸ αἷμα, νὰ μετατρέψῃ τὸν ναὸ τοῦ Σολομῶνα σὲ ναὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ νὰ θανατώσῃ

τὸν Ἑβραῖο ἀρχιερέα. Ὅσοι διάβασαν Δαμόκριτο, Ἀπίωνα, Χαιρήμονα, Μνασέα, Λυσίμαχο, Ἀπολλώνιο τὸν Μόλωνα, Ἀγαθαρχίδη τὸν Κνίδιο κ.τ.λ. γνωρίζουν καὶ δὲν δίνουν σημασία στοὺς ἀφορισμοὺς «ψευδεπιγράφων» Ἑλλήνων.

Πιστεύω, κ. Διευθυντά, ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρασυρθῇ ὁ ΔΑΥΛΟΣ σὲ θέματα ἔξω ἀπὸ τὴν δημιουργικὴ του προσπάθεια. Ἀπα-

σχοληθῆτε μὲ τὴν Ἑλληνικότητα κι' ἀφήστε τὸν Ἰουδαϊσμό. Ἐμεῖς ἔχουμε τὰ μεγάλα πνεύματα.

Μία ὁμῶς ἐπιστημονικὴ συζήτηση μὲ θέμα σχέσεις Ἑλληνισμοῦ-Ἑβραϊσμοῦ θὰ εἶχε, πάντως, πολὺ ἐνδιαφέρον...

Μὲ τιμὴ

Ἀθανάσιος Λύτρας
Λάρισα

Λογοτέχνης: Λειτουργὸς ἢ ἐπαγγελματίας

Ἀγαπητέ μου κ. Λάμπρου,
Σὰς παρακαλῶ θερμὰ, νὰ δημοσιεύσετε τὴν ἐπιστολὴ μου αὐτὴ σὰν ἀπάντηση στὴν ἀναφορὰ τοῦ κ. Παναγιωτάτου στὸ πρόσωπό μου καὶ ὄχι στὸ γράμμα μου. Ζητῶ συγγνώμην γιὰ τὴν κατάχρηση τοῦ χώρου, ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ ἀπασχολήσω ἄλλη φορὰ τίς στηλές σας γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἀφοῦ θεωρῶ ὅτι γιὰ μένα λήγει τῶρα ὁριστικὰ καὶ ἀμετάκλητα κάθε ἀπασχόλησή μου μὲ τὸν προαναφερθέντα κύριο.

Ὁ κ. Παναγιωτᾶτος ἀντὶ ἀπαντήσεως στίς ξεκάθαρες θέσεις μου στὸ θέμα: «Λογοτέχνης ἢ ἐπαγγελματίας»; σταμάτησε τὸ παραμιλητό του καὶ ἄρχισε κραυγάζων καὶ κορυβαντιῶν, ἀπογυμνῶν ἑαυτὸν εἰς τὸν ὀρθινῶνα ποῦ μόλις εἰσῆλθε. Κατὰ σύμπτωση τὰ ἴδια συμβαίνουν καὶ μὲ τὰ κενὰ μεταλλικὰ δοχεῖα: Κάνουν καὶ αὐτὰ ὑπερβολικὸ θόρυβο. Δημόσιο πρόσωπο, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ κ. Παναγιωτᾶτος, μαχαίρει καὶ πεπὸν διαθέτων (δημοσιότητα) μπορεῖ νὰ βγάλει βλάκες ἀκόμη καὶ τοὺς ἰδιοφυεῖς! Τόσο εὐκολα λοιπὸν παραδίδει ἑαυτὸν εἰς τὴν γενικὴν θυμῆδιαν. Καὶ ἔρχομαι ἐγὼ, ὁ τὴν φυλετικὴν ἐλαφρότητα ἔχων καὶ τὴν φρικτὴν ἑλλειψιν, νὰ καταλογίσω στὸν κ. Παναγιωτᾶτο, πλήρη ὄντα (ἐμπαθείας), παραμιλητό (ἢ ἀσυνάρτητο) ὁμιλία εἶναι λόγια δικὰ του προερχόμενα πιθανῶς ἀπὸ ἓνα ὑπολανθάνον «γνώθι σαυτὸν»), νὰ καταλογίσω λοιπὸν παραμιλητό σὲ κείνον ποῦ συνειδητοποιεῖ, ἀναλύει, διατάσσει καὶ λύνει τὸ πρόβλημα, δημιουργώντας συγχρόνως στὸν ἑαυτοῦ του πρόβλημα προσαρμογῆς στὴ στοιχειώδη λογική.

Ἀνασκεύασα τὰ οὐσιωδέστερα σημεῖα τοῦ ἀρθρου τοῦ καὶ ἔθεσα ἐρωτήματα, γιὰ νὰ μὲ ρωτᾷ ἀκόμα ὁ κ. Παναγιωτᾶτος, ποῖς φράσεις τοῦ μου ξυνίζουν. Μ' ἐνδιαφέρει ἡ σκέψη, ποῦ ξεπηδᾷ μέσα ἀπὸ τὴ φράση. Μὲ τὸ ξυνίσμα ἄς ἀσχοληθεῖ ὁ κ. Παναγιωτᾶτος, μὴ καὶ τοῦ κῶσι εὖ ἀφρόδ τοῦ πνεύματός του.

Ἦσθε ἔτσι ἐ; Ἀποφάνεσθε λοιπὸν, κ. Παναγιωτᾶτο, ὅτι «Τώρα βλέπω ἤδη τί τρομερὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ πέραν τῆς λογοτεχνίας δημοσιότης ποῦ εἶναι ἰδιωτικὸ σας χωράφι». Ἐ βέβαια, μετὰ ἀπὸ τέτοια ἀπάντηση ποῦ μου γράψατε.... Σκεφθήκατε ποτὲ ἄραγε, κύριε, ὅτι οἱ σοφιστεῖς, οἱ ἐξυπναδίτες, οἱ ὕβρεις καὶ οἱ δῆθεν σαρκασμοὶ εἶναι ὁ πιὸ εὐκόλος δρόμος; Ἡ μήπως ἔχετε τὴν ἐντύπωση πὼς ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα ποῦ σὰς δίνουν τὸν τίτλο τοῦ δεινοῦ χειριστοῦ τοῦ λόγου;

Γιατὶ ἔχω καὶ μιὰ γειτόνισσα μὲ τὰ ἴδια στοιχεῖα, ποῦ πιστεύει ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ βάλει μαζί της. Νομίζετε λοιπὸν, ὅτι πρέπει νὰ φοβοῦμαι ὅσους μὲ βρίζουν; Εἶναι κι αὐτὴ μιὰ ἄποψη. Ὁ μεσαιῶνας λοιπὸν δὲν πέθανε. Ὅσο γιὰ τὸν λεκτικὸ σας τραμπουκισμό, κ. Παναγιωτᾶτο, στὸ γήπεδο. Στὸ γήπεδο. Ἐκεῖ ἀνθίζουν οἱ λεκτικοὶ τραμπουκισμοί. Καὶ ἄλλοι.

Ἡ μόνη συμπάθεια ποῦ μοῦ ἀπέμεινε στὸ πρόσωπό σας μετὰ τὴν ὕβριστικὴ ἀπάντηση ποῦ μοῦ γράψατε, εἶναι συμπάθεια γιὰ τὴν ἀνασφάλεια καὶ τὸ φόβο σας, ποῦ ντύνεται τὸ ἐνδυμα τῆς ἐπιθετικότητας γιὰ νὰ ξεγελήσει. Ἡ συμπάθεια γιὰ τὴν ἀδυναμία σας ξεπερνᾷ τίς δυνατότητές σας νὰ ἀπαντήσετε στὰ ἐρωτήματα ποῦ σὰς θέτονται.

Κ. Διευθυντά.

Ὁ συνεργάτης σας ἔχει τὴν γνώμη πὼς δὲν θὰ ξανακάνω. (Νὰ ξαναπῶ τὴ γνώμη μου διαφωνώντας, γιατί δὲν ἔχω τὰ φόντα νὰ παραβῶ μαζί του, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ φόντα νὰ διαφωνῶ). Νὰ σὰς πῶ, καλὸ εἶναι νὰ ἐλπίζει κανεὶς. Ὅχι ὁμως τόσο πολὺ. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ πὼς λυπήθηκα γιὰ τίς ὕβρεις καὶ τοὺς ἀήθεις χαρακτηρισμοὺς τοῦ, ἀφοῦ σὰν προϊόντα τῆς ἐμπάθειας, τῆς κακότητος καὶ τῆς μικρότητάς του ἀποτελοῦν τὸ μόνιμό του ἐνδυμα. Λυπήθηκα ὁμως, ἐπειδὴ τοῦ ἔδωσα τὴ σημασία ποῦ δὲν ἔχει.

Ἦσθε λοιπὸν, κ. Παναγιωτᾶτο, μοῦ συστήνεται, ἂν προτίθεται παρὰ ταῦτα νὰ ἐπανεέλθω (ποῦ ἐπανήλθα), νὰ διαβάσω τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ κ.κ. Στατισμοῖρος καὶ Δέπος (ἔτσι κι ἄλλωθς εἶμαι μόνιμος ἀναγνώστης τους) ἀριθμοῦν τὰ ἐπιχειρήματά τους σὲ 15 σελίδες (τόση ἀξία θέλετε νὰ σὰς δώσω) γιὰ γεγονός ἐπισυμβάν πρό χιλιετιῶν. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ κάνετε κι ἐσεῖς τώρα μετὰ τὴν ἐπιστολή μου. Ἀποφάνεσθε ὁμως τελικὰ πὼς θὰ τὸ διάβασα, ἀλλὰ θὰ μοῦ βγῆκε σέρτικο, καθ' ὅτι βαρὺ φαί τὸ φασούλι γιὰ μένα. Νὰ σὰς πῶ κατὰ τὸ πρωτότυπο; Ξέρετε ... οἱ λογοτέχνες, ὅταν διαβάζουν κάτι, τὸ καταλαβαίνουν. Νὰ σὰς πῶ καὶ κατὰ ἀκόμη πιὸ πρωτότυπο; Καὶ ἄλλοι πάρα πολλοὶ ἄνθρωποι ἐκτὸς ἀπ' τοὺς λογοτέχνες καταλαβαίνουν κάτι, ὅταν τὸ διαβάζουν. Ἐτοί δὲν εἶστε (εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς;) ἀναγκασμένος νὰ ζεῖτε στὴν ὑποχρεωτικὴ μοναξιά νὰ τὰ καταλαβαίνετε ὅλα μόνος σας...

Τώρα, ὑπὲρ τοῦ κ. Σιμόπουλου καὶ τῆς κ. Βότης δὲν συνηγόρησα οὔτε κατὰ φαντασίαν. Τὸ ὄνομα μάλιστα τοῦ πρώτου οὔτε καθ' ἀναφέρεται στὴν ἐπιστολή μου.

Ἵ Υπεραμύνομαι μόνο τῶν ἀπόψεών μου. Πάντως ἐκεῖνοι (ὁ κ. Σιμόπουλος καὶ ἡ κ. Βότση) κἀτὶ περισσότερο ξέρονται ἀπὸ μένα πὺς σὰς ἀγνοοῦν συστηματικᾶ.

Τέλος γιὰ τὴν παράθεσιν τῶν βιογραφικῶν μας πὺς παίρνει ὁ κ. Παναγιωτᾶτος ἀπὸ τὴν ἀνθολογία, πρέπει νὰ τονίσω πὺς ὁ ΔΑΥΛΟΣ, ἔθεσε σάν ὄρο συμμετοχῆς στὴν ἀνθολογία, νὰ ὑπάρχει βιογραφικὸ πὺς θὰ εἶναι γραμμένο σὲ α' πρόσωπο. Ἔτσι καὶ ἔκαμα, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ποιητῆς πὺς συμμετεῖχαν, γράφοντας μάλιστα τὰ ἐλάχιστα δυνατὰ στοιχεῖα πὺς χρειάζεται ἓνα βιογραφικὸ—πυξίδα, κοφτὰ καὶ σταράτα. Κι ἔρχεται τώρα ὁ κ. Παναγιωτᾶτος νὰ μοῦ προσάψει τὴν κατηγορία πὺς ΑΥΤΟβιογραφοῦμαι, ἐνὼ τὸ δικὸ του βιογραφικὸ τὸ ἔκανε ὁ ἀνθολόγος. Διάβασε τοὺς ὄρους συμμετοχῆς στὴν ἀνθολογία τοῦ ΔΑΥΛΟΥ ὁ κ. Παναγιωτᾶτος; Καὶ τοὺς κατάλαβε; Τοῦ βγήκαν μήπως σέρτικοι; Ἡ διαστρέφει ἠθελημένα τὴν ἀλήθεια;

Ἵ Ο τρόπος τῆς ἀντιπαράθεσης πὺς ἐπέλεξε ὁ κ. Παναγιωτᾶτος (ποῖος παριστάνει τὸν πιὸ σπουδαῖο ἀπὸ ποιόν) μὲ τὴν ἐπίκλησιν — παράθεσιν τῶν βιογραφικῶν μας, μοῦ θυμίζει κυρίαν Εὐτέρπη ἀπὸ τὴν Ἄνω Βίγλα τῆς ἐπαρχίας Μαγουλινίτσας. Εἶναι βέβαια αὐτονόητο

πὺς δὲν θὰ τὸν ἀκολουθῶ σ' αὐτὸ τὸ δρόμο, γιὰτὶ τὸ δικὸ μου στίγμα εἶναι:

*Τὸν καθαρὸ τὸ λόγο
νὰ φιλᾷς στὸ στόμα
γιὰ νὰ γίνῃ σφυγμὸς,
στὸ σῶμα ὅλου τοῦ κόσμου.*

(ΜΙΚΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ)

Πράγματι, κ. Παναγιωτᾶτος. Ἵ Εμένα μ' ἐνδιαφέρει μόνο ἡ λογοτεχνία. Καὶ ἂν συμβαίνει καμμιά φορὰ νὰ ἐπεκτείνωμαι καὶ στὴν πέρα τῆς λογοτεχνίας δημοσιότητα, νὰ εἶστε βέβαιος.... πὺς θὰ ζητῶ ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐγκρισίν σας.... Σὰς εὐχομαι διαρκῆ ἐνασχόλησιν μὲ τοὺς ὀρθολογισμοὺς καὶ τίς δανεικῆς ἐπιστημοσύνης. Τώρα, βέβαιος πᾶς πὺς θὰ σὰς δώσω τὴ σημασία πὺς ἀξίζετε, μὴ ἀσχολοῦμενος παραπέρα μαζί σας, μπορεῖτε τώρα ἐκ τοῦ ἀσφαλούς, ν' ἀφήσετε ἐλεύθερο τὸν καταρράκτη τῶν ὕβρεων καὶ τῆς ἐμπάθειάς σας νὰ ἐκτονῶνται, καὶ νὰ σὰς ἀπογυμνώσει ἀπὸ κάθε πρόσχημα.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία

Φαῖδωνας Θεοφίλου

Ἵ Ο κ. Σπ. Γ.Γ. Παναγιωτᾶτος ὑπ' ὅψιν τοῦ ὁποίου θέσαμε τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ κ. Φ.Θ., ἔγραψε τὰ ἑξῆς:

Ἵ Αἰξιώτιμε κύριε Θεοφίλου,

Θεωρῶν ὅτι ὁ «ἀγαπητὸς κ. Λάμπρου» ἔχει σοβαρότερες ἀσχολίες ἀπ' τὸ νὰ μᾶς κάνει τὸν ταχυδρόμο, σὰς ἀπαντῶ ἀπ' εὐθείας:

Πέσατε σὲ εὐθραυστον ἱστὸν ἀγαθῆς ἀράχνης, εἰδικὴ κατασκευὴ νὰ κρατᾷ μόνον ὅ,τι **μπορεῖ νὰ σωθεῖ** — γκουτμπάγια κι ἀντία, κ. Θεοφίλου: σεῖς, οὔτε κἀν πέφτοντας σὲ παγίδα,

*«νικήσατε τοὺς νικημένους,
τοὺς ἐκμηδενίσате,
δὲν χωρεῖ πᾶς διορθωμή.»
(Οἱ στίχοι τοῦ Π. ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΥ)*

Μὲ πολλὴ τιμὴ

Σπ. Γ.Γ. Παναγιωτᾶτος

Σχέσις Λογικῆς, Διαλεκτικῆς καὶ Μαθηματικῶν

Ἵ Ἀπὸ τὸν φιλόλογο κ. Κωνσταντῖνο Μπουζέα πήραμε καὶ δημοσιεύουμε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολή:

Κύριε διευθυντά,

Ἵ Ο κ. Ἀσημάκης Φωτηλᾶς, τέως ὑπουργός, μέσω τοῦ ΔΑΥΛΟΥ (τ.65) ἐξάπελυσε ἐναντίον μου τοὺς νομικοὺς του κεραυνούς, γιὰτὶ φιλόλογος ὢν εἰσήλθα ὡς βέβηλος στὸ ἱερὸ τέμενος τῶν Μαθηματικῶν, ὅπως ἀνεπίτρεπτο, ἐπιτρεπτό ὁμως καὶ μάλιστα θεμιτὸ νὰ εἰσβάλλει ὁ μαθηματικὸς στὸ χῶρο τῆς φιλοσοφίας καὶ μάλιστα τῆς Λογικῆς, πὺς εἶναι ὁ ἀναπαλλοτρίωτος τοῦ

φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. Μὲ ἱερὴ ἀγανάκτηση γιὰ τὴ βεβήλωση αὐτὴ χαρακτήρισε τὸ ἐγγεῖρημά μου ὡς «αὐθαδῶς αὐτάρεσκον» καὶ ὡς «προσπάθεια ἐπιδείξεως γνώσεων ἀπὸ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά ἢ τὸ πολὺ ἀπὸ συγγράμματα ἀποσπασματικῶς φυλλομετρηθέντα καὶ προδήλως κακοχωνεμένα», χωρὶς, ἐννοεῖται, κατὰ στοιχειώδη δεοντολογία, ν' ἀποδείξει τὸν αὐθαίρετο αὐτὸν ἰσχυρισμὸ. Ἵ Εν συνεχείᾳ ἀποφαίνεται,

πάλι αναπόδεικτα, ότι χρεώνω «ἐπιφανείς μαθηματικούς καὶ φιλοσόφους μ' ἀπόψεις τὰς ὁποίας εὔτε οὐδέποτε διετύπωσαν εὔτε εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετοι τῶν ἀποψεῶν τους». Διερωτώμαι πῶς ὁ κ. τῶς ὑπουργός, δικηγόρος ὢν, γνωρίζει τι ἔχουν γράψει ἐπιφανείς μαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι, ὥστε μὲ ὑπέρμετρη κατηγορηματικότητα ν' ἀποφαίνεται ὅτι τοὺς χρεώνω μ' ἀπόψεις τίς ὁποῖες δὲν ἔχουν γράψει, κι ἀκόμη, πῶς, ἐνῶ δηλώνει ὅτι δὲν ἔχει «ἐγκυρὴ γνώμη», γνωμοδοτεῖ κατηγορηματικά ἐπὶ εἰδικῶν θεμάτων τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἐντυπωσιάζει εἶναι τὸ ὅλο ὕψος τοῦ δημοσιεύματος, τὸ ὁποῖο πρόκειται πρὸς τὸ ὕψος μᾶς *altera pars* ποῦ προηγήθηκε σὲ προηλακισμούς καὶ ὄνειδισμούς. Τί νὰ ὑποθέσω γι' αὐτὲς τίς ἐκλεκτικές συγγένειες; Ἔστω. Τὸ ἀντιμαχόμενο θέμα εἶναι ἡ συζυγία τυπικῆς *Λογικῆς* καὶ μαθηματικοῦ *φορμαλισμοῦ* σὲ σχέση μὲ τὴ *Διαλεκτική*, καὶ στὸ θέμα αὐτὸ, σαφῶς φιλοσοφικὸ, ἔχω ἀνεπιφύλακτη ἀρμοδιότητα καὶ ὡς φιλόλογος καὶ ὡς εἰδικὰ ἀσχολούμενος μὲ τὴ φιλοσοφία, ἰδιαίτερα μὲ τὴ *Διαλεκτική*, καὶ χωρὶς οἷση καὶ κομπορρημοσύνη θὰ ἐπιτρέψω στὸν ἑαυτόν μου, ἐφ' ὅσον προκαλεῖται, νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι εἰμαι πληρέστερα ἐνημερωμένος ἐπὶ τῆς συνόλου τῆς φιλοσοφικῆς γραμματείας, διαχρονικὰ καὶ σύγχρονικὰ, ὥστε νὰ μὴ παρίσταται ἀνάγκη δανειοληψίας ἀπὸ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά. Ὅσο γιὰ τὴν ἀποδελτίωση συγγραμμάτων ὡς πηγῶν καὶ βοηθημάτων, εἶναι γνωστὸ στοὺς παροικοῦντες τὴν Ἱερουσαλὴμ ὅτι πρόκειται γιὰ κύριο μέσο τῆς ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας.

Χάριν τῶν ἀξιοτίμων ἀναγνωστῶν τοῦ ΔΑΥΛΟΥ, καὶ ἐπειδὴ τὸ συζητούμενο θέμα εἶναι ἐκτεταμένο, καθὸ σύνθετο καὶ πολυσήμαντο, καὶ μὲ σκοπὸ νὰ συμβάλω, ὅσο μπορῶ, στὴν ἀποκατάσταση ἀληθειῶν ποῦ βάνουσα παραχαράσσονται, θὰ διεξέλθω αὐτὸ ἐπιτροχάδην καὶ «ὅσον ἐνεστί» κριτικά:

Ἡ κλασσικὴ τυπικὴ *Λογικὴ*, μετασχηματισθεῖσα σὲ μαθηματικὴ (συμβολικὴ) *Λογικὴ* (*Logistik*) μὲ τὴ χρῆση ἀνεικονικῶν συμβόλων, βασικὰ δὲν ἀποτέλεσε νέο σύστημα *Λογικῆς*, ἀλλὰ τυπικὸ μετὰ σχηματισμὸ τῆς Ἀριστοτελικῆς *Λογικῆς*, ἡ ὁποία λειτουργεῖ μ' ἀποφαντικές κρίσεις. Ὁ Ἀριστοτέλης διακρίνει τὸν ἀποφαντικὸ λόγον ἀπὸ τὸν σημαντικόν: «ἔστι δὲ ὁ λόγος ἅπας μὲν σημαντικός, ἀποφαντικός δὲ οὐ πᾶς, ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ ἀληθεύειν ἢ ψεῦδεσθαι ὑπάρχει» (Ἀριστοτέλης, Περὶ ἑρμηνείας, IV, 17α). Εἶναι ἀξίωση μείωτο ὅτι τὸ ρῆμα «ὑπάρχει» τοῦ ἀποσπάσματος αὐτοῦ, γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη, σημαίνει αὐτὸ ποῦ ὑφίσταται στὴ φύση καὶ αὐτὸ ποῦ

ἀναφέρεται σ' ἓνα ὑποκείμενο. Συνεπῶς, ἐνῶ ὁ σημαντικὸς λόγος ἀπλῶς σημαίνει, χωρὶς ν' ἀποφαίνεται γιὰ τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψεῦδος, ὁ ἀποφαντικὸς λόγος θέτει τὴ σχέση τῆς ὑπόστασης καὶ τῶν συμβάντων αὐτῆς καὶ ὡς κρίση ἀληθεύει ὅταν πρόσκειται στὰ πράγματα καὶ «ἔψευσται ὁ ἐναντίως ἔχων εἰς τὰ πράγματα» (Ἀριστ., Μετὰ τὰ φυσικά, 1051b3). Ἀπὸ τὸ «Ὅργανον» (λογικὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστ.) φαίνεται ὅτι ὁ Ἀ. ἔχει ἐκπονήσει μιὰ *Λογικὴ* τοῦ εἶναι, στὴν ὁποία ὁ γραμματικὸς τύπος τῆς γλώσσας χρησιμοποιήθηκε ὡς μορφή τῆς σκέψης, καὶ ἦταν ἐπόμενο νὰ φανεῖ ἡ σκέψη ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ νόημα τῶν λέξεων, συνεπῶς καὶ ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα ποῦ σημαίνουν οἱ λέξεις.

Ἔτσι, τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ δώσει καλύτερα στὸ πνεῦμα τὴν ἰδέα ἐνὸς κενοῦ φορμαλισμοῦ, ὅσο ἡ σύνταξη τῆς γλώσσας. Οἱ ἀμφισβητήσεις αὐτῆς ἀναφέρονται κυρίως στὸν ἀναλυτικὸ τυπολογικὸ χαρακτήρα τῆς Ἀριστοτελικῆς *Λογικῆς*, ὁ ὁποῖος διατηρεῖται καὶ στὴ σύγχρονη Μαθηματικὴ *Λογικὴ*, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο ἀνάγονται στὴν καθαρὴ μορφή τῆς διάνοιας καὶ γενικεύουν τὸν τυποκρατικὸ χαρακτήρα τῆς *λογικῆς* σκέψης. Γιατὸ, ἡ σύγχρονη Μαθηματικὴ *Λογικὴ*, ὡς προτασιακὸς λογισμὸς, σαφῶς μαθηματικὴ ἀνάλυση, εἶναι ἀναγκασμένη νὰ διατηρεῖ ὡς ἰσχύοντα τὰ ἀριστοτελικά λογικὰ ἀξιώματα. Ὡστόσο, ὁ Ἀριστοτέλης δὲν περιορίστηκε στὴν καθαρὰ τυπικὴ *Λογικὴ*, ἀλλὰ προχώρησε πέραν αὐτῆς, ὥστε ἡ ἐννοια ἔχει γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη πραγματικὸ ἀντίκρουσμα. Τὸ λογικὸ καὶ νοητὸ εἶναι γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ πραγματικὸ, καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ἐπαναλάβει ὁ μέγας διαλεκτικός, ὁ *Hegel*: «*was vernunftig das ist wirklich*» (= ὅ, τι εἶναι λογικὸ, αὐτὸ εἶναι καὶ πραγματικόν). Ἡ *λογικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλη δὲν προκύπτει μόνον ἀπὸ τὸ «Ὅργανον» (τὰ τυπολογικὰ ἔργα ἐκείνου), ἀλλὰ διευρύνεται μὲ διαλεκτικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτει ἔμμεσα ὅτι εἶχε διαγνώσει τὴν ἀνάγκη τῆς σύνθεσης τῶν ἐναντίων: «πάντα ἢ ἐναντία ἢ ἐξ ἐναντίων» (Μ.τ.φ. 1005^α), καὶ διατυπώνει τὴ δεοντολογία «ἐπὶ τῶν ἐναντίων σκοπεῖν εἰ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον ἔπεται» (Τοπικά, 113^β), διότι «τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων ἅμα μεθέξει, ἐπειδὴ τὸ μὲν γένος οὐδέποτε ἀπολείπει, μετέχει δὲ καὶ τοῦ ἐναντίου» (Τοπικά, 123^β 21-23). Κατ' Ἀριστοτέλη τὰ «πάντα ἀνάγεται εἰς τὸ ὄν καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν, εἰς ἓν καὶ εἰς τὸ πλῆθος [...] τὰ δ' ὄντα καὶ τὴν οὐσίαν ὁμολογοῦσιν ἐξ ἐναντίων σχεδὸν ἅπαντες σύγκεισθαι» (Μ.τ.φ. 1004^β 27-30), καὶ μάλιστα «τὸ αὐτὸ δυνατόν καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι [...] αἱ δὲ δυνάμεις ἐξ ὧν διώρισται, πᾶσαι τῆς ἀντιφάσεως

ἔστιν» (Μ.τ.φ. 1056^b).

Ἐκατὸ χρόνια μετὰ τὸ ἀριστοτελικὸ «Ὅργανον», τοῦ Εὐκλείδη τὰ «Στοιχεῖα» θὰ καταστούν ἡ γεωμετρικὴ παραλλαγή τοῦ «Ὁργάνου». Ἀκολουθεῖ τὸ «Novum Organum» τοῦ Bacon, τὸ ὁποῖο ἐντάσσεται στὸν ὀρθολογισμό τοῦ Descartes, ἐμφανίζεται ὁ Ἀπειροστικὸς Λογισμὸς τοῦ Leibniz καὶ ἔρχεται ἡ Κριτικὴ Γνωσιολογία τοῦ Kant, γιὰ τὸν ὁποῖον ἡ Γενικὴ Λογικὴ (τυπικὴ) δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει ὡς λογικὸ ὄργανο γιὰ πραγματικὴ γνώση, καὶ χρειάζεται μόνον γιὰ νὰ ἐλέγχει τὴν ὀρθότητα τῶν ἀναλυτικῶν κρίσεων, ὅτι θεμελιώδεις μορφές λογικῆς δὲν εἶναι αὐτὲς τῆς παραδοσιακῆς τυπικῆς λογικῆς, αὐτὲς ἀποτελοῦν «δευτέρω ὄροφο» τῆς Λογικῆς Ἐπιστήμης, εἶναι παρὰγωγες καὶ δευτερεύουσες, ὀρθές μόνον στὸ βαθμὸ πού συμφωνοῦν μὲ πῶς καθολικῆς, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν στὴ σύνθεση μιᾶς ἔννοιας καὶ κρίσης, μὲ τὴν ἐπικουρία τῶν κατηγοριῶν, ὡς καθολικῶν μορφῶν σκέψης. Κριτικὴ κατὰ τῆς Λογικῆς τοῦ Kant θ' ἀσκήσει ὁ Schlick, ἀρχηγὸς τοῦ Wiener Kreis (Κύκλου τῆς Βιέννης), ἀπορρίπτοντας τὶς apriori συνθετικὰς κρίσεις στὰ Μαθηματικὰ ὡς ταυτολογίες. Εἶναι ἀφέλεια τοῦ Kant ὅτι τὸ $7+5=12$ εἶναι συνθετικὴ κρίση a priori, εἶναι ταυτολογία, δὲν λέγει τίποτε, ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνει μὲ διαφορετικοὺς ὅρους μιὰ πρόταση. Κατὰ τὸν Wittgenstein ἡ λογικὴ μορφή τῆς πραγματικότητος δὲν μπορεῖ νὰ λεχθεῖ, εἶναι ἄρρητη, ἀπλῶς δείχνεται.

Ὡς πρὸς τὴ σχέση Λογικῆς καὶ Μαθηματικῶν ἱστορικὰ προκύπτει ὅτι μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰ Μαθηματικὰ καὶ Λογικὴ εἶναι χωρισμένα. Ἀπὸ τὸ 1847 μὲ τὴ Logistik τῶν Boole καὶ Morgan ἀρχίζει ἡ προσέγγιση, ἀλλὰ διατηροῦνται καὶ διαφορὲς. Ὡς πρὸς τὴ σχέση παραδοσιακῆς Λογικῆς, συγχρόνου Λογικῆς καὶ Μαθηματικῶν, ὁ Maurice Meigne παρατηρεῖ: «Ἡ παραδοσιακὴ Λογικὴ πραγματεύεται τὶς ἔννοιες ὡς ἀπόλυτες, ἐνῶ ἡ σύγχρονη Λογικὴ, θεμελιωμένη στὸν προτασιακὸ Λογισμό, ἀναπέμπει τὸ ἀπόλυτο πάνω στὶς στοιχειώδεις προτάσεις, θεωρημένες ἀνεξάρτητες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ἀμετάβλητες στὴ ροὴ τῶν λογικῶν πράξεων. Στὰ Μαθηματικὰ τὰ ἀντικείμενα ὑφίστανται μόνον ἐάν συλλεφθοῦν σὲ μιὰ θεωρία καὶ δεχθοῦν ἀκριβεῖς προσδιορισμούς σὲ σχέση μ' αὐτὴ τὴ θεωρία». Ἡ προσπάθεια γιὰ τὴ θεμελίωση τῶν Μαθηματικῶν πάνω στὴ Λογικὴ μὲ τὰ «Principia Mathematica» τοῦ Russell καὶ Whitehead, κατέληξε σ' ἀποτυχία, γιὰτὶ προσέκοψε σ' ἀντινομίες. Ὁ Russell ἔφθασε στὴ φερώνυμη ἀντινομία ἐξετάζοντας τὴ συνολοθεωρία (antor, ὁ ὁποῖος ἐπιχείρησε νὰ εἰσαγάγει στὰ Μαθηματικὰ ἓνα

«ἐνεργεῖα ἀπειρον» (ὅρος ἀριστοτελικός), δηλαδή μιὰ ποσότητα ἢ ὁποία δὲν εἶναι μόνον ἐπιδεκτικὴ ὑπέρβασης ὧν τῶν ὁρίων, ἀλλὰ καὶ θεωρήθηκε ὅτι ἦδη τὰ εἶχε ὑπερβεῖ. Ἡ ἀντινομία Russel δυναμιτίζει τὴν τυπολογικὴ ἀρχὴ ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου. Διευκρινίζουμε τὴν ἀντινομία αὐτὴ, ἢ ὁποία προέκυψε ὄχι ἀπὸ θεώρηση τοῦ συνόλου ὧν τῶν συνόλων, ἀλλὰ ἀπὸ θεώρηση τοῦ συνόλου ὧν τῶν κανονικῶν συνόλων (σημείωση: **κανονικὸ** λέγεται τὸ σύνολο πού δὲν εἶναι στοιχεῖο τοῦ ἑαυτοῦ του, δηλαδή δὲν ἀνήκει στὸν ἑαυτό του, ὅπως τὸ σύνολο τῶν βιβλίων μιᾶς βιβλιοθήκης δὲν εἶναι βιβλίο, δὲν εἶναι ἓνα ἐπὶ πλέον βιβλίον· **μὴ κανονικὸ** λέγεται τὸ σύνολο πού εἶναι στοιχεῖο τοῦ ἑαυτοῦ του, δηλαδή ἀνήκει στὸν ἑαυτό του, ὅπως τὸ σύνολο τῶν ἀφηρημένων ἰδεῶν εἶναι ἀφηρημένη ἰδέα). Ἐστω Σ τὸ σύνολο ὧν τῶν **κανονικῶν συνόλων**. Κατὰ τὴ τυπολογικὴ ἀρχὴ ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου, τὸ σύνολο Σ θὰ εἶναι ἢ **κανονικὸ** ἢ **μὴ κανονικὸ**: α) ἐάν τὸ Σ εἶναι **κανονικὸ σύνολο**, τότε ἐξ ὁρισμοῦ δὲν εἶναι **στοιχεῖο ἑαυτοῦ**, δηλαδή δὲν ἀνήκει στὸν ἑαυτό του, ὡς σύνολο ὅμως ὧν τῶν κανονικῶν συνόλων (πού δὲν ἀνήκουν σ' αὐτό) εἶναι σύνολο συνόλων, καὶ τὸ σύνολο εἶναι σύνολο, ἄρα ἀνήκει στὸν ἑαυτόν του, ὁπότε εἶναι **μὴ κανονικὸ**. Ἐστω, τὸ Σ ὡς **κανονικὸ σύνολο** καταλήγει σὲ **μὴ κανονικὸ** β) Ἐάν Σ εἶναι **μὴ κανονικὸ**, τότε ἐξ ὁρισμοῦ *εἶναι στοιχεῖο ἑαυτοῦ*, δηλαδή ἀνήκει στὸν ἑαυτόν του ὡς σύνολο ὧν τῶν κανονικῶν συνόλων (πού δὲν ἀνήκουν σ' αὐτό), ἐνῶ τὸ Σ ἀνήκει σ' ἑαυτό, εἶναι **κανονικὸ**.

Ἐτσι τὸ Σ ὡς **μὴ κανονικὸ σύνολο** καταλήγει σὲ **κανονικὸ**. Ἡ ἀντινομία συνεπῶς συνοψίζεται: Ἐάν τὸ Σ εἶναι **κανονικὸ σύνολο**, τότε δὲν εἶναι **κανονικὸ**, καὶ ἐάν τὸ Σ δὲν εἶναι **κανονικὸ σύνολο**, τότε εἶναι **κανονικὸ**. Γράφει σχετικὰ ὁ Russell: «Τὸ 1901 ἔκαμα τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀντινομίας, πού ἔθετε τέρμα στὸ μῆνα μέλιτος μ' ὅ,τι γνώριζα τότε γιὰ τὴ Λογικὴ· ἔφθασα σ' αὐτὴ τὴν ἀντινομία ἐξετάζοντας τὴ συνολοθεωρία Cantor: ἓνα σύνολο εἶναι καὶ δὲν εἶναι μέλος τοῦ ἴδιου. Ἐρευνοῦσα *σύνολα πού δὲν εἶναι μέλη τοῦ ἑαυτοῦ των* (σ.σ. **κανονικά**) τὰ ὁποῖα ὀφείλαν νὰ σχηματίζουν σύνολο, καὶ ζητοῦσα ἐάν τὸ σύνολο εἶναι μέλος τοῦ ἑαυτοῦ του ἢ ὄχι. Ἐάν εἶναι μέλος ἑαυτοῦ, ὀφείλει νὰ κατέχει τὴν ιδιότητα ἢ ὁποία εἶναι καθοριστικὴ αὐτοῦ τοῦ συνόλου, πού εἶναι νὰ μὴ εἶναι μέλος ἑαυτοῦ. Ἐάν δὲν εἶναι μέλος ἑαυτοῦ, δὲν ὀφείλει νὰ κατέχει τὴν ιδιότητα πού εἶναι καθοριστικὴ τοῦ συνόλου, καὶ συνεπῶς νὰ μὴ εἶναι μέλος ἑαυτοῦ. Ἐτσι, κάθε ἐναλλαγὴ ὁδηγεῖ στὸ ἀντίθετό του, ἄρα ὑπάρχει ἀντινομία» (B. Russell: Histoire de mes idées

philosophiques, μετάφρ. από τὰ ἀγγλικά). Καί συνεχίζει ὁ Russell: «Ἐγγραψα τότε στὸν Frege, ὁ ὁποῖος μ' ἀπάντησε ὅτι ἡ Ἀριθμητικὴ ἀμφιρρέπει καὶ ὅτι ὁ νόμος V (σ.σ. ἀρχὴ ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου, τὸ εἶτε—εἶτε, τὸ *entweder*) ἦταν ἐσφαλμένος. Ὁ Frege ἦταν τόσο ἀναστατωμένος ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀντινομία, ὥστε ἐγκατέλειψε τὴν πρόθεσὶ τοῦ ν' ἀναγάγει τὴν Ἀριθμητικὴ στὴ Λογικὴ, στὴν ὁποία ὡς τότε εἶχε ἀφιερώσει τὴ ζωὴ του. Καὶ ὅπως οἱ Πυθαγόρειοι προσέκοψαν στοὺς ἀσύμμετρος ἀριθμούς (σ.σ. στὴν προσπάθειά τους ν' ἀναγάγουν τὰ πάντα στοὺς ἀριθμούς), κατέφυγε στὴ Γεωμετρία [...]· κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ δυσχέρεια βρίσκεται στὴ Λογικὴ μάλλον παρὰ στὰ Μαθηματικά, καὶ συνεπῶς ὀφείλει ἡ Λογικὴ ν' ἀναμορφωθεί» (ibid). Αὐτὸ λέμε καὶ ἐμεῖς, καὶ ἡ ἀναμόρφωση μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὴ *Διαλεκτικὴ Λογικὴ*. Ἡ ἀντινομία Russell, κατὰ τὴ γνώμη μας, ὄχι μόνον καταθρυμματίζει τὴν ἀρχὴ ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι στὴν *Τυπικὴ Λογικὴ* καὶ στὰ *Μαθηματικά* ἡ ἔννοια τοῦ ὅλου εἶναι ἀθέμιτη, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ σοφίσματα: «ψευδόμενος ἢ Ἐπιμενίδης ὁ Κρής», «ὁ Κουρέας» κ.ἄ., πού προκύπτουν ἀπὸ ψευδεῖς καθολικεύσεις, ἐνῶ ἡ *Διαλεκτικὴ Λογικὴ* θεωρεῖ θεμιτὴ τὴν ἔννοια τοῦ ὅλου, γιατί τὴ συσχετίζει μὲ τὸ μέρος, ὥστε νὰ δικαιολογεῖται ὁ Hegel, ὅταν ἀποφαίνεται: «*Das Wahre ist das Coanzee*» (= τὸ ἀληθινὸ εἶναι τὸ ὅλο). Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ διάσημος Γάλλος Μαθηματικὸς H. Poincaré, ὁ ὁποῖος ἀποστρεφόμενος τὴ Μαθηματικὴ Λογικὴ καὶ τὴν χαρακτηρίζε ὡς ἄγονη, ὅταν ἐνημερώθηκε γιὰ τὴν ἀντινομία Russell, γεμάτος χαρὰ κραύγασε: «Ἡ Μαθηματικὴ Λογικὴ δὲν εἶναι πιά στείρα, γιατί γεννᾷ ἀντιφάσεις».

Στὴν Εὐρώπῃ ἡ φιλοσοφία τῶν Μαθηματικῶν εἶχε ἤδη διασπασθεῖ σὲ δύο σκάλες: τοὺς *φορμαλιστὲς* μ' ἐπικεφαλὴς τὸν Hilbert, πού δέχονταν τὰ σύμβολα ὡς σημεῖα πάνω σὲ χαρτί, χωρὶς νόημα, πού παιζόνταν σὰν πιόνια στὸ σκάκι, καὶ τοὺς *ιντουισιονιστὲς* μ' ἐπικεφαλὴς τὸν Brouwer, πού ἀρνιόνταν τὴν ἐκπόρευση τῶν Μαθηματικῶν ἀπὸ τὴ Λογικὴ. Τῆς *ιντουισιονιστικῆς* θεωρίας νεῦρο εἶναι ἡ ἀπόρριψη τῆς τυπολογικῆς ἀρχῆς ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου. Ὑποστηρίζει δηλαδὴ ὅτι μιὰ πρόταση δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ ὡς ἀληθὴς ἢ ψευδής. Ἀλλωστε καμμιά ἐπαγωγὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πλήρης, μέσα σ' ἓνα διηλεκτῶς μεταβαλλόμενο *Γήνεσθαι*, φύσει διαλεκτικὸ. Στὸ ἀσύμμετρο, χωρὶς περιοδικότητα, ὅπως νομίζεται δεκαδικὸ μέρος τοῦ π (λόγος τῆς περιφέρειας διὰ τῆς διαμέτρου), δὲν μπορεῖ ν' ἀποκλειστεῖ ἡ ἐμφάνιση περιοδικότητας ἑνὸς ἀριθμοῦ, ἐάν

συνεχισθεῖ ἡ διαίρεση. *Φορμαλιστὲς* καὶ *ιντουισιονιστὲς* ἔχουν ἐπιτεθεῖ ἐξωτερικὰ κατὰ τοῦ *Λογικισμοῦ* τῶν Russell καὶ Whitehead, ὅπως αὐτὸς ἐκτίθεται στὰ *Principia Mathematica*. Ὁ Wittgenstein καὶ ἡ σχολὴ του ἔχουν ἐπιτεθεῖ κατὰ τοῦ *Λογικισμοῦ* ἐσωτερικὰ, μὲ τὸ *Tractatus Logico-philosophicus* καὶ μὲ τὶς *Philosophische Untersuchungen* (Φιλοσοφικὲς Ἔρευνες). Βασικὴ θέση στο *Tractatus* εἶναι ὅτι μιὰ πρόταση εἶναι παράσταση γεγονότος τὸ ὁποῖο βεβαιώνει, ἀλλὰ «οἱ προτάσεις μποροῦν νὰ παρουσιάσουν ὁλόκληρὴ τὴν πραγματικότητα, δὲν μποροῦν ὅμως νὰ παρουσιάσουν αὐτὸ πού ὀφείλουν νὰ ἔχουν κοινὸ μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ τὸ ὁποῖο ἐπιτρέπει σ' αὐτὲς νὰ παρουσιάσουν τὴν πραγματικότητα, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ λογικὴ μορφή» (*Tractatus*). Ἀλλὰ, «γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ παρουσιάσουμε τὴ λογικὴ μορφή, πρέπει νὰ εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ τεθοῦμε μαζί μὲ τὶς προτάσεις ἔξω ἀπὸ τὴ Λογικὴ, δηλαδὴ ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον» (*Tractatus*). Κατὰ τὸν Wittgenstein, «ὁ ὀρισμὸς Russell τοῦ «=» δὲν ἐπαρκεῖ, γιατί σύμφωνον μ' αὐτόν, δὲν μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι δύο ἀντικείμενα ἔχουν ὅλες τὶς ιδιότητες κοινές», «γενικά, τὸ νὰ πούμε δύο πράγματα ὅτι εἶναι ταυτοτικά εἶναι παράλογο, καὶ τὸ νὰ πούμε γιὰ ἓνα πράγμα ὅτι ταυτίζεται μὲ τὸν ἑαυτὸ του, μ' αὐτὸ δὲν λέμε τίποτε» (*Tract. 5, 5302*). Μεγάλῃς σπουδαιότητος εἶναι ἡ ἀποψη τοῦ Wittgenstein ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκφράσουμε καμμιά κρίση γιὰ τὸ σύνολο τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου (τὴν ἀποψη αὕτῃ ἔχει ἀναπτύξει ὁ Ἀριστοτέλης). Κύριος στόχος τῶν *Principia Mathematica* (1900-1910) ἦταν ν' ἀποδείχθῃ ὅτι τὰ καθαρὰ Μαθηματικά ἀπορρέουν ἀπὸ προκείμενες προτάσεις, καθαρὰ λογικὲς, καὶ ὅτι χρησιμοποιοῦν ἔννοιες καθοριζόμενες σὲ ὅρους τῆς Λογικῆς. Αὐτὸ ἦταν ἀντίθετο στὶς ἀπόψεις Kani ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντινομία Russell ἀποκάλυπτε ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναχθῶν τὰ Μαθηματικά στὴ Λογικὴ. Ἡ γενικὴ μορφή κρίσης τὸ «A ἔχει B», στὴν ὁποία τὸ K (κατηγορούμενο) ἀνήκει στὸ Y (ὑποκείμενο), δηλ. ὁ τύπος «Y-K» δὲν ἐξαρκεῖ λογικά. Ὁ Russell καθιερώνει τὸν τύπο «xRy», ὅπου τὸ x βρίσκεται σὲ σχέση ἐξωτερικὴ πρὸς τὸ y, καὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ σχέση αὕτῃ x,y ὑπόκειται σὲ ἀνάλυση, ἀντίθετα ὁ ἐγγεληνός Ἀγγλος Bradley δέχεται ὅτι στὸ «xRy» ἡ σχέση X καὶ y εἶναι ἐσωτερικὴ, ὅτι x καὶ y ἀλληλοεισδύουν, καὶ συνεπῶς πρόκειται γιὰ σύνθεση. Ἄλλοι γιὰ νὰ υποδηλώσουν τὴ διαλεκτικότητα στὴν κρίση, προτείνουν ἀντὶ Y εἶναι K (Y-K), τὸ ὕψινεται K. Προσέτι οἱ προτάσεις p καὶ — p εἶναι στενὰ συνδεδεμένες, ὥστε ὅ,τι νοηματοδοτεῖ τὴν p νοηματοδοτεῖ καὶ τὴν — p, γιατί τώρα εἶναι — p

δυνατό να είναι p , όπως το δείχνει ή διπλή άρνηση, και γιατί «ή άρνηση μιάς πρότασης, δηλαδή ή λειτουργία που καλείται άρνηση, αναφέρεται στο λογικό χώρο της θετικής πρότασης» (Wittgenstein), γιατί διαλεκτικά «το άνεκφραστο περιέχεται άνεκφραστα σ' ό,τι έχει έκφραστεί» (Wittgenstein).

Το ουσιαστικό θέμα για τη σύγχρονη τυπική Λογική, μαθηματοποιημένη με τις έργασίες των: *Peano, Frege, Russell, Whitehead*, είναι, όπως παρατηρεί ο *Schlick*, ή άλματώδης εξέλιξη επιστημονική και τεχνολογική, που άνοιγει την είσοδο πρός μια ουσιαστική Λογική, για να κατανοήσουμε τη γνήσια ουσία της επιστημονικής γνώσης, άφου ή σύγχρονη Μαθηματική Λογική είναι μια καθαρή «formalite». Το *processus* (προώθηση) της επιστημονικής γνώσης δέν άνηκει στην τυπική λογική και στόν όμογάλακτο μαθηματικό φορμαλισμό. 'Ο *Curt Goedel* έθεσε το κεφαλαϊώδες έρώτημα που συνέχει κάθε γνώση, με ποίο τρόπο, γενικευομένη ή 'Αριθμητική, μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς εξαίρεση σ' όλες τις άλλες επικράτειες της σκέψης, μπορούμε δηλαδή ν' άποδείξουμε ότι ύφίσταται ένα σύστημα όλοκληρωτικά φορμαλισμένο, κολώνοντας όλα τα αξιώματα πάνω στα όποια βασίζεται ή 'Αριθμητική, σύστημα χωρίς αντιφάσεις; Το μαθηματικό σχήμα της θεωρίας των *quanta* δείχνει την όλοένα πιεστική ανάγκαιότητα για μια διένρυνση ή τροποποίηση της κλασσικής λογικής, πρό πάντων της άρχης άποκλεισμού του τρίτου, ή όποια άποτελεϊ το γόρδιο δεσμό της Λογικής των επιστημών και της φιλοσοφίας. Το μαθηματικό αυτό σχήμα της κβαντικής θεωρίας μπορεί να έρμηνεύεται ως επέκταση ή τροποποίηση της κλασσικής λογικής, ή όποια ήδη άπαιτεί τροποποίηση. Στην τυπική λογική έχουμε το «*tertium non datur*» (= τρίτο δέν δίδεται), στην κβαντική θεωρία ύπάρχουν κι άλλες δυνατότητες, όπως ή σύνθεση των δύο μελών του διαζευκτικού σχήματος. 'Εδώ μπορούμε να μιλάμε για «συμβολή πιθανοτήτων» ή για «βαθμό αλήθειας» της πρότασης αυτής. Μια πρόταση που δέν ταυτίζεται με μια άπό τις δύο διαζευκτικές προτάσεις είναι συμπληρωματική σ' αυτές τις δύο προτάσεις. 'Υπάρχουν καταστάσεις «συνυπάρχουσες» με μια «κατάσταση», όί όποιες αντίστοιχούν σε συμπληρωματικές προτάσεις. Κατά το φερώνυμο θεώρημα του *Kurt Goedel*, «σε κάθε αστήρη μαθηματικό σύστημα ύπάρχουν προτάσεις για τις όποιες δέν είναι δυνατόν ν' άποδειχθεί άν ισχύουν ή όχι με βάση τ' αξιώματα του συστήματος αυτού, και έτσι δέν είναι βέβαιο ότι τα βασικά αξιώματα της 'Αριθμητικής δέν

όδηγούν σε αντιφάσεις». Το θεώρημα αυτό έθεσε τέρμα στις προσπάθειες να προταθούν αξιώματα ως βάση όλων των μαθηματικών κλάδων. Σήμερα ζούμε σ' έποχή πολλαπλών άναθεωρήσεων: στην κλασσική λογική, στη γεωμετρία, στη μηχανική κ.ά. Πολλές γεωμετρίες, μη εύκλειδεις, είναι λογικά δυνατός, «μια γεωμετρία δέν είναι πιο αληθινή άπό μια άλλη, μπορεί μόνον να είναι πιο πρόσφορη» (*Poincaré*). 'Ο Εύκλειδης όρίζει την έφαπτομένη και την τέμνουσα ως δύο περιπτώσεις ούσιωδώς διάφορες: σήμερα ή έφαπτομένη όρίζεται ως όριακή περίπτωση της τέμνουσας. 'Ο *Leibniz* όρίζει τη στάση ως όριακή περίπτωση κίνησης άπειροστής ταχύτητας. Στα μάτια των σύγχρονων Μαθηματικών τα λεγόμενα αξιώματα χάνουν το χαρακτήρα της άπόλυτης λογικής αναγκαιότητάς των. Το αξίωμα: «Τό όλον είναι μεγαλύτερο άπό τό μέρος» δέν ισχύει στη θεωρία των συνόλων. 'Ο *Heisenberg* άμφισβητεί την άρχή άποκλεισμού του τρίτου στη φυσική των *quanta*. «Σήμερα καμμία πρόταση δέν είναι αυτό-δηλη αυτή καθ' αυτή» (*Conseth*, 'Ελβετός μαθηματικός). Σάλο και σύγχυση λογισμού στη θεωρούμενη σάν την πιο βεβαία και άσφαλ ή άπ' όλες τις επιστήμες, στα Μαθηματικά, και σαθρότητα στις πιο ισχυρές βεβαιώσεις, σημειώνει ο *Armand Denjoy* στο έργο του: *Grands courants de la pensée Mathematique*, ώστε να μιλάμε για παρακμή ή τουλάχιστον για κρίση των άπόλυτων Μαθηματολογικών.

Όλες, όί πιο άμετάτρεπτες άρχές της επιστημονικής σκέψης, φαίνονται άνεστραμμένες και μάλιστα άνηρημένες. 'Η παρούσα επιστήμη δέν άξιώνει κανένα άπόλυτο, έχει πια κλονιστεί ή πίστη σ' άπόλυτα αξιώματα. 'Ο διάσημος Γάλλος επιστημολόγος *Caston Bachelard* φαίνεται να θέτει ως άρχή την εξαφάνιση όρισμένων κοινών προφανειών, για να βεβαιώσει καλύτερα την άνυπαρξία άρχών. Όί μόνες σύγχρονες επιστημονικές βεβαιώσεις θα είναι όί άβεβαιότητες, ή τα μόνα αξιώματα αυτά των άρνητικών φαινομένων. 'Η σύγχρονη επιστήμη θεμελιώνεται τόσο σ' αλήθειες, όσο και σε πρώτες πλάνες. Το ύποκειμενο της θεμελιώδους άπόρριψης είναι χαρακτηριστικό της σύγχρονης επιστημολογίας. Αυτό ισχύει και για την τυπική Λογική. Δέν πιστεύουμε πια σε κανόνες και άπαραβίαστες άρχές του συλλογιστικού λογισμού. Όί άρχές της μη-άντιφασης, του άποκλεισμού του τρίτου έχουν άπαλειφθεί άπό πολυδύναμες λογικές. 'Ο ίδιοφής *Wittgenstein* είχε πείσει τόν *Russell* ότι ή Μαθηματική Λογική είναι ταυτολογία, όπως ταυτολογία είναι και ή τυπική Λογική. Για τόν ίδιο τόν *Russell*: Λογική και Μαθηματικά είναι τό αλφά-

βητο του βιβλίου της φύσης άλλ' όχι το ίδιο το βιβλίο. Κατά τον *Hans Hahn: Logik, Mathematik und Naturerkennen* ο νόμος της αντίφασης και ο νόμος αποκλεισμού του τρίτου δεν αναφέρονται σ' αντικείμενα, απλώς όριζουν κανόνες που όμιλούν για αντικείμενα, είναι κενές ταυτολογίες, απρόσβλητες, ως άσχετες από την πραγματικότητα. Ο μαθηματικός *H. Poincaré*, στο έργο του: *Επιστήμη και υπόθεση* (μετάφρ. Π. Ζερβού, 1914), υπογραμμίζει ότι «τά γεωμετρικά αξιώματα δεν είναι ούτε κρίσεις συνθετικές, ούτε αποτελέσματα πειραματικά, αλλά συμβάσεις», ότι η *γεωμετρία της Σύμβασης* δεν είναι Εύκλειδειος, γιατί ο χώρος έχει διαφορετικές ιδιότητες από τόπο σέ τόπο, καθώς η κατανομή της ύλης δεν είναι ή αυτή, ούτε πάγια.

Στό κενό που έχει προέλθει από την καθολική αυτή επιστημολογική κρίση μπορεί ερμηνευτικά να εισέλθει ή *Διαλεκτική Λογική*, αφού αυτή εκφοράζει την πραγματικότητα στην εξέλιξή της. Ο *Hegel* στην *Wissenschaft der Logik* γράφει για τη *Διαλεκτική Λογική*, συγκριτικά προς την *Τυπική Λογική*: «Μιά από τις κύριες προκαταλήψεις της *Λογικής*, όπως την έννοούσαν ως τώρα, και της συνήθους αντίληψης, εστιάζεται στο ότι βλέπουν στην αντίθεση έναν προσδιορισμό λιγότερο ουσιώδη και έσωτερικό από την ταυτότητα. Άν όμως μπορούσε να τεθεί ιεραρχία κι αν έπρεπε να επιμείνουμε να διατηρήσουμε τους δυο αυτούς όρους χωρισμένους, τότε μάλλον ή αντίθεση θα ήταν ό πιο βαθύς και ουσιαστικός προσδιορισμός, γιατί ή ταυτότητα είναι προσδιορισμός του άπλου, άμέσου, νεκρού όντος, ενώ ή αντίθεση είναι ή ρίζα κάθε κίνησης και κάθε ζωτικής εκδήλωσης». Μιά *καθολική Διαλεκτική*: φυσική, κοινωνικοϊστορική, επιστημονική, λογική, είναι πανταχού παρούσα: στην σχετικιστική κβαντική μηχανική, ή ύλη μετατρέπεται σέ ήλεκτρομαγνητικό πεδίο, και αυτό σέ ύλη· ποιοτικές μεταβολές κοσμογονικές διαδραματίζονται στη φύση μέσω φυσικών άλληλεπιδράσεων, όπου καταστροφή-δημιουργία συμπορεύονται ως φαινόμενα συζυγή, ώστε κάθε καταστροφή μις μορφής να είναι δημιουργία άλλης μορφής, και κάθε δημιουργία μις μορφής να είναι καταστροφή άλλης μορφής, μέσα σ' ένα διηκεές, αδιάλειπτο γίνεσθαι οί μεταμορφώσεις και μεταστάσεις της ύλης είναι νομοτελειακές: διέπονται από νόμους δυναμικούς ή πιθανοκρατικούς. Η μεταβολή δεν είναι τυπική αντίθεση στη διατήρηση, γιατί ή μία περιέχει και προϋποθέτει την άλλη. Ωστόσο, αυτό τό γίνεσθαι δεν είναι άρνηση του *Είναι*,

γιατί τά όντα συνάπτονται σέ όλότητες και αυτές σέ μιá όλότητα έτερογενή και αντίθετη: «έν τό πάν» (Ήράκλειτος). Στην ένότητα όμως ύφίσταται ή διαφορά, ή ταυτότητα στην έτερότητα, τό κάθε τι είναι *καθαυτό* (ταυτόχρονα μέ τόν έαυτό του) και έτερόκλητο (ως προς όλα τά άλλα), έχει σχετική άυτονομία, γιατί ή συγκεκριμένη ύπαρξή του πραγματώνεται μέσω των σχέσεων του μέ τά άλλα όντα. Τά μόρια ύλης, τά όποια συντίθενται από άτομα ύλης, χάρη σ' αντίθετικές άλληλεπιδράσεις των ήλεκτρονίων της έξωτερικής στοιβάδας σχηματίζονται και άποσχηματίζονται κατά χημικές αντίδράσεις που πραγματοποιούνται έξ αίτίας ήλεκτρομαγνητικών άλληλεπιδράσεων άτόμων και μορίων. Παρόμοια διαλεκτική διαδραματίζεται στην *Ιστορία* ως διαχρονική εξέλιξη, στην ανθρώπινη *κοινωνία* ως σύνολο ανθρώπινων σχέσεων, και στο *πνεύμα*. Η *σκέψη* (υποκειμενική διαλεκτική) ως αντανάκλαση του *αντικειμενικού κόσμου* (αντικειμενική διαλεκτική), διαμορφώνει μιá καθαυτή μεσολαβημένη ένότητα μέ τό *Είναι* και αυτό μέ τό *Γίνεσθαι*. Συνεπώς οί νόμοι της *σκέψης* και οί νόμοι του *Είναι* και *Γίνεσθαι* βρίσκονται κατά τό περιεχόμενό τους στην ίδια σχέση προς την κοινή ύλική τους θεμελίωση. Η «*ordo et connexio idearum*» είναι και «*ordo et connexio rerum*» και αντίστροφα. Οί νόμοι της ύλιστικής διαλεκτικής οί όποιοι παρέχουν τη γενική νομοτέλεια της ίδιας της ύλης, είναι στη δομή τους και στο περιεχόμενό τους έγκυροι, όμοιοι μέ τό *Νοείν*, τό *Είναι* και τό *Γίνεσθαι*. Έφ' όσον οί νόμοι του *πνεύματος* και οί νόμοι της φύσης κατά τό περιεχόμενό τους είναι ταυτόσημοι, ή *Διαλεκτική* βεβαιώνεται ως ή βαθύτατη και όλόπλευρη θεώρηση της φυσικής και κοινωνικής εξέλιξης, της Γνωσιοθεωρίας και της *Λογικής*. Η *Διαλεκτική φιλοσοφία*, ως *Διαλεκτικός Λόγος*, είναι αντανάκλαση της εξέλικτικής πορείας στη φύση και στην κοινωνία πάνω στη σκέψη του ανθρώπου. Έτσι, ή *Διαλεκτική* των πραγμάτων γίνεται *Διαλεκτική* των Ίδεων. Ο *λόγος* ως συνθετική ένέργεια του πνεύματος, λειτουργεί διαλεκτικά, και ή ουσιώδης *Λογική*, αυτόχρονα *Διαλεκτική (Λογική)* δεν λειτουργεί άποτελεσμαμένη στην *ά-νόητη* (χωρίς νόημα) ταυτότητα $A=A$, αλλά κατακυρώνεται στην όντολογική εξέλικτική άρχή «τό *A* γίνεται *B*». Η έγκυρότητα της *Διαλεκτικής* άπορρέει από τό άδύνατο του άδυνάτου αυτής.

Μετά τιμής
Κωνσταντίνος Μπουζέας

Εἶσαι ποιητής, γνωστός, ἀφανής, νέος, παλαιός, προβεβλημένος, ἀκαταξίωτος; Μπορεῖς νὰ λάβης μέρος στὴν Κρίση γιὰ τὴν 3η

ΕΤΗΣΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΚΑΤΟ

τοῦ «ΔΑΥΛΟΥ», μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι τὰ ποιήματά σου θὰ κριθοῦν ἀπολύτως ἀντικειμενικά, ἀμερόληπτα καὶ ἀπροσωπόμενα, μὲ κριτήρια καθαρὰ ποιοτικά, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φήμη, προβολή, κυκλώματα, ιδέες, τεχνοτροπία.

●ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ:

- Κατ' ἀνώτατο ὄρια τρία (3) ἀνέκδοτα ποιήματα.
- Γραπτὴ δήλωση ὅτι τὰ ὑποβαλλόμενα ποιήματα δὲν θὰ δημοσιευτοῦν μέχρι τέλους τοῦ 1987.
- Αὐτοβιογραφικὸ σημεῖωμα, τὸ πολὺ δέκα γραμμῶν γραφομηχανῆς, διατυπωμένο σὲ α' πρόσωπο.

●ΛΗΞΗ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ ΥΠΟΒΟΛΗΣ:

15 Ὀκτωβρίου 1987.

- Ἡ 3η

«ΕΤΗΣΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΚΑΤΟ»

τοῦ «Δαυλοῦ» κυκλοφορεῖ τὴν 1η Δεκεμβρίου 1987.

Τὰ ποιήματα, οἱ δηλώσεις καὶ τὰ αὐτοβιογραφικά δέον νὰ ἀποστέλλωνται στὴ διεύθυνση: ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ἀχιλλέως - Μουσῶν 51, 175 62, Π. ΦΑΛΗΡΟ, μὲ τὴν ἐνδειξη: «Γιὰ τὴν Ἑτήσια Ἀνθολογία τῶν Ἑκατό».

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Θά διασωθῇ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα;

Θὰ ἤθελα νὰ ὑποβάλω τὸ ἀκόλουθο ἐρώτημα σ' αὐτοὺς πού, ἀπὸ ἀφέλεια ἢ ὑποκρισία, «ἀγωνιοῦν» γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, σ' αὐτοὺς πού ἐπιχειροῦν νὰ συγκροτήσουν ὁμαδεύσεις, στηριζόμενες στὸν φανατισμὸ πού οἱ ἴδιοι ὑποθάλλουν, γιὰ τὴν «σωτηρία» της:

- Ἡ γλῶσσα εἶναι κενὸς περιεχομένου τύπος ἢ περιέχει ἔννοιες;

Απαντῆστε στὸ ἐρώτημα αὐτό, καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντησή σας θὰ κριθῇ καὶ ἡ εἰλικρίνεια τῆς «ἀγωνίας» σας καὶ ἡ δυνατότητα ἀποτελεσματικῆς ἐνέργειάς σας καὶ ἡ πρόβλεψη γιὰ τὸ γλωσσικὸ μας μέλλον. Γιατί, ἂν ἡ γλῶσσα εἶναι σύστημα ἐκφράσεως ζωσῶν ἐννοιῶν κι ὄχι ἀπολίθωμα ἱστορικό, ἀποκλείεται νὰ διασωθῇ ἀπὸ τὴ δική σας βοήθεια: ἡ ζωὴ, ὅπου πράγματι ὑπάρχει, διαθέτει ἔνστικτα αὐτοσυντηρήσεως, μὲ τὴν φυσιολογικὴ λειτουργία τῶν ὁποίων ἐπιβιώνει. Ἄν πάλι οἱ ἔννοιες ἔχουν χαθῇ στὴν συνείδηση τοῦ Ἑλλήνου, πῶς θὰ ἐπιζήσῃ ἡ γλῶσσα; Γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τί; Τὰ ἀνύπαρκτα;

Στραφῆτε πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, καὶ θὰ διαπιστώσετε κάτι τὸ

ἀπλούστατο: Στὶς περιόδους δηλαδὴ πού ἡ σκέψη τοῦ Ἑλλήνου διατηροῦσε, συνελάμβανε καὶ παρήγε ἔννοιες - ὅ,τι δηλαδὴ ἀποτελεῖ στοιχεῖο συνειδητότητας -, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ὄχι μόνον δὲν κινδύνευε ἀπὸ τίποτε, ἀλλὰ, ἀναλόγως, εἴτε ἀφωμοίωνε ἐξελληνίζοντας ἢ ἀπέβαλλε ἀχρηστεύοντας ὡς ξένα σώματα τὶς παρείσακτες ξένες λέξεις εἴτε μετέδιδε τὶς δικές της ἔννοιες-λέξεις σ' ἐκείνους - τοὺς ξένους - πού δὲν εἶχαν φυσικά. Θὰ διαπιστώσετε ἐπίσης, ὅτι καὶ πολὺ ἀργότερα, ὅταν ἐκεῖνοι πού ἐδημιούργησαν τὸ τέλει ἐλληνικὸ γλωσσικὸ ὄργανο εἶχαν πιά ἐκλείψει πρὸ πολλῶν αἰώνων, οἱ νεώτεροι λαοὶ πού ἔμπαιναν σὲ περίοδο ἀκμῆς, σὲ περίοδο ζωῆς, στρέφονταν πρὸς τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ ἀντλήσουν τὶς ἔννοιες-λέξεις της, πού ἡ δική τους ἀνερχόμενη συνειδητότητα εἶχε ἀνάγκη, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ πληρότητα. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ σήμερον σ' ὁλόκληρῃ τῇ σύγχρονῃ διεθνῇ Ἐπιστήμῃ, Φιλοσοφίᾳ, Θεωρίᾳ, Στοχασμῷ, Τέχνῃ κλπ., χωρὶς φυσικά νὰ παίζετε σεῖς, οἱ γλωσσά-μύντορες ἢ γλωσσόσωβινιστές, κανέναν ἀπολύτως ρόλο στὸ φαινόμενο αὐτὸ τῆς συνεχοῦς - ἕως σήμερον - ἀρχαιοελληνικῆς γλωσσικῆς «ἐπιθέσε-

ως» κατὰ τῶν διαφόρων γλωσσῶν.

Οπως δὲν παίζετε, καὶ δὲν μπορείτε νὰ παίξετε, κανέναν ἀπολύτως ρόλο στὴν «ἄμυνα» τῆς τωρινῆς γλώσσας κατὰ τῆς εἰσβολῆς ξένων στοιχείων. Ἡ γλῶσσα ποὺ προσπαθεῖτε νὰ «σώσετε», ἡ ρωμέϊκη γλῶσσα, θὰ μπορούσε νὰ σωθῇ μόνο κατὰ τὸ μέτρο ποὺ ὁ σημερινὸς φορέας της, ὁ Ρωμιὸς τοῦ λαοῦ, ὁ Ρωμιὸς ταγός, ὁ Ρωμιὸς ἐπιστήμων, ὁ Ρωμιὸς φιλόσοφος, ὁ Ρωμιὸς λογοτέχνης, ὁ Ρωμιὸς διοικητικὸς, ὁ Ρωμιὸς τεχνοκράτης, ὁ Ρωμιὸς ἐκπαιδευτικὸς, θὰ εἶχε μέσα στὸ κρανίον του δικές του ἔννοιες καθημερινές, ἐπιστημονικές, φιλοσοφικές, λογοτεχνικές, διοικητικές, τεχνοκρατικές, ἐκπαιδευτικές νὰ πῇ καὶ νὰ ἐκφράσῃ. Ἀλλὰ ποῦ τις βλέπετε αὐτὲς τις ἔννοιες; Τὶ ἄλλο εἶναι ἡ σημερινὴ ρωμέϊκη «καθημερινὴ ζωὴ», «ἐπιστήμη», «φιλοσοφία», «λογοτεχνία», «διοίκηση», «τεχνολογία», «ἐκπαίδευση» ἀπὸ θλιβερά ἀπομνήματα καὶ σκιῶδη ἀντίγραφα τῶν ξένων; Καὶ πῶς νὰ μὴν εἰσαγάγῃ ὁ Ρωμιὸς τις ξένες λέξεις γιὰ νὰ ἐκφράσῃ ἔννοιες ποὺ ἐπίσης εἶναι ξένες; Τὶ νὰ πῇ ὁ Ρωμιὸς μὲ τις δικές του λέξεις – τις ρωμέϊκες λέξεις, ἐννοῶ, γιατί οἱ ἐλληνικὲς λέξεις εἶναι ὀλοζώντανες, ὅπως ἀπέδειξα παραπάνω –, ὅταν δὲν ὑπάρχουν πιά ρωμέϊκες ἔννοιες; [Κι ὅταν – κι αὐτὸ εἶναι ἓνα «ἐκτός προγράμματος» ἐρώτημα – οἱ μόνες βιώσι-

μες ἐλληνικὲς λέξεις, οἱ ἀρχαῖες, καταδικάσθηκαν καὶ συκοφαντήθηκαν ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους, ποὺ τώρα «ἀγωνιάτε» γιὰ τὴ «σωτηρία» τῆς «ἐλληνικῆς γλώσσας» (;) σας;].

Σταματῆστε λοιπὸν τὴν ἀπάτη: Ὁ μόνος λόγος ποὺ σᾶς ὠθεῖ στὴ γλωσσικὴν ἐκστρατεία σας, εἶναι ἡ κάρπωση «ἠθικῶν» καὶ ἄλλων προσωπικῶν κερδῶν καὶ ἐν τέλει ἡ ικανοποίηση τῆς δίψας σας γιὰ προβολὴ καὶ δύναμη μέσω τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῶν ὁμαδεύσεων ποὺ σεῖς δημιουργεῖτε καὶ σεῖς ἐλέγχετε. Οὔτε καλὸ οὔτε κακὸ μπορείτε νὰ κάνετε στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Αὐτὴ χωρὶς τὴ δική σας «δράση» ζῇ καὶ θὰ ζῇ σ' ὅλο τὸν Κόσμο, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχῃ Θεωρία, Ἐπιστήμη καὶ Σκέψη. Θὰ ζῇ στὶς γλώσσες τῶν πράγματι ζωντανῶν συνειδήσεων, ὅπου γῆς καὶ θὰ ζῇ ἐσαεὶ καὶ στὴ γλῶσσα τῶν κατοίκων ἐκείνων τοῦ τόπου αὐτοῦ ποὺ θὰ σκέπτονται, θὰ θεωροῦν, θὰ ἐρευνοῦν, θὰ ἀποδεικνύουν καὶ θὰ ἐλέγχουν. Τὸ μόνο ποὺ θὰ πεθάνῃ εἶναι ὁ Ρωμιοσυνισμός, ἡ δική σας δηλαδὴ πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἔνδεια, ρηχότητα καὶ ἀθλιότητα, ἡ στεῖρα καὶ ἐξουσιαστικὴ σας «δράση», τὸ ἐγκληματικὸ σας μῖσος κατὰ τῆς γνήσιας κι ἀθάνατης στὴν οἰκουμενικὴ συνειδητότητα ἐλληνικῆς ἐννοιολογίας – κατὰ τῆς ἴδιας τῆς σκέψεως. Αὐτὰ δὲν μπορείτε νὰ τὰ σώσετε μὲ τίποτα – μυρίζουν ἤδη τάφο.

Μετέωρος

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

(τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)

Ὁ χρόνος στὸ ἔργο τοῦ Spinoza

Γιατὶ τιμᾶμε σήμερα τὸν Spinoza; Οἱ λόγοι εἶναι καὶ πολλοὶ καὶ γνωστοί. Θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ μόνο νὰ τοὺς συνοψίσω.

Στὸ πλαίσιο τῆς ἱστορίας τῶν ιδεῶν ὁ Spinoza ἐντάσσεται στὴν προέκταση τοῦ καρτεσιανισμοῦ, καί, συγχρόνως, δημιουργεῖ τὸ πρῶτο μεγάλο, χρονολογικῶς κλασσικὸ, φιλοσοφικὸ σύστημα. Ἐκφράζει δηλαδὴ, ἅφ' ἑνὸς μιὰ συγκεκριμένη νοοτροπία ποὺ ἀπέβη, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἰδική του περίοδο δραστηριότητος, καταλυτικὴ γιὰ τὴν παλαιὰ σχολαστικὴ διανόηση, ποὺ εἶχε κατακλύσει τὴν Εὐρώπη μετὰ τὸν δέκατο τρίτον αἰῶνα· καὶ προσφέρει, ἅφ' ἑτέρου, ἓνα πρότυπο στοχασμοῦ αὐστηρῶς μαθηματικοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία θὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴ τῆς καντιανῆς κριτικῆς διανοήσεως στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας.

Τέλος ὁ Spinoza εἶναι ὁ πρόδρομος ὅλων τῶν νεωτέρων μονιστικῶν φιλοσόφων, εἴτε ὑλοκρατικοὶ εἴτε, κυρίως, πνευματοκρατικοὶ εἶναι αὐτοί. Ἀπὸ τὸν Spinoza μέχρι τὸν Monod, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ, ὅτι οἱ δρόμοι εἶναι σχεδὸν εὐθεῖς, καὶ ὅτι ἡ σχέση τοῦ σπινοζισμοῦ πρὸς τὸν σύγχρονο μας ἀντικειμενισμό, ὑπὸ τις περισσότερες μορφές του, εἶναι σχέση ἀπορροῆς.

Ὁ ὅρος ἀπορροῇ μᾶς ἐπιτρέπει, συνειρμικῶς, ν' ἀναφερθοῦμε στὸν νεοπλατωνισμό. Δυνατὸς ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως αὐτὸ ἐκφράζεται ἀπὸ τοὺς στοχαστὰς ἐκείνους, ὁ Spinoza εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐνστερνισθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ καρτεσιανισμοῦ, ὅπως αὐτὸ ἐκπροσωπεῖται στὴν Ὁλλανδία τῶν μέσων τοῦ δέκατου ἐβδόμου αἰῶνος. Στοχαστὴς ἐλεύθερος δὲν στέργει νὰ γίνει ἓνας ἀπλὸς ἐκφραστὴς τῆς ἐβραϊκῆς παραδόσεως, ὅπως αὐτὴ διαμορφώνεται ἀπὸ τὴ συντηρητικὴ ἀντίληψη τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος, γι' αὐτὸ καὶ δὲν γίνεται ἀνεκτὸς ἀπὸ αὐτήν, ἢ μᾶλλον καθίσταται ἀπόβλητος. Οἱ νεωτεριστικοὶ κύκλοι τῆς Ὁλλανδίας ὥστόσο δὲν τὸν ἐγκολποῦνται. Ὁ ἴδιος δὲν στέργει νὰ ταυτισθῇ μ' αὐτούς. Γι' αὐτὸ, καί, ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, θὰ παραμείνει στοχαστὴς μονήρης, ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὴν ἐξάσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ λειωτοῦ ὑάλων, μονήρης καὶ ἀπλός.

Ὅτι ἔφερε στὴ φιλοσοφία ὁ Spinoza εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς καρτεσιανῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου στὸ ἐπίπεδο ἑνὸς αὐστηροῦ γεωμετρικοῦ στοχασμοῦ. Ἀς θυμῇθοῦμε τὸν ὑπότιτλο τῆς Ἠθικῆς του, ποὺ διήκει ἀπὸ τὰ κατηγορήματα τοῦ ἀπόλυτου ὡς τις ἀπώτερες ἐξειδικεύσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πράττειν, περνώντας ἀπὸ τὰ μὲν στίς δὲ χάρις σὲ μιὰ θαυμαστὴ μαθηματικὴ συνέπεια. Τὸ μονολιθικὸ, θὰ ἔλεγε κανεὶς, αὐτὸ οἰκοδόμημα ἀφήνει, εἶναι ἀλήθεια, νὰ διαφανοῦν οἱ ἐσωτερικὲς του ὥσεις ποὺ καταλήγουν στὴ δημιουργία σχισμῶν, δηλωτικῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἀδυναμιῶν του. Ὡστόσο, ἡ συνέπεια γιὰ τὴν ὁποία ἐμίλησα, εἶναι αὐθεντικὴ καὶ ὄχι καταλυτικὴ τῶν οἰωνδῆποτε μυχιῶν ἀντινομιῶν, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ συγκλονίσουν τὸ σύστημα. Ἡ ἀνανέωση πολλῶν θεμάτων ἱσχυροποιεῖ καὶ σταθεροποιεῖ τὸ σύστημα αὐτό. Ὡς παράδειγμα, ἐμφανίζεται ἡ θεωρία τοῦ Σπινόζα περὶ τοῦ χρόνου, στὴν ὁποία θὰ σταθῶ κάπως ἀναλυτικώτερα.

Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου εἶναι βασικὴ γιὰ τὴ διάρθρωση τοῦ σπινοζικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, καὶ ἡ ἑρμηνεία τῆς οὐσίας τοῦ φαίνεται πιὸ καθαρά μὲ τὴ διασάφηση τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου σὲ συνάρτηση πρὸς τις ἐννοιες τῆς αἰωνιότητος καὶ διαρκείας. Ἡ

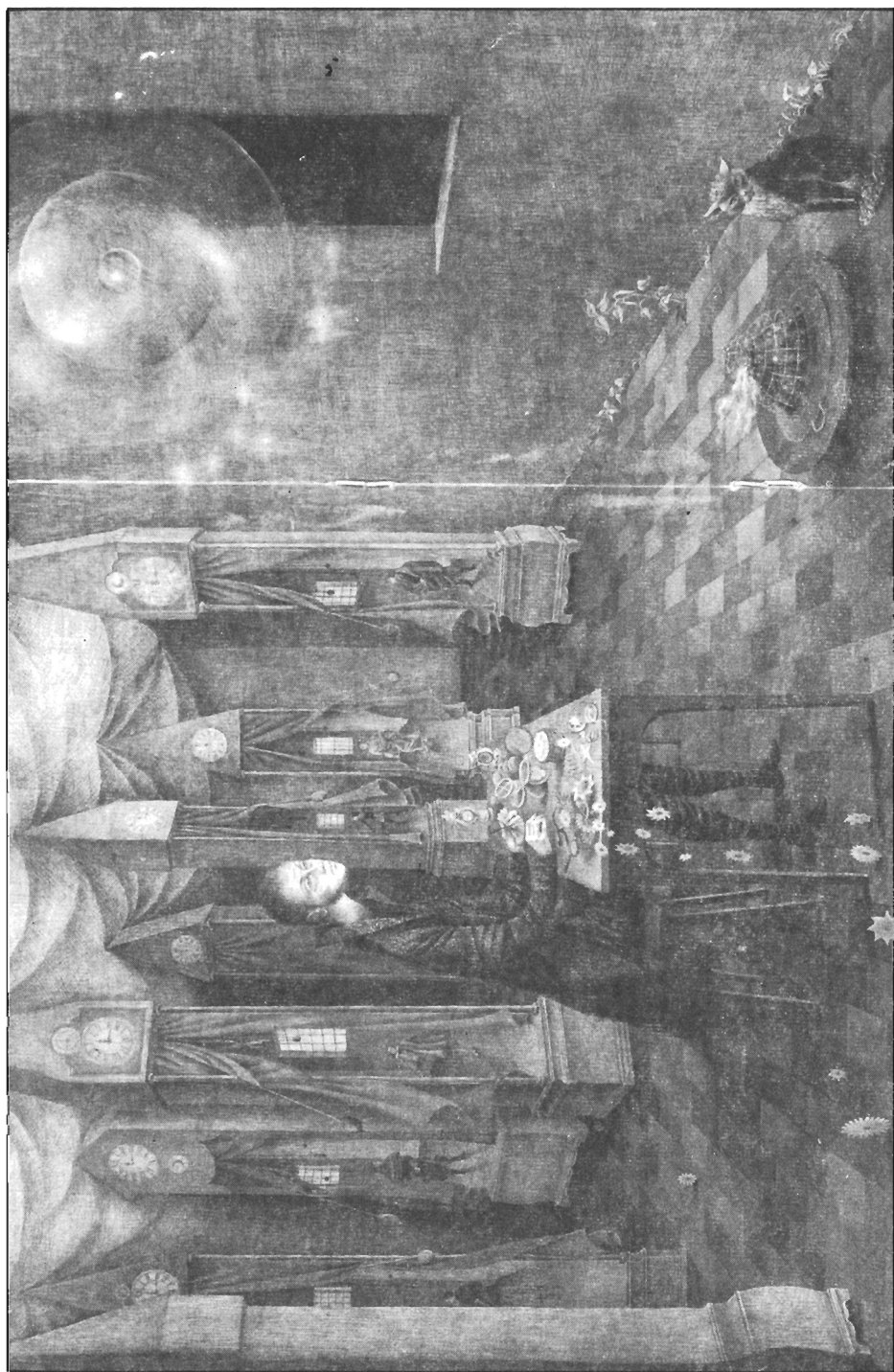
μεταβατική λειτουργία της έννοιας του χρόνου, πάντοτε σε σχέση με τις συναφείς προς αυτήν έννοιες, στο σύστημα του Σπινόζα καθορίζει το επίπεδο συγκρίσεως των δύο τελευταίων έννοιων — της αιωνιότητος και της διαρκείας — , και συντελεί στην ουσιαστικώτερη διακρίβωση της έννοιας αυτού του ίδιου του χρόνου. 'Ο Σπινόζα προβαίνει σε συνοπτικές διακρίσεις επάνω στις αναφερθείσες έννοιες, και τονίζει ότι μόνο με την πλήρη κατανόηση του ρόλου που παίζουν με την αντίθεσή τους οι έννοιες της αιωνιότητος και της διαρκείας θα μπορέσει να γίνη φανερός και ο ρόλος της έννοιας του χρόνου στην περίπτωση αυτή. 'Ετσι με αυτά τα κριτήρια επιχειρείται μιὰ ανάλυση του χρόνου σε συνάρτηση με τις έννοιες της αιωνιότητος και της διαρκείας, καθ' όσον αυτό συντελεί στην αρμονική ζεύξη του οντολογικού επιπέδου προς το γνωσιολογικό.

Στους Μεταφυσικούς στοχασμούς του φιλοσόφου πρώτα όρίζεται ή αιωνιότητα ως κατηγορήμα με το οποίο «νοούμε» την ύπαρξη του Θεού· ό όρισμός δηλαδή της αιωνιότητος δίνεται έμμεσα, με την υπαγωγή της όριζομένης έννοιας κάτω από μία άλλη, τάξεως διαφορετικής, έφ' όσον δηλώνεται ότι ή τελευταία αυτή αντιστοιχεί σε μίαν όντική κατάσταση, ή δέ πρώτη σε κάποιο γνώρισμα της καταστάσεως εκείνης με το οποίο αυτή είναι νοητή.

'Ετσι ή αιωνιότητα αποτελεί ταυτόχρονα έννοια και κατάσταση, δηλαδή μία μεσότητα, χάρις στην οποία ή νόηση επικοινωνεί με το επίπεδο μιās οντολογικής υπερβατικότητας. 'Επίσης ή αιωνιότητα προσδιορίζεται πληρέστερα, όταν ό Σπιντόζα καταφεύγει στον ταυτισμό της με την ύπαρξη. Κατά συνέπειαν, μία όντική κατάσταση όρίζεται με μία άλλη. Είναι όμως αναγκαία εδώ ή διευκρίνιση ότι ό ταυτισμός αυτός εκλαμβάνεται ως «ύπαρξις τινός», έστω και άπολύτου, όπως ό Θεός, δηλαδή καθ' ό μέτρον θεωρείται ότι άπορρέει κατ' ανάγκη από μόνον τόν όρισμό κάποιου αιώνιου, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι είναι αναγκαία ή ένοποίηση της ύπάρξεως «αιώνιου τινός» για τή σύλληψή του, υπό τόν έννοιακό τύπο της αιωνιότητος.

Προς την έννοια της αιωνιότητος αντιτίθεται ή έννοια της διαρκείας. 'Η μὲν αιωνιότης αναφέρεται στην άπειρη ύπαρξη του Θεού, ή δέ διάρκεια στην ύπαρξη των ξεχωριστών στοιχείων της Natura Naturata, όριζομένη ως το «κατηγορήμα υπό το οποίο νοούμε την ύπαρξη των δημιουργηθέντων, καθ' μέτρον έμμένουν στην ενεργό ύπαρξή τους». 'Εδώ ενεργός ύπαρξη είναι ή πραγματική ύπαρξη, άπερίοριστη, άλλ' όχι άπειρη, γι' αυτό προτιμώ την άπόδοση του όρου actualitas με τή σημασία της ενεργού ύπάρξεως. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή ή αντίθεση χαρακτηρισμών καταλύεται με τή θεώρηση της διαρκείας ως άπροσδιορίστου. Αυτό εξάγεται και από τή συνέχεια του έν λόγω όρισμού που σχολιάζει τα προηγούμενα. 'Επομένως, μεταξύ διαρκείας και όλικης ύπάρξεως οί ουδέποτε πράγματος μόνο λογική διάκριση ύφίσταται, ώστε ή πραγματικότης ενός πράγματος να εκφράζεται σε δύο επίπεδα, το όντικό και το οντολογικό, άλλα κατά τρόπο διαφορετικό, άνάλογα με την περίπτωση όντικώς μὲν να είναι ύπαρξις, οντολογικώς δέ διάρκεια. «"Ο,τι αφαιρέσωμε», λέγει ό Σπινόζα, «από τή διάρκεια ενός πράγματος το αφαιρούμε από την ύπαρξή του. 'Επομένως ή διάρκεια δέν είναι μὲν άπειρος όπως ή αιωνιότης, είναι όμως, από τόν έαυτό της, άπερίοριστη». 'Από γνωσιολογική άποψη άδυνατεί να προσδιορίση τά όρια της ύπάρξεως εκείνου που κάθε φορά χαρακτηρίζει. Πρόκειται συνεπώς για έννοια με την οποία γίνεται δυνατή ή σύλληψη της ύπάρξεως όχι προσδιοριστικά, άλλ' άόριστα, ώστε να λέμε ότι πράγματι έχει μὲν όρια κατά την ύπαρξη του, άλλ' ότι αυτά δέν μπορούν να προσδιορισθοϋν χωρίς κάποιαν έξωτερική βοήθεια, χάρις στην οποία ή διάρκεια να υπάγεται σε πλαίσια συγκεκριμένα που να την καθιστούν μετρητή.

Τόν ισα προηγούμενος ότι ή αιωνιότης θεωρείται κατηγορήμα της θείας ύπάρξεως, χωρίς το οποίο ή ύπαρξη αυτή είναι άδύνατο να νοηθή. Πρόκειται δηλαδή για ένα άπόλυτο διαρκειακό δεδομένο σύμφωνο προς την ουσία της θεότητος. 'Αντιστρόφως όμως και ή αιωνιότης δέν προσφέρεται ως έννοια ανεξάρτητη από την έννοια του Θεού. 'Ο Σπινόζα την άποδίδει, ακολουθώντας άρνητική διαδικασία, ύποστηρίζοντας δηλαδή ότι αυτή

« Η αποκάλυψη του ωρολογοποιού»: Έργο του Remedios Varo (1955).

ἀποτελεῖ ἀναίρεση τῆς ἐννοίας τῆς διαρκείας, καὶ ἰδιαίτερα τῆς διαρκείας τῆς ὁποίας στερεῖται ὁ Θεός. Ἔτσι, στὴν προσπάθειά του ν' ἀναλύσει τὴν ἐννοια τῆς αἰωνιότητος, ἀναφέρεται στὴν ἐννοια τῆς διαρκείας, πού τὴν θεωρεῖ θετικῶς μὲν γιὰ τὰ πράγματα, ἀρνητικῶς δὲ γιὰ τὸ Θεό. Ἡ διάρκεια τοῦ Θεοῦ, ἐὰν νοηθῇ, θὰ εἶναι ἐντελὴς διάφορος ἀπὸ τὴν διάρκεια τῶν ἄλλων ἀντικειμένων. Θὰ ἔχῃ ἄλλη ὑψὺ καὶ σημασία, ὥστε νὰ καθίσταται, ἂν παραστῇ ἀνάγκη, δυνατὴ ἡ ταύτησή της μὲ τὴν αἰωνιότητα. Λέγοντας ὅμως θεία διάρκεια, δὲν ἐννοοῦμε τὴν ἴδια ἐννοια τῆς διαρκείας πού ἀποδίδεται σὲ ἄλλα ἀντικείμενα. Καλύτερα θὰ ἦταν νὰ θέσωμε τὴ λέξη σὲ εἰσαγωγικά, ὅποτε θὰ εἴχαμε τὶς ἐξῆς σχέσεις:

(α) διάρκεια «διάρκεια»

(β) αἰωνιότης = «διάρκεια»

Σχολιάζοντας τὶς σχέσεις ὁ Σπινόζα παρατηρεῖ ὅτι τὸ κύριο κατηγορημα πού πρέπει νὰ προσεχθῇ ἐδῶ εἶναι ἡ αἰωνιότης τοῦ Θεοῦ ἢ ὁποία, κατὰ τὸν φιλόσοφό μας, δὲν περιλαμβάνει πάντοτε τὴν ἐννοια τῆς διαρκείας ὡς κατηγορημα τῆς θείας οὐσίας. Στὴν πραγματικότητά, ὁ Σπινόζα διακρίνει τὸ εἶναι τῆς οὐσίας ἀπὸ τὸ εἶναι τῆς ὑπάρξεως, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ διάρκεια ν' ἀποδίδεται μόνον στὴν ὑπαρξὴ ὅχι δὲ καὶ στὴν οὐσία. Συνεπῶς, ἀδυνατοῦμε ν' ἀποδώσωμε ὁποιαδήποτε διάρκεια στὸν Θεό τοῦ; ὁποίου ὑπαρξὺς εἶναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία. Ἀπόδοση διαρκείας στὸ Θεό ἰσοδυναμεῖ πράγματι πρὸς διάκριση τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὡς πρὸς τὴν οὐσία του, πρᾶγμα παράλογο, ἐφ' ὅσον σ' αὐτὸν οὐσία καὶ ὑπαρξὺς ταυτίζονται. Ἐπὶ πλέον, ἡ ἀπόδοση διαρκείας στὴ θεϊκὴ οὐσία τὴν μεταβάλλει σὲ δημιούργημα, στοιχεῖο ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἄπειρη φύση τοῦ θεοῦ. Ἡ διάρκεια προϋποθέτει δυνατότητα διαιρέσεώς της σὲ ἄπειρα ἀσυνεχῆ τμήματα, καί, ἀκολούθως, δυνατότητα περιορισμοῦ ἐκείνου στὸ ὁποῖο αὐτὴ ἀποδίδεται. Περιπίπτουμε δηλαδὴ σὲ λογικὴν ἀντίφαση ἂν τὴν ἀποδώσωμε σὲ ὄντοτητα — λ.χ. στὸ Θεό — πού τὴ θεωρήσαμε ἄπειρη καὶ πού, κατὰ συνέπειαν, εἶναι ἀδιανόητος, ἐφ' ὅσον οὔτε διάκριση οὔτε περιορισμὸς ἐπιδέχεται.

Παρὰ τὴν ἀπόρριψη τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐννοίας τῆς διαρκείας στὴν περιοχὴ τῆς θεότητος, ὁ Σπινόζα παραθέτει τέσσερα ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθεῖ ν' ἀνιχνεύσῃ καὶ νὰ διατυπώσῃ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους εἶναι δυνατόν νὰ τηρηθῇ στάση ἀντίθετη σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό:

α.— Δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ σχέση πού συνδέει τὶς ἐννοίες τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς θείας οὐσίας, καὶ ἐπιχειρεῖται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ πρώτη μὲ τὸν παραμερισμὸ τῆς δευτέρας, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι καὶ οἱ δύο προϋποθέτουν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ἡ προσφυγὴ στὴν ἐννοια τῆς διαρκείας ὡς ἐπιδεχομένης ἀπεριόριστη προέκταση, παρὰ τὴν ὑφισταμένη ἀλλοίωσή της, ἀδυνατεῖ νὰ ἐνταχθῇ στὸ σύστημα τοῦ Σπινόζα.

β.— Ἡ διάρκεια ἀποδίδεται στὰ ἀντικείμενα πού ἀποτελοῦν τὴν *Natura Naturata*, ἐπειδὴ θεωροῦνται ὡς ὑποκείμενα συνεχοῦς μεταβολῆς, καὶ ὅχι ἐπειδὴ ἡ ὑπαρξὺς τους διακρίνεται ἀπὸ τὴν οὐσία τους, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπορρίπτεται, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν ΣΠΙΝΟΖΑ.

γ.— Ἡ διάκριση μεταξὺ οὐσίας καὶ ὑπάρξεως, θεμιτὴ ὡς πρὸς τὰ δημιουργήματα, ἐπεκτείνουμένη, προβάλλεται καὶ στὸν Θεό, τὸ ὑποκείμενό της. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια μονιστικὴ διευρύνση εἶναι ἀντίστροφη τῆς σπινοζικῆς διαψεύσεως.

δ.— Ὁ τέταρτος λόγος συνίσταται στὸ ὅτι ἡ διάρκεια ἐθεωρήθηκε ἀπλῶς ὡς πάθος τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐπειδὴ πάλι ἡ ὑπαρξὺς τοῦ Θεοῦ ἐθεωρήθη ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν οὐσία του, ἔπεται ὅτι, ἂν καὶ ἡ οὐσία ἀποκλείῃ τὴν διάρκεια, αὐτὴ, ἡ τελευταία, ἀποδιδόμενη στὴν ὑπαρξὺς, ποτὲ δὲν δημιουργεῖ ἀντίφαση, πάντοτε βέβαια ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ σπινοζικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος.

Ἔστερ' ἀπὸ ὅλες αὐτές τὶς ἀναλύσεις, ἅς ἐπιστρέψουμε στὴ διερεύνηση τοῦ σπινοζικοῦ κειμένου. Ὁ Σπινόζα ὀρίζει ὡς ἐξῆς τὴ διαφορὰ μεταξὺ αἰωνιότητος καὶ διαρκείας: μὲ τὴν διάρκεια μποροῦμε νὰ ἐξηγήσουμε μόνον τὴν ὑπαρξὺς τῶν τρόπων ἢ ὑπαρξὺς ὅμως τῆς ὑποστάσεως ἐξηγεῖται μὲ τὴν αἰωνιότητα, δηλαδὴ μὲ τὴν ἄπειρη

κάρπωση του υπάρχειν ή με την άπειρη κάρπωση του είναι. Για να γίνη όμως, κατανοητό τι ακριβώς είναι η αιωνιότης και για ποιόν λόγο αυτή όχι μόνο δεν νοείται έξω από και χωρίς τη θεία ουσία, αλλά και αναγκαία αποδίδεται σ’ αυτή, ο Σπινόζα προσδιορίζει την ύφισταμένη διαφορά μεταξύ αντικειμένου και υποκειμένου της δημιουργίας. ‘Η διαφορά αυτή εκφράζεται σαφέστερα στο πεδίο του αναγκαίου χαρακτηρισμού δημιουργημάτων και δημιουργού. Πράγματι, η αναγκαιότης που υφίσταται σ’ όσα έχουν δημιουργηθεί από κάποια αίτια είναι σχετική είτε προς την ουσία είτε προς την ύπαρξή τους.

Στόν Θεό όμως τα δύο αυτά δεν διακρίνονται. Θεϊκή ύπαρξη και θεϊκή ουσία ταυτίζονται, και, ως εκ τούτου, αδυνατούμε ν’ αναγνωρίσουμε στη θεότητα ύπαρξη μελλοντική, επειδή η ύπαρξη την οποία υποτίθεται ότι ο Θεός θα είχε στο μέλλον, ανήκει σ’ αυτόν ανέκαθεν δυνάμει της ουσίας του. ‘Η άπειρη πραγματική ύπαρξη ανήκει αποκλειστικά στον Θεό, όπως ακριβώς και η άπειρη πραγματική διάνοια την οποία ο Σπινόζα ονομάζει αιωνιότητα, στοιχείο μόνο του Θεού, όχι δε και των δημιουργημάτων, έστω και στην περίπτωση που η διάρκειά τους θα ήταν απεριόριστη και προς τις δύο χρονικές κατευθύνσεις.

‘Εμφανής είναι εδώ η διαφορά της διαρκείας από την αιωνιότητα, καθ’ όσον η πρώτη μπορεί να προεκταθεί προς το μέλλον και προς το παρελθόν, ενώ η αιωνιότης είναι αυτό τοῦτο το μέλλον, αυτό τοῦτο το παρελθόν, αυτό τοῦτο το παρόν, μεταξύ των οποίων καταλύει κάθε διάκριση. ‘Η διάρκεια, λέγει ο Σπινόζα, έχει μόνον τη δυνατότητα προεκτάσεώς της προς το μέλλον και προς το παρελθόν, ως εκ τούτου δε είναι απεριόριστη συνέχεια της υπάρξεως, όχι όμως και άπειρη, πράγμα το οποίο θα είχε ως συνέπεια διάρκειαν που να ταυτίζεται προς την ουσία και, συνεπώς, προς την αιωνιότητα. Και είναι απεριόριστη η διάρκεια, επειδή ποτέ δεν μπορεί να προσδιορισθεί από τη φύση του υπάρχοντος ή από το ποιητικό αίτιο, το οποίο θέτει μὲν κατ’ ανάγκην την ύπαρξή εκείνου, δὲν τὴν ἀναιρεῖ όμως.

Στο σημείο αυτό ακριβώς, το καίριο, της σπινοζικής φιλοσοφίας παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος καταφανώς επιμένει στο ότι η διάνοιά μας αδυνατεί να δώσει τέλεια γνώση διαρκείας του σώματός μας ως και των λοιπών δημιουργημάτων, αφού με τη μέθεξή της στη θεία ουσία αναφέρεται σε διαφορετικά, ως προς την τάξη της, αντικείμενα. Συνεπώς, μόνον άτελή γνώση του σώματός μας μπορούμε να αποκτήσουμε, επειδή η διάρκεια του δὲν εξαρτάται από την ουσία του, αλλά από την κοινή τάξη της φύσεως και την σχετική προς εκείνην διάρθρωση των αντικειμένων. ‘Η γνώση της διαρκείας του σώματος είναι, για τὸν Θεό, ολοκληρωτικά άτελής, εφόσον δὲ τὸν θεωρούμε ως αποτελούντα τη φύση του ανθρώπινου πνεύματος, είναι ἐπόμενο ότι η γνώση αυτή είναι για τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα καί, πὸ εἰδικά, για τὴν διάνοια άτελής. ‘Επίσης κατὰ τὸν Σπινόζα, πρέπει οποιοδήποτε ξεχωριστό πράγμα να προσδιορίζεται από κάποιο άλλο επίσης ξεχωριστό, σὲ μιὰ άπειρη συνέχεια, ὥστε τὰ ἰσχύοντα για καθένα πράγμα χωριστὰ να ἰσχύουν καί για τὸ σῶμα πὸν διέπεται από τὴν διάρκεια.

Τὸ πρόβλημα μετατοπίζεται από ἐδῶ καί ἔμπρὸς στὴν εὔρεση κυρίως τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἀτέλεια πὸν χαρακτηρίζει τὴν γνώση τῆς διαρκείας θὰ μπορούσε νὰ καταστῇ λιγώτερο ἔμφανής, δηλαδή τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο θὰ εξαλειφόταν ἡ οὐσιώδης διαφορά μεταξύ τῆς ὄντικῆς καί ὄντολογικῆς, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καί τῆς γνωσιολογικῆς, ἀπὸ τὸ ἄλλο, θέσεως τῶν ἀντικειμένων τῆς διανοίας. Τὸ μέσο πὸν χρησιμοποιεῖται για τὴν πραγμάτωση τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου. ‘Η ἀτέλεια τῆς ἀντιλήψεως τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν διάνοια ὀφείλεται κυρίως στοῦ ἐκείνη ἀντιλαμβάνεται τὰ ἀντικείμενα λιγώτερο ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς διαρκείας παρὰ ἀπὸ τὴν ἄποψη κάποιου εἶδους ἀιωνιότητος καί ἀπειρου. ‘Η διάνοια γνωρίζει τὰ πράγματα ἀτελῶς καί τὰ ἀλλοιώνει, ἀφοῦ δὲν εἶναι σὲ θέση ν’ ἀναφερθῇ ἀμέσως στὴν ἴδια τὴν ὑπαρξή τους. ‘Η γνώση ὅμως πὸν προκύπτει ἀπὸ τὴν καταβαλλομένη προσπάθεια δὲν ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὸ ἀντικείμενό της. Για

τὴν ἀντίληψη τῶν ἀντικειμένων ἢ διάνοια οὔτε ἀριθμὸ οὔτε διάρκεια λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, πᾶγμα ποὺ προϋποθέτει λανθασμένη ἀντίληψη τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ καὶ ὅταν, ἀντιστρόφως, ἡ διάνοια φαντάζεται τὰ ἀντικείμενα, τὰ συλλαμβάνει ὑπὸ ἀριθμὸν καθωρισμένο.

Διαβλέπει κανεὶς ἐδῶ τὴ διάθεση τοῦ φιλοσόφου νὰ ὑπερβῇ τὰ καθιερωμένα πλαίσια τῆς συσχετίσεως τοῦ χρόνου πρὸς τὴ διάρκεια, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπισημαίνει τίς πλούσιες προοπτικὲς μιᾶς τέτοιας στάσεως. Ἡ μεσολάβηση τοῦ χρόνου εἶναι δυνατόν νὰ θεραπεύσῃ ὀρισμένες ἀδυναμίες τῆς διανοίας. Κατὰ τὸ μέτρο κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ πνεῦμα νοεῖ τὴν παρούσα ὑπαρξὴ τοῦ σώματός του, νοεῖ τὴν διάρκεια ποὺ μπορεῖ νὰ προσδιορισθῇ χρονικὰ· μὲ τὸ ἴδιο μέτρο ἔχει τὴ δύναμη νὰ νοήσῃ τὰ ἀντικείμενα σὲ σχέση μὲ τὸ χρόνο. Κατὰ συνέπειαν, αὐτὸ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς δυνατότης συλλήψεως καὶ θεωρήσεως τῶν ἀντικειμένων ὡς πραγματικῶν κατὰ δύο μόνο τρόπους: (α) μὲ τὴν ὑπαγωγή τους ὑπὸ τὸν χρόνο καὶ τὸν ᾧ, νοουμένων ὡς πλαίσια ἐννοιακὰ· καὶ (β) μὲ τὴν ὑπαγωγή τους, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, ὑπὸ τὴν ἐννοια τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν σημασία τῆς αἰωνιότητος.

Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἀδυνατοῦμε νὰ συλλάβουμε τὴν ἐννοια τοῦ θεοῦ ἢ τῆς αἰωνιότητος μὲ τὴν σημασία τοῦ χρόνου, γιατί ὁ χρόνος καὶ ἡ διάρκεια ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους στὴ δημιουργία. Καὶ ἡ μὲν διάρκεια ἀπλῶς προϋποθέτει τὴν δημιουργία καθόλου, ὁ δὲ χρόνος προϋποθέτει, ἐπὶ πλέον, τὸν ἄνθρωπο, δηλαδὴ τὰ λογικὰ ὄντα, γιὰ τὰ ὁποῖα χρόνος καὶ διάρκεια εἶναι νοητά.

Εἶδαμε προηγουμένως ὅτι ἡ ἀπροσδιόριστη διάρκεια ἐπιδέχεται μέτρηση, ὑπὸ ὀρισμένους ὅρους. Ἡ νοητικὴ διαδικασία στὴν ὁποία ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἔμπρὸς ὑπόκειται ἡ διάρκεια εἶναι διαδικασία συγκρίσεως, ποὺ προϋποθέτει δύο βασικοὺς ὅρους: (α) τὸ συγκριτικὸ καὶ (β) τὸ κριτήριον «ὅ μὲτρητέον». Ἀκολουθῶς ἡ διαδικασία αὕτη λαμβάνει τὴ σημασία ποσοτικοῦ προσδιορισμοῦ, ποὺ ἀπαιτεῖ ὅμως μιὰ ποιοτικὴ ὁμοιογένεια τῶν δυὸ τοῦ ὄρων. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ὁμοιογένεια ἀπουσιάζει ἐδῶ, γιατί ἡ μὲν διάρκεια ποὺ μπορεῖ νὰ συγκριθῇ ἀποτελεῖ ὄντολογικὸ χαρακτηριστικόν, τὸ δὲ προσδιοριστικὸ τῆς κριτήριον, ὁ χρόνος, νοητικὸ ὑποκατάστατο μιᾶς συγκεκριμένης, κάθε φορὰ, φαινομενικότητος.

Τὴν ἀντίφαση αὕτη ἀντιμετωπίζει ὁ Σπινόζα ὡς ἑξῆς: «γιὰ νὰ προσδιορίσουμε τὴ διάρκεια, τὴν συγκρίνομε μὲ τὴ διάρκεια ὅσων ἔχουν κίνηση ἀμετάβλητη καὶ καθωρισμένη, ἡ δὲ σύγκριση αὕτη ὀνομάζεται χρόνος». Ἡ χρησιμοποίησις, ἐδῶ, τῆς κινήσεως μᾶς θυμίζει τὸν πλατωνικὸ ὀρισμὸ τοῦ χρόνου, καὶ διαχωρίζει τὴ σπινωζικὴ θέσι, πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἀπὸ τὴν καντιανή. Κατὰ τὸν Σπινόζα ἡ κίνησις ἐξ ὑποθέσεως ἀποτελεῖ τὸ μέτρο ποὺ διαρθρώνεται κατόπιν λογικά, ἐνῶ κατὰ τὸν Κάντ, ἐμφανίζεται ὡς γνωσιολογικὸ *a priori* πλαίσιο στὸ ὁποῖο κατ' ἀνάγκην ἐντάσσονται τὰ διαρκειακὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας. Ἐπομένως, ὁ σπινωζικὸς χρόνος δὲν εἶναι πάθος ἐνὸς πράγματος, ἀλλὰ μόνον ἀπλὸς τρόπος τοῦ νὰ σκέπτεται κανεὶς. Μὲ ἄλλες λέξεις, εἶναι τρόπος διανοήσεως, καὶ χρησιμεύει γιὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς διαρκείας. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ χρόνος στερεῖται κάθε πραγματικῆς ὑποστάσεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴ φύσιν τῆς ὑπάρξεως. Συνεπῶς ἀποτελεῖ νοητικὸ κατασκευάσμα ἀναγκαῖον μόνον χάριν τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς διαρκείας ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ὑπαρξὴ αὕτη.

Κατὰ τὸν Σπινόζα, ἡ διάρκεια ἀποτελεῖ κατηγόρημα μόνον τῆς ὑπάρξεως, ὅχι δὲ τῆς οὐσίας. Αὕτῃ ἡ διάκρισις δίνει καὶ τὸ μέτρο κατὰ τὸ ὁποῖο ἡ προηγουμένη διαπίστωση ἀξιολογεῖται ἀπὸ τὸν BERGSON κυρίως γιατί ἐπισημαίνει τὰ σημεῖα τῆς σπινωζικῆς διανοήσεως, τὰ ὁποῖα ἐπιχειροῦν νὰ διασπᾶσουν τὰ πλαισιακὰ δεσμὰ τῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως.

Ἐδῶ ἡ διάρκεια μεταξὺ τοῦ ὄντολογικοῦ χαρακτήρος τῆς διαρκείας καὶ τοῦ δευτερογενοῦς, γνωσιολογικοῦ χαρακτήρος τῆς «κατασκευασμένης» ἐννοίας τοῦ χρόνου φέρνουν πλησιέστερα πρὸς τὸ πνεῦμα ποὺ διέπει τὴν μερκεσονικὴ φιλοσοφία. Ἀπὸ τὴ

διαφορὰ μεταξύ Σπινόζα καὶ Μπεργκσόν, ὡς πρὸς τὴν ἔννοια τῆς διαρκείας, προκύπτει πόσο ὁ πρῶτος, ποὺ τὴν δέχεται ὡς βασικὴ ἀσυνέχεια, ἀκολουθεῖ τὴν παράδοση, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεύτερο, ποὺ τὴν δέχεται ὡς συνεχεῖ ροή.

Ἡ πλήρης σημασία τοῦ χρόνου ἀποκτᾶται μόνο μὲ τὴν διάκριση τῆς υπάρξεώς μας μέσα στὴ γενικότητα τῆς διαρκείας ἢ ὁποία, ἀναγκαστικά, ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος. Χρόνος παρελθόν, παρὼν καὶ μέλλον δημιουργεῖ μιὰν ἐπιφαινομενικὴ συνέχεια ἢ ὁποία ὑπάρχει τόσο στὸν νοητικὸ ὅσο καὶ στὸν θυμικὸ καὶ στὸν βουλευτικὸ τομέα. Στόν τελευταῖο αὐτὸν ἢ συνέχεια ἐκδηλώνεται ὡς προσπάθεια, καὶ μάλιστα ὡς προσπάθεια παρατάσεως τῆς υπάρξεως.

Ὡς συμπέρασμα, θὰ λέγαμε, ὅτι, σὲ συσχετισμὸ πρὸς τὶς ἔννοιες τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς διαρκείας, ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου ἐμφανίζεται στὸ σπινοζικὸ φιλοσοφικὸ σύστημα ὡς ἀποτελοῦσα τὸν ἄρμὸ μὲ τὸν ὅποιο γίνεται δυνατὴ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ ὄντολογικὸ ἐπίπεδο τῆς σπινοζικῆς διανοήσεως στὸ γνωσιολογικὸ καὶ στὸ συνειδησιακὸ ἐπίπεδο. Εἶναι δηλαδὴ ὁ χρόνος ἡ ἔννοια μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπάλειψη μιᾶς βασικῆς μορφολογικῆς ἀσυνεχείας, ἢ ὁποία, διαφορετικά, θὰ ἀπειλοῦσε νὰ διασπᾷ τὴν ἐνότητα τοῦ σπινοζικοῦ μονισμοῦ.

Ἦπιος ὅσο καὶ μαχητικός, ἐλεύθερος ὅσο καὶ αὐτοδεσμευόμενος, πρωτοποριακὸς ὅσο καὶ παραδοσιακός, ὁ στοχασμὸς τοῦ Σπινόζα κυριολεκτικῶς ἐσφράγισε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς φιλοσοφικῆς δημιουργίας τῶν δύο τελευταίων αἰώνων μὲ τὴ σφραγίδα τῆς ἐκλεπτυσμένης ὅσο καὶ στερεᾶς ἀρχιτεκτονικῆς του. Ἡ δομὴ τοῦ στοχασμοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκκινεῖ ἀπὸ μία προσπάθεια προσπελάσεως τοῦ θεοῦ, διὰ τῆς ἀναγωγῆς του σὲ θεωρηματικὲς ἀρχές, γιὰ νὰ καταλήξει στὴν σύλληψη τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῶν πρακτικῶν ἐκφράσεών της, καθὼς καὶ στὴν διατύπωση τῶν πανανθρωπίνων, τῶν οἰκουμενικῶν της προεκτάσεων, διὰ μέσου μιᾶς ἀδρῆς, ἀλλὰ καὶ πρισματικῆς, διερευνήσεως κοινωνικῶν δεδομένων, καὶ μιᾶς διατυπώσεως *a priori* σχέσεων μεταξύ τῆς οὐσίας αὐτῆς καὶ τῶν ἐν λόγω προεκτάσεων, ἡ δομὴ λοιπὸν τοῦ σπινοζικοῦ στοχασμοῦ ἐκφράζει μιὰν εὐρεῖαν ὀπτικὴ γωνία θεωρήσεως τοῦ συνόλου τῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐποχῆς κατὰ τρόπον ἐνιαῖον. Ὁ σχολαστικισμός, βασιζόμενος ἐπὶ τῆς διακρισιακῆς ἀναλύσεως, εἶχεν ἐπιβάλλει μιὰ δυστικὴν ἀντίληψη τῶν πραγμάτων.

Καρπούμενος τὰ μεθοδικὰ διδάγματα τοῦ καρτεσιανισμοῦ, ὁ Σπινόζα ἐπέβαλε, μὲ τὴ σειρά του, μιὰν ἀνάλυση καθαρῶς μονιστικὴ περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ κόσμου, κληροδοτημένην, ἐν τελευταία ἀναλύσει, ἀπὸ τὴν νεοπλατωνικὴ παράδοση, καὶ ἡ ὁποία, μὲ τὴ σειρά της, ὡς προσωπικὴ μορφή, ἐστήριξε ὅλα τὰ μεγάλα συστήματα τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, πρὶν ἐπιβληθῇ, μὲ τὶς ἀλλαγές ποὺ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κατέστησε ἀναγκαῖες, στὶς πνευματοκρατικές, κυρίως κοσμοθεωρίες ποὺ ἀνεφάνησαν κατὰ τὸν αἰῶνα μας. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Bergson ὑπερέβη τὴν κλασσικὴν ἀντίθεση μεταξύ ρεαλισμοῦ καὶ ἰδεαλισμοῦ, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι, ἀκόμη καὶ σήμερα, εἶναι ἐπίκαιρος. Ὁ σπινοζισμὸς ἔχει ἀκόμη πολλὰ νὰ προσφέρῃ γιὰ τὴν μελλοντικὴν ὑπέρβαση τῆς σύγχρονου ἐσωτερικῆς ἀντιθέσεως μεταξύ νεοθετικισμοῦ καὶ ἐπιστημονισμοῦ.

Ἄς σταθοῦμε, ὅμως, τελειώνοντας μπροστὰ στὸ παράδειγμα ποὺ μᾶς προσφέρει ὁ **ἄνθρωπος** Σπινόζα, ἀπλός, ἥπιος, πρᾶος, περιφρονημένος, καὶ ὥστόσο ἀκατάπαυτα δημιουργικὸς φιλόσοφος. Τὴν δόξα δὲν τὴν παρέχουν οἱ τιμές· τὴν παρέχει ἡ συνεπὴς καὶ ἡ ἐπίμονα, ὅσο κι ἐλεύθερα, ὁργανωμένη φιλοσοφικὴ δημιουργία.

‘Ο «Παρνασσός» καὶ τὸ ἔργον του

‘Ο Παρνασσός, ὅρος καθιερωμένον εἰς τὸν ‘Απόλλωνα καὶ τὰς Μούσας του, μὲ τὸ Κωρύκιον ἄντρον, ἔχον τὸ ἱερὸν τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν, ἐδάνεισε τὸ ὄνομά του εἰς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον τῶν ‘Αθηνῶν ποῦ ἵδρυσαν τὸ 1865 τὰ τέκνα τοῦ νομισματολόγου Π. Λάμπρου, νεαροὶ γυμνασιόπαιδες Μιχαήλ, Σπυρίδων, Κωνσταντῖνος καὶ Διονύσιος. Βαθμυδὸν καὶ κατ’ ὀλίγον εἰς τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα τῶν ἰδρυτῶν προστετέθησαν νέοι λόγιοι, φιλόλογοι, ποιηταί, λογοτέχναι καὶ ἱστορικοί, πολλοὶ τῶν ὁποίων διεκρίθησαν κατόπιν ὡς καθηγηταὶ πανεπιστημίου. ‘Ο Φιλολογικὸς Σύλλογος «Παρνασσός» ταχέως κατέστη ἡ πηγὴ πάσης φιλολογικῆς, μουσικῆς, καλλιτεχνικῆς, εἰκαστικῆς κινήσεως. Διαλέξεις, συνέδρια, συναυλίας, ἀλλὰ καὶ ὑπηρεσίας πρὸς τὴν κοινωνίαν, ὡς ἴδρυσις μετεωρολογικῶν σταθμῶν, ἴδρυσις φυλακῶν ἀνηλίκων, ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ κ.λπ., ἀπετέλεσαν ὀλίγα δείγματα τῆς ἐπιτυχοῦς δράσεως τοῦ Συλλόγου. ‘Αλλὰ τὸ πλεόν λαμπρὸν δημιούργημα τοῦ «Παρνασσοῦ» ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις νυκτερινῶν σχολῶν ἀπόρων παιδῶν τὸ 1872, εἰσηγήσει τοῦ ποιητοῦ Σπυρίδωνος Βασιλειάδου, ἐκ Πατρῶν (1844-1872). Αἱ Νυκτεριναὶ Σχολαὶ τοῦ «Παρνασσοῦ» ἐστεγάσθησαν εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ 1890 ἰδιόκτητον μέγαρόν του (Πλατεία ‘Αγίου Γεωργίου Καρύκη 8) καὶ ἀπὸ τοῦ 1930 εἰς τὸ ἰδιόκτητον μέγαρον τοῦ «Παρνασσοῦ» ἀνεγερθὲν πρὸς στέγασιν τῶν Σχολῶν αὐτοῦ εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Θεμιστοκλέους καὶ Κατακουζηνοῦ. ‘Ο Φ.Σ.Π. διοικεῖται ὑπὸ Ἰδμελοῦς συμβουλίου (τῆς ‘Εφορείας τοῦ Φ.Σ.Π.), αἱ δὲ Σχολαὶ αὐτοῦ ὑπὸ Ἰδμελοῦς Κοσμητείας, ἐκλεγομένων ἀνὰ τριετίαν. Μεταξὺ τῶν διατελεσάντων Προέδρων τοῦ Συλλόγου σημειοῦμεν τὸν καθηγητὴν καὶ διατελέσαντα Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως Σπυρίδωνα Λάμπρον, τὸν Νικόλαον Λεβίδην, τὸν Κωνστ. Παπαρρηγόπουλον, τὸν ‘Εμμ. Δραγούμην, τὸν Τιμολέοντα ‘Αργυρόπουλον, τὸν Νικόλαον Πολίτην, τὸν Θεόδωρον ‘Ορφανίδην, τὸν ‘Αλέξανδρον Ρίζον Ραγκαβῆν, τὸν ‘Ιπποκράτη Καραβίαν, τὸν Θρασ. Βλησίδην, τὸν ‘Ιω. Καλιτσουνάκην, τὸν Γ. Κουρμούλην, τὸν Γ. Πανταζῆν καὶ τὸν Ι. Θεοδωρακόπουλον. Σήμερον τὸ συμβούλιον ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Γερ. Κονιδάρην, Πρόεδρον, ‘Ι. Παπαζαχαρίου, Ν. Λιβαδάραν, Κ. Δρακάτον, Γ. Πουρναρόπουλον, Γενικὸν Γραμματέα, Μιχ. Πολίτην, ‘Αναγνώστὸν, Νικ. Μαρκέτον, Ν. Τζουγανάτον, Κ. Δελῆν, Π. Νικολόπουλον, Μιχ. Βλαβιανόν, Κ. Σημαντήραν, Σ. Κυδωνιάτην, Γ. Παπαχατζῆν καὶ Πλαπούταν. Μέλη τῆς Κοσμητείας τῶν Σχολῶν εἶναι οἱ Β. Ρομπόκος, Κωνστ. Γεωργανᾶς, Νικ. Γιαλιᾶς, ‘Αθαν. Καζῆς, Β. Καρύδης, Κ. Κατσαμπέκης, Κ. Κυρίμης, Κ. Μαρκάτος, Ι. Μαρκόπουλος, Χ. Μασούρας, ‘Αλέξ. Ξανθάκης, Γρηγ. Οἰκονομάκος, Σπ. Παπασπύρου, Κωνστ. Πουρναρόπουλος, Γεωργ. Σωτηρόπουλος, ‘Ιω. Κονιδάρης καὶ Κωνστ. Χασάπης. Κατὰ τὴν μακρὰν σταδιοδρομίαν του ὁ «Παρνασσός» ἐχαρακτήρισθη ὡς ἡ ‘Ελληνικὴ ‘Ακαδημία τῶν πρώτων ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας δεκαετιῶν, ἀφοῦ αἱ πλεῖσται τῶν ὑπὸ καθηγητῶν κ.λπ. σοφῶν δημοσίων ἀνακοινώσεων ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ «Παρνασσοῦ» μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1926 ἰδρύσεως τῆς ‘Ακαδημίας ‘Αθηνῶν, πάντες δὲ οἱ πρωτοδιορισθέντες ἀκαδημαϊκοὶ εἶχον διέλθει τοῦ βήματος τοῦ «Παρνασσοῦ». Σήμερον ὁ «Παρνασσός» διαθέτει ἰδίαν Πινακοθήκην μὲ ἔργα Βρούτου, Μαθιοπούλου, Προκοπίου, Γρύσπου, Λινάκη, ‘Ιθακησίου, Βικάτου, Θωμοπούλου, ‘Αργυροῦ, Οἰκονόμου, Ροῖλου, Προσαλέντη, Γερμενῆ, Φάσσου, Λούης Πασαλάρη, Κελέκη καὶ πολλῶν ἄλλων. Διαθέτει ἐπίσης εἰς νέους ζωγράφους τέσσαρας αἰθούσας δι’ ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, ἐπιτελεῖ τέσσαρας διαγωνισμοὺς (τὸν Καλοκαίρινον Θεατρικὸν Διαγωνισμόν ἀπὸ τοῦ 1921 συνεχῶς μέχρι σήμερον, ἓνα Λογοτεχνικόν, ἓνα Ποιητικόν καὶ ἓνα διεθνὴ μὲ θέμα « ‘Ελλάς-Εὐρώπη»), μίαν ἀπὸ ἐπταετίας ἐτησίαν Πανελλήνιον ‘Εκθεσιν Ζωγραφικῆς ‘Ερασιτεχνῶν, πολλὰς συναυλίας μὲ συνεργασίαν μὲ ‘Ωδεῖα τῶν ‘Αθηνῶν, τὸν ‘Ελληνογαλλικὸν Σύνδεσμον, τὸ ‘Ιταλικὸν ‘Ινστιτοῦτον καὶ πνευματικὰς ἐκδηλώσεις μετὰ ἐπιστημονικῶν σωματείων. Διαλέξεις ἐπιφανῶν ὁμιλητῶν μελῶν τῆς ‘Ακαδημίας ‘Αθηνῶν, καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου κ.λπ. γίνονται συχνότατα εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τελετῶν τοῦ Συλλόγου. Σημειοῦμεν τέλος ὅτι σήμερον (123ον ἔτος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του) ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος «Παρνασσός» σημειώνει τὴν μεγίστην ἄνθησιν καὶ ἀπόδοσιν αὐτοῦ μὲ ἀπαράμιλλον αἴγλην καὶ λαμπρότητα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου ‘Αθηνῶν

ΣΠ. ΓΕΡ. Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ
ΤΑ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΑ - ΔΗΛΩΤΙΚΑ
(ἐπίθετα - μετοχές, ρήματα, ἐπιρρήματα)
ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.- Ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος στὸ μάρμαρο...

Δεκτικὴν μέτρησης-στάθμισης εἶδαμε (*Δαυλὸς* /63, Μάρτιος ἐ.ἔ., «*Τὰ οὐσιαστικά στὴν λογοτεχνία*») τὴ «φιλοσοφικὴ θέαν» τοῦ κ. Βρεττάκου (καὶ τριῶν ἄλλων ποιητῶν) ἀδιαμφισβήτητη καὶ ἀπρόσβλητη στὴν «ἀναφορά» του, δηλαδὴ στὰ οὐσιαστικά του.

Ἦδη, μετὰ τὴν ἀκαδημαϊκοποίησί του, πάλιν δεκτικὴ μέτρησης-στάθμισης βλέπουμε τὴν ἐτέραν διάστασιν τῆς ποίησης τοῦ νέου «ἀθανάτου». Ἦτοι τὸ βαθμὸν (ποῦ βλέπετε, μετρεῖτε, σταθμίζετε μόνοι) ἐπαρκείας-δεξιότητάς του εἰς

συναγωγὴν, συσχετίσιν, ἀποτίμησιν, ἐξεργασίαν, ΠΡΟΒΛΕΨΙΝ.

Αὐτόδηλον, πὼς ἐδῶ ὁμιλοῦμε σαφῶς γιὰ ὅσα «περὶ τὴν ἀναφορά» του

θέλει-δύνανται (ἐπαρκεῖ)

ὁ μεγάλος (ἀ λὰ ἑλληνικὰ) ποιητὴς — γιὰ τὰ πλὴν οὐσιαστικῶν δηλαδὴ πρωτεῦοντα «μέρη τοῦ λόγου», ποῦ ἐλεύθερος, χειράφετος, ἀνεπηρέαστος (οἱ μεγάλοι ἐπηρεάζουν — δὲν ἐπηρεάζονται!) περιέκλεισε ἐπιλεκτικὰ στὸ (μετρηθὲν) ἔργο του. [Θὰ ἦταν ἀνεδαφικὸ νὰ ὑποστηριχθεῖ, πὼς τὰ ἐλάσσονα, εὐτελεῖ, ταπεινὰ (Πίνακες Β' καὶ Γ') ἐπιστρατεύονται εἰς συγκρότησιν τοῦ... μεῖζονος ὕψιστου πολύτιμου, ἢ πὼς ἐπιλέγουμε τὰ ἀρνητικά, γιὰ νά... συστήσουμε τὸ θετικόν! Καὶ θὰ ἦταν ἐμετικὸ σφόδρα, πὼς οἱ... Ἀκαδημίες τοῦ Θεοῦ προικοδοτοῦν μέ... μεταφυσικὴν ἀξιοσύνη τὸν μέ... φυσικότατο κομπάσο μετρηθέντα ἀνάξιον λόγον οἰοῦν ποτε! Τονίζεται: Τόσον στὸ μελέτημά μας «*Τὰ οὐσιαστικά στὴ λογοτεχνία*» (*Δαυλὸς* /63, Μαρτίου ἐ.ἔ.), ὅσο καὶ στὸ παρόν, οἱ λέξεις τοῦ κ. Βρεττάκου ἔχουν ληφθεῖ ἀπ' τὸ (συνολικῆς ἑκτασῆς χιλίων ἐπτακοσίων ὀγδόνα τριῶν λέξεων — πλὴν μονοσυλλαβῶν) σύνολον τῆς ἀνθολογηθείσης ποιήσεώς του στὴ γνωστὴν ἀνθολογία «*Ἡ ἑλληνικὴ ποίηση ἀνθολογημένη*», Κυψέλη, τόμος Δ', τῶν Αὐγέρη, Ρῶτα, Σταύρου, Παπαϊωάννου. Οἱ λοιπὲς λέξεις, αὐτὲς πρὸς τίς ὁποῖες συγκρίνονται ἐκεῖνες τοῦ κ. Βρεττάκου, ἔχουν ληφθεῖ ἀπὸ ἰσόποσιν ἑκτασιν τοῦ «Σκληροῦ Λόγου» μου — «*Ἐπιστροφή εἰς τὴν ποίησιν*», σελίδες 144, Ἀθῆναι 1968...

Στοὺς κακολόγους ποῦ ὁμιλοῦν περὶ... αὐτοπροβολῆς μου, ἀπαντῶ:

Οἱ μετρήσεις μου ὑπάρχουν πακέτο στὸ βιβλίον μου «*Δι' ἀριθμῶν προοδευτικοαναλυτικὴ μέθοδος ἀποδεικτικὴ τῆς ἀπομειώσεως τῆς δημοτικῆς γλώσσας*», σελίδες 152, Ἀθῆναι 1973. Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ δὲν εἶμαι μικροφιλόδοξος (φανερὸ στὸ ὅτι δὲν μετέχω τῆς δηθεν «πνευματικῆς ζωῆς», μήτε συνδικαλίζομαι, μήτε διεκδικῶ βραβεῖα, συντάξεις, θέσεις, διακρίσεις, ὑλικά ὀφέλη — ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐπιτυγχανόμενα...), τὸ βιβλίον μου πέρασε τελείως ἀπαράτηρητο. Ἴσως ποτὲ δὲν θὰ μάθω, ἂν ἀγνοήθηκε, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἀξία ἢ ἐπειδὴ εἶναι ἡ μοῖρα τούτης τῆς Χώρας νὰ ὀρίζει τὰ πεπρωμένα της ἢ ἀναξιοτὴς κι ἡ ἀνεπάρκεια...

Καὶ τί «αὐτοπροβολή» εἶν' αὕτη, τόσον προθύμως διατεθειμένη νὰ «κάνει στὴν ἄκρην», ἂν καταθέσετε σεῖς τίς δικές σας λέξεις-ἐνδείξεις — ἐφ' ὅσον, βεβαίως, ἀποτελοῦν τὸ ζητούμενον πρότυπον γιὰ τὴν τόσον ἀπελπιστικὰ βραδύνουσα γλωσσικὴν ἀνανέωσιν (ἀνασυγκρότησιν);

Ἐπιμένω: εἶναι «αὐτοπροβολή» τὸ ὅτι γιὰ τὸ ἀναφερθὲν βιβλίον μου ἔγραψαν μόνον οἱ Μιχάλης Μερακλῆς (Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων — *Νέα Πορεία*), Δημιοσθένης Ζαδὲς (*Τριφυλιακὴ Ἑστία*) καὶ Κώστας Βαλέτας (*Αἰολικὰ Γράμματα*); Τὸ ὅτι οὔτε κὰν τοὺς εὐχαρίστησα — ἀρνηθεῖς νὰ μῶ στὸν «χορὸ τῶν φιλοφρονήσεων»; Κι ἂν τώρα, ὕστερα ἀπὸ

δεκαπέντε χρόνια, βρέθηκε ένας εκδότης (φιλόλογος, πολύγλωσσος και δοκιμιογράφος ο ίδιος) «ΚΑΚΟΣ ΕΜΠΟΡΟΣ» [«είχαμε μόνο ποιότητας πράγματα – πιάνουν στη ζωή μας λίγο τόπο τα πολύτιμα, δε μεγαλώσαμε το εμπορικό μας», α μωρὲ καπετάνιε...], πού τὰ δημοσιεύει, τί θέλετε νὰ κάμω; Ν' ἀρνηθῶ τῇ δημοσίευσί τους ἀπὸ... σεμνότητα; Σεῖς ἀπὸ τί δημοσιεύετε;

Ἐξ ἄλλου, γιατί εὐθύνομαι ὁ ταπεινὸς ἐγὼ κι ὄχι οἱ ἀνεπαρκεῖς σεῖς; Τί φταίω πού ὑποχρεώνομαι νὰ καταφεύγω σ' ἐνδείξεις πού δίδει ἡ δική μου ποίησις — πού δὲν δίδει ἡ δική σας; Τί φταίω, ἂν μιὰ ἐξαιρετικὴ ἀντίληψις εὐθύνῃς, ἂν ἓνας ἀτέλειωτος μόχθος καταξίωσαν τὴν ποίησί μου μὲ μιὰ μυθικὴ συσσώρευσι λέξεων (πιθανὸν καὶ μυθῶδους εἰδικῶν βάρους...) δημοτικῶν καὶ λογίων; Καὶ γιατί νὰ δώσω τίς λέξεις Καζαντζάκη-Παπατσώνη (αὐτοὶ μὲ ἀκολουθοῦν), ἀφοῦ δὲν εἶναι αὐτὲς πού χρειάζεται ἡ σημερινὴ πηρὴ, ἰσχνή, ἔκτονη, παράλυτη, μισερὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα;

Ἀπὸ ἀμέσως στὸν φθόγγον «βῆτα» (κατὰ σειρὰν μετὰ τὸ «ἄλφα» — πρὸς οἰκονομίαν χώρου) τί ἐννοῶ ἀκριβῶς:

ΠΙΝΑΞ Α'

Λέξεις μὲ ἀρχικὸν φθόγγον «βῆτα» ἐπὶ χιλίων ἑπτακοσίων ὀγδόντα τριῶν λέξεων — πλὴν μονοσυλλάβων

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ: βυζί, βρέφη, βάσανα, βωμός, βουνά, βροῦχος, βουή, βραχιόνια, βορβούσ, βραδυᾶς, βασιλίσσα, βασιλόφλεβες, βίγλα, βράση, βιάση, βόγγο, βράχους, βάγες.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ: βασιλίσσα, βελάσματα, βροχῆς, βοριάδες, βουνῶν, βράχια, βάρος, βραδάκι, βάλαμο, βάθος.

ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ (Καθηγητὴς Φιλοσοφικῆς, Ἰωαννίνων): βράδυ, βιτρίνες, βόμβες, βάρος, βρωμόπανα, βροχή, Βίκυ, Βάνα.

«ΑΠΑΛΟΣ ΛΟΓΟΣ»: βόλι, βουβώνα, βράδυ, βάλτο, βάβω, βίγλας, βραγιές, βερύκκοκα, βρύσι, βραδιά, βιολέτα, βράχο, βύσσινον, βάσσερμαν, βελανίδι, βαρκάδα, βλέφαρο, βουτιάν.

«ΣΚΛΗΡΟΣ ΛΟΓΟΣ»: βροντόσαυρος, βιαιότητας, βίον, βιαιοπραγίες, βακχείαν — τῶν λοιπῶν παραιτοῦμαι.

Θαρρῶ, ἀρκετὰ γιὰ «Εἰσαγωγή» μικροῦ μελετήματος.

Λογοτεχνία «καθημερινότητας»: ἡ «καθημερινότης»... διατυπωθεῖσα!

Ἀπ' τὸ «βιογραφικὸ» τοῦ κ. Νικηφόρου Βρεττάκου («Ἡ ἑλληνικὴ ποίηση ἀνθολογημένη», Κυψέλη, τόμος Δ', σελ. 749):

«...Ἡ ποίησί του δὲν κρατιέται μέσα σὲ αὐστηρὰ ὅρια καὶ διαλύεται στὶς ἀπέραντες ἐκτάσεις τῆς αἰσθηματολογίας (...) Ἔτσι, ἐνῶ εἶναι ὁ ποιητὴς πού ἔγραψε τὰ ὠραιότερα ποιήματα τῆς Ἀντίστασης (...), ὕστερα ἀπὸ τὸ 1947 ἔχει ἀναλθεῖ πρὸς πολὺ σὲ μιὰ ποίηση χωρὶς πυκνότητα στὶς ἰδέες καὶ στὴν τεχνική...» (οἱ ὑπογραμμίσεις Παναγιωτάτου).

Ὑπενθυμίζοντες πῶς τὸ 1947 εἶναι σημαδιακὴ χρονιά [ἐμφύλιος, Δόγμα Τροῦμαν, ἐπιλέγοντι οἱ δρόμοι: Ἡ χαμένη παράταξις, κάποιο ἀγοραστικὸ (ὄχι ἀναγνώσιμον...) κοινόν, ἕνα ἀμφίβολο Λένιν (θὰ ἤθελε δεύτερον ὁ Ρίτσος;), ἡ κερδισμένη παράταξις κι Ἡ Ακαδημία τοῦ... Θεοῦ — προθάλαμος ἀσφαλῆς γιὰ τὴν... ἄλλῃ] — αὐτὰ σημαίνουν πῶς τὰ τελευταῖα... σαράντα χρόνια ἡ ποίησις τοῦ κ. Βρεττάκου δὲν ἔχει «πυκνότητα στὶς ἰδέες»...

— Ἄλλ' ἂν εἶναι ἔτσι, τότε εἶχε, λοιπόν;

— “Η ποτέ, ή ή σημερινή ελληνική κριτική-άνθολόγησις δίδει άπροσχημάτιστα τὸ βαθμὸν τῆς ἴδιας τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἐπάρκειας:

Σὲ τί... Ἑλλάς, μπαμπά,
μ’ ἔχεις φέρει νὰ ζήσω.
Δὲν μοῦ κάνει, μαμά,
ἐπιστρέφεται πίσω.

• • •

“Ὅ,τι εἶπαμε στὴν ἐργασία μας «Τὰ οὐσιαστικά στὴν λογοτεχνία» (Δαυλὸς / 63), πὼς δηλαδὴ, προκειμένου νὰ συστήσει τὸ «μῦθο» του («ἀναφερθεῖ») σὲ ιδιότητες, ἐνέργειες, καταστάσεις, πάθη — ἐπίσης «πράγματα τοῦ κόσμου»! Φυσικά, ἰδιαίτερα γιὰ τὸν λογοτέχνη, τὸ «γνωρίζει τὸ ὄνομά τους» σημαίνει ὄχι νὰ μπορεῖ νὰ ἀναγνωρίζει τὸ «ὄνομα», ὅταν τὸ συναντᾷ σὲ κείμενα τρίτων, μὰ νὰ τὸ ἔχει ὁ ἴδιος «στὴν ἄκρη τῆς πέννας του». Τὸ νὰ μὴ τὸ ἔχει, μαρτυρεῖ ἀνεπάρκειαν ἢ ἐπιλογὴ του (1) — ποῖα ἀπ’ τὶς δυὸ στερεῖται σημασίας: ἔτσι κι ἄλλιῶς ἡ λογοτεχνία τῆς «καθημερινότητος» δὲν συγκινεῖ, πείθει, ἐνεργοποιεῖ θετικὰ τὸν πρὸς ὃν ἀπευθύνεται. Δικαίως, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἴδια ἢ «καθημερινότης» (σὲ θέμα, ἀξίωμα, λόγον-λέξεις, συγκινησιακὰ ἐνδόσιμα) διατυπωθεῖσα (2) — παραπέμω σὲ «σημείωσιν», μὰ πρόκειται γιὰ μικρό... δοκίμιο, τί νὰ κάμω, ἢ ἀντίληψις εὐθύνης...

Θέλω νὰ εἰπῶ, πὼς ἀνεξαρτήτως τοῦ πὼς ἀντιδρᾷ ὁ πρὸς ὃν ἀπευθύνεται, ἡ λογοτεχνία εἶναι μάταιη, περιττή, ἀρνητικὴ (3) ἂν περιορίζεται σ’ ὅσα δὲν διαφεύγουν τοῦ λήπτου, σ’ ὅσα ὁ λήπτης ἔχει «ψωμοτύρι», σ’ ὅσα συνιστοῦν τὴν ἐγκαταβίωσιν - βιότευσιν - συνδιαίτησιν - χρεῖαν - χρειώδη - φυτοζωίαν του· ἤτοι τὶς ἔγκλειστες στὶς ἡμερήσιες «πραχτικὲς» καὶ βιοτικὰ του «ὁράματα» παραλληλότητες, ὁμοειδεῖς, ἰσοσθένειες. Εὐλόγως: ἂν γνωρίζει «καλῶς» νὰ σκάβει, θερίζει, γεωργεῖ, ἓνα ἐγχειρίδιον σκαφῆς θέρου γεωργίας θὰ «ἔχει νὰ τοῦ εἰπεῖ» μόνον ἐφ’ ὅσον τὸν προάγει στὸ «λίαν καλῶς» ἢ «ἀρίστα» — σκαφῆς, θέρου, γεωργίας!

Τὸ κατὰ πόσον, συνεπῶς, οἱ δυὸ ποιήσεις, ποὺ τὰ συστατικά τους στοιχεῖα — ὕλικά βλέπουμε ἀμέσως στοὺς Πίνακες Β’ καὶ Γ’, προσθέτουν ἢ ὄχι στὸ «καλῶς» (τοῦ λήπτου) ἄς ἀπασχολήσῃ τὸν ἀναγνώστη. Σ’ ὅ,τι ἀφορᾷ σὲ μᾶς, θὰ ἐπιμεινόμε πῶς, κατὰ κανόνα, τὸ ὀλοφάνερα «καθημερινὸ» γλωσσικὸ ὄργανο τοῦ κ. Βρεττάκου (καὶ ὅσων ἄλλων μὲ ἀνάλογο ποσὸν καὶ εἶδος λέξεων) δὲν προσφέρεται-συμβάλλει σὲ ποίησιν οὐσίας, ἀδυνατεῖ νὰ κάμει ποίησιν τὴν «καθημερινότητα»: ἀπλῶς τήν... διατυπώνει!... Ὁ διαβολεμένος Ἀλεξανδρινός, ἔχοντας διαισθανθεῖ - ὑποψιασθεῖ - συλλάβει τὴν μόλις ἀναφερθεῖσαν ἀδυναμίαν τῆς «καθημερινότητος» καὶ τῆς ἐκφραστικῆς τῆς παρασημαντικῆς, ἀρνήθηκε... ἀμφοτέρως. Ἐτσι, θεματικὰ μὲν συλλαμβάνει κι ἀποτυπώνει τὴν ποίησί του «περιδιάβασιν» σὲ πέραν τῆς «καθημερινότητος» πρόσωπα, ἀντικείμενα, γεγονότα, δηλαδὴ στὴ γοητεία - ἐξωτισμὸν χαμένων στὸ βάθος τῶν αἰώνων ἐποχῶν, γλωσσικὰ δὲ ἀντλεῖ προκλητικὰ, ἀμεθόδευτα, ἐκκεντρικά... Μὲ ὑπ’ ὧσιν πῶς «καθημερινότης» εἶναι ὅσα ἐμφανίζονται-συμβαίνουν καθ’ ἐκάστην ἡμέραν, καταλαβαίνουμε πολὺ εὐκόλα πὼς λογοτέχνης πὺν περιορίζεται στὴν γλώσσα τῆς «καθημερινότητος» εἶναι οὐσιαστικά ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΑ ἀγλῶσσος: ἀναφερόμενος-ἀναφέρων τὸ μὲν σὲ (καὶ περὶ τὰ) χθεσινὰ ὁμιλεῖ γιὰ τὰ βαρετὰ ἐκεῖνα ἴδια πράγματα ποὺ ἔγιναν καὶ ξανάγιναν ἀπειρες φορές, τὸ δὲ σὲ (καὶ περὶ τὰ) αὐριανὰ ὁμιλεῖ γιὰ πράγματα ποὺ κανεὶς εὐκόλα τὰ εἰκάζει — δῆτε τὴν καβαφικὴ «Μονοτονία»:

Τὴν μιὰ μονότονον ἡμέρα ἄλλη
μονότονῃ, ἀπαράλλακτῃ ἀκολουθεῖ. Θὰ γίνουν
τὰ ἴδια πράγματα, θὰ ξαναγίνουν πάλι -
οἱ ὅμοιες στιγμὲς μᾶς βρίσκουνε καὶ μᾶς ἀφίνουν.

*Μῆνας περνᾷ καὶ φέρνει ἄλλον μῆνα.
 Αὐτὰ ποὺ ἔρχονται κανεῖς εὐκόλα τὰ εἰκάζει·
 εἶναι τὰ χθεσινὰ τὰ βαρετὰ ἐκεῖνα
 Καὶ καταντᾷ τὸ αὔριο πᾶς σὰν αὔριο νὰ μὴ μοιάζει.*

ΠΙΝΑΞ Β΄

Προσδιοριστικά-δηλωτικά (ἐπίθετα-μετοχές, ρήματα, ἐπιρρήματα) ἐπὶ ποιητικῶν κειμένων ἴσης ἐκτάσεως — 1.783 λέξεων (ἕκαστον) πλὴν μονοσυλλάβων

α/α	Ὀνοματεπώνυμον	Ἐπίθετα - Μετοχές	Ρήματα	Ἐπιρρήματα	Σύνολον
1	Νικηφ. Βρεττάκος	130	+ 197	+ 43	= 370
2	Νικ. Καζαντζάκης	262	+ 317	+ 84	= 663
3	Τ. Παπατσώνης	211	+ 243	+ 101	= 555
4	Κ. Καβάφης	220	+ 234	+ 82	= 536
5	Ἰ. Ἀγγ. Σικελιανός	226	+ 218	+ 82	= 526
6	Σκληρὸς Λόγος	366	+ 164	+ 97	= 627

Πίναξ Γ΄

Προσδιοριστικά-Δηλωτικά μὲ ἀρχικὸν φθόγγον φωνῆεν ἐπὶ ποιητικῶν κειμένων ἴσης ἐκτάσεως (ἕκαστον) 1.783 λέξεων πλὴν μονοσυλλάβων

Νικηφ. Βρεττάκος			Σκληρὸς Λόγος		
ΕΠΙΘΕΤΑ - ΜΕΤΟΧΕΣ					
1	ἀπέραντη	ἅγια	ἀπίθανος	αὐθάδῃ	αὐθεντικοὶ
2	ἀγαπητοῦ	ἄχρινά	ἀγγελικοὶ	ἀτέλειωτες	ἀμήχανοι
3	αὐτοκρατορικά	ἄσπρο	ἀνενδοιάστων	ἀδιόρατα	ἀλάνθαστα
4	ἀπλὰ	αἰώνιο	ἄψογη	ἀνεπίληπτα	ἀδιάφορες
5	ἀνάλαφρο	ἀνθρώπινα	ἀφύσικες	ἀρμονικὲς	ἀδιανόητες
6	ἀμίαντο	ἀληθινὰ	ἀναφομοιώτους	ἀπρόσβλητους	ἀπώτατα
7	ἄγνῳ	ἀλατζένιο	ἀραχνούφαντων	ἀντικειμενικός	ἀρτιγενοῦς
8	ἀπελπισμένων	ἀνώνυμοι	ἀνωφέλτος	ἀνυπέρβατος	ἄκρατο
9	ἀνανεωμένοι	ἀπειλώντας	ἀσυμβίβαστης	ἀκαταμάχητης	ἄκαμπτης
10	ἀθροίζοντας	ἀναριχώμενων	ἀφηρημένοι	ἀναπάντεχο	ἀνατριχιαστικῆς
11	ἀναμμένη	ἀνθισμένες	ἀπειροστικὲς	ἀνενεργὰ	ἀνήθικες
12	ἀνοιγμένο		ἀβέβαια	ἄτονα	ἀήτητη
13			ἀμέτοχη	ἀνεύθυνοι	ἀτροφικά
14			ἀβυσσαλέα	ἀναντίρρησης	ἀνόργανης
15			αὐτόνομος	ἀνερμήνευτης	ἀβαρεῖς
16			ἀλλεπάλληλες	ἀσήμαντη	ἄθικτους
17			ἀπόλυτη	αἰδήμονες	ἀστεῖο
18			αὐριανῶν	ἀνεπαίσθητης	ἀπαραίτητης
19			ἀπεριόριστης	ἀνένδοτο	ἀσύλληπτο
20			ἀόριστων	ἀσαφῶν	ἀρχικῶν
21			ἀπορροφημένες	ἀντιποδικὸ	ἀπρόσβλητης
22			ἀπαράβατης	ἀκαθόριστης	ἀνευκταίων
23			ἀμυντικῆς	ἀκάλυπτοι	ἀνυπόληπτο
24			ἀνυόπτων	ἀδιάφορους	ἀναιδῆ

25			ατάραχοι	αὐταπόδεικτες	ἀνάγλυφες
26			ἀδυσώπητες	ἀντιφατικά	ἀδήριτες
27			ἀσθματικές	ἀξιοθρήνητην	ἀμέριμνοι
28			ἀνέφικτη	ἀνήκουστη	ἀπλησίαστης
29			ἀνεκδιήγητοι	ἀκρωτηριασμένος	ἄσχετο
30			αὐτομαστιγού- μενοι	αἰάντριοι	ἀγχώδεις
31			ἀνυμέναιων	ἀπολογητικούς	ἀπαράμιλλο
32			αὐτοχειριαζο- μένων	ἄθεάτοι	ἀνάπηρος
33			ἀποδεδειγμένη	ἀμφιβάλλοντα	ἀδρανοῦντα
34			ἀπευθυνόμενοι	ἀποποιούμενοι	ἀπονευρωμένα
35			ἀναμένουσας	ἀνεβαίνοντας	ἀναλωνόμενας
36			αὐτοσηχασμένης	ἀμβλυμένης	ἀπορρίπτοντες
37			ἀπελπισμένων	ἀγγελθισῶν	ἀπαγορεύοντες
38			ἀνοίγοντες	ἀπωθημένης	ἀκολουθοῦντες
39	ἔνδοξα	ἐλεύθερη	ἐνδοστροφείς	ἐπάργυρες	ἐπίμεμπτης
40	ἐκατόφυλλα	ἔρημη	ἐκπρόθεσμες	ἐπιτεκτοῦ	εἰδοποιῶ
41	Ἐργάνης		ἐσώτατο	ἐπαινοθῆρες	ἐφεκτικοὶ
42			ἐλαχίστου	ἐνάντιοι	ἐπικῆς
43			ἐπάλληλες	ἐγκάθειρκοι	ἐκτρωματικούς
44			ἐμπαικτικῶν	ἐσπερινῶν	ἐπιούσιων
45			ἐλβετικά	εὐτελῆ	ἐπικούρειες
46			ἐπίβουλο	ἐξαίσιαν	ἐγγενεῖς
47			ἐπαίσχυντες	ἐνδεικτικές	ἐκλεκτοὶ
48			ἐξοχική	ἐναγώνια	ἐπονείδιστης
49			ἐκλεπτυσμένων	ἐκφεύγοντες	ἐξαντλημένοι
50			εὐλογοῦντες	ἐπιβαίνοντας	ἐνιστάμενοι
51			ἐπηρμένοι	ἐγγράφοντες	ἐξακριβωμένοι
52			ἐπιμένοντες	ἐπερχόμενο	ἐκπονοῦντες
53			ἐκθηλυμένη	ἔρπουσα	ἐκτεθειμένοι
54			ἐξειδικευμένων	ἐνδίδοντα	ἐπισκοπούσης
55			ἐπαληθεύοντες	ἐκχειλίζουσα	ἐμπιστευόμενοι
56			ἐνδομύχους	ἥρεμοι	ἠθικόν
57			ἡδὺ	ἡσυχῇ	ἰδανικῶν
58	ἱερός		ἰταμότατης	ἰσοσκελοῦς	ἰδεολάτρης
59	οὐράνιο	ὀλοκάθαρο	ἱκανοποιημένοι	ἱππεύοντες	οἰδαλέα
60	ὀλόγυμνο		ὀδυνηρῶν	ὀριζόντιο	ὀλάκεροι
61			ὀμόκεντροι	ὀνειρωδῶν	ὀρθοτομοῦντα
62			οἰκειωμένους	ὀδεύοντες	ὀλισθαίνουσα
63			ὕπερφυξ	ὕπερβόρειο	ὕγιων
64			ὕποτυπῶδη	ὕπερούσιου	ὕστερογενεῖς
65			ὕπερβατική	ὕδραργυρικός	ὕπερφιάλος
66			ὕπεροχο	ὕστερική	ὕπερθεματίζοντες
67			ὕπογραμμίζοντα	ὕποστατωμένη	ὕποπτεῦντες
68			ὕποχωροῦντες	ὕποκρινόμενοι	ὕπερμεσοῦντες
69			ὕπονοοῦντες	ὕποτιθέμενη	ὥραϊο

ΡΗΜΑΤΑ

1	ἄφησε	ἀρπάζουμε	ἀρχίζει	αἰσθανόμεθα	ἀποβάλλουν
2	ἀνέβη	ἀντιμετωπίζει	ἀποκλείουν	ἀναζητούμε	ἀνοιγίσκεται
3	ἄκουσα	ἀγκάλιασε	ἀνατρέπουν	ἀνήγειρε	ἀνασηκώνουν
4	ἀγγίζει	ἀφροκοποῦν	ἀπομυζᾷ	ἀφήνει	ἀπορρίψαμε
5	ἀλλάζει	ἄνοιξε	ἀγνοήσαμε	ἀποχωρούμε	ἀξιώναμε
6	ἄναψες	ἀναγγέλλει	ἀτονοῦν	ἀπαξιούμεν	ἀναλώνουν
7	ἀντίκρουμα	ἄρχισε	ἀποθέτουν	ἀποσυρόμεθα	ἀποσυνθέτουμε
8	ἀγρύπναγε	ἀντιστέκονταν	ἀνακαλοῦμεν	ἀνήκω	ἀπεμονώθημεν
9	ἀπλώνουν	ἀντιλαλοῦσε	ἀποτρέπει	ἀκροβατοῦν	ἄμβλυσε
10	ἀγαπῶ	ἄσπρισαν	ἀποδειχθεῖ	ἀνασυνθέσουμε	ἀποτυπώσουμε
11	ἀχνοβολοῦν	ἀνησυχῆσεις	εἶχαν	ἐκθηλύνει	ἐφθανες
12	ἀγόρασε	ἔκοβε	ἐξαντλεῖ	ἐνδίδουμε	ἐπαγίδευσε
13	εἶναι	ἔγινε	ἐπαληθεύουν	ἐξεμῶν	ἐπισυμβαίνει
14	ἐσπρωχνες	εἰποῦμε	εἰσδύει	ἐβαλες	ἐκπλήσσομαι
15	ἔχει	ἔρχονται	ἐξεπόρθησε	ἐπεβλήθη	ἐπιστρέφεται
16	εἶδαμε	ἔπαιξες	ἐναντιούμεθα	ἐπεδόθημεν	ἐκλιπαροῦμεν
17	ἔφερε	εὐχονται	εὐδαιμονεῖ	ἐπιλέγουν	ἐπεσήμεναι
18	ἔσκυψε	εὖρω	εὐωχοῦνται	ἐτοιμάσαμε	ἐκτοξεύουν
19	ἔγραψα	ἔκαμα	ἐγοήτευσαν	ἐνεδρεύουμε	ἐπαναθέτουν
20	ἔλεγαν	ἔμνηξαν	εἶδαμε	εἶναι	εὐθυγραμμίζόμεθα
21	ἔγνεφε	ἔμεινα	εἶπαν	ἦσουν	ἡρεμοῦν
22	ἔφυγες	ἔπιανε	ἦρθε	ἦπατήθημεν	ἰσορροποῦνε
23	ἔλουσα	ἔλα	ὀλιγωροῦμεν	ὀδεύουμε	ὀδηγοῦμεθα
24	ἔφεγγε	ἦταν	ὀρμάμε	οἰκείωνε	ὕποκρίνεται
25	ἦρθαν	ἦξερε	ὕπηρξε	ὕπονομεύει	ὕποβάλλει
26	ιδῶ		ὕστερεῖ	ὕπερκαλύπτει	ὕπελογίσαμεν
27			ὕπερβάλαμεν	ὕπακούουν	ὕποτίθεται
28			ὕπογραμμίζαμε	ὕποδηλώνουμε	

Σύνολον 51

Σύνολον 83

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

1	ἀληθινὰ	ἅπάνω	ἅπαξ	ἀδιαλείπτως	ἅπω
2	ἄλλιως	ἁμέριμνα	ἄπογα	ἄθει	ἄκριβῶς
3	ἀντίθετα	ἁκόμα	ἁφύσικα	ἄνευ	ἄσυλλόγιστα
4	ἀνάμεσα	αὐριο	ἄστεια	αὐτόματα	ἄνευθυνα
5	ἀβίαστα	ἀδιάκοπα	ἄργα	ἀόριστα	ἀντικρουσά
6	ἀπλὰ	ἐκεῖ	ἄκρως	ἀτάκτως	ἀναπότερπτα
7	ἐντός	ἐδῶ	ἁκόμα	ἀντίστροφα	ἀναπόδεικτα
8	ἐχτός	ἐξω	ἀνέκαθεν	ἀνάμεσα	ἀτέλειωτα
9			ἁσύμμετρα	ἁσύγνωστα	ἐκεῖ
10			ἐρμητικά	ἐδῶ	ἐνίοτε
11			ἔργω	ἐξωτερικά	ἐνδον
12			ἐκτός	ἐμφαντικά	ἥσυχα
13			ἠθελημένως	ἦδη	ἠλίθια
14			ἱππαστὶ	ἴδια	ἴσως
15			ὅταν	οἰκτρῶς	ὅπου
16			ὀλότελα	ὀργανικά	ὅπως
17			ὀρισμένως		

Σύνολον 16

Σύνολον 49

Πρίν... αποχωρισθούμε απ' τόν ἄνω Πίνακα Β', θά ἦταν εὐκταῖον ν' ἀπαντηθοῦν τὰ κάτωθι ἐρωτήματα:

α) Τὰ οὐσιαστικά (Δαυλός /63, Μάρτιος 1987) καὶ προσδιοριστικά - δηλωτικά τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Βρεττάκου συνιστοῦν τὴ θετικὴν ἔνδειξιν (ἀπὸ πλευρᾶς ποσοτικῆς καὶ ποιοτικῆς ἐπάρκειας — καὶ σὲ σύγκρισιν πρὸς αὐτὰ τοῦ Σκληροῦ Λόγου) ἢ ὄχι;

β) "Ἄν ναί, τί πρέπει νὰ γίνηι; Νὰ διαγραφοῦν ἀπ' τὰ Λεξικά οἱ περισσὲς καὶ μὴ καθημερινὲς λέξεις τοῦ Σκληροῦ Λόγου (καὶ λοιπὲς ἀνάλογες), ἢ νὰ μείνουν, ὑπὸ τὸν ὅρον νά... μὴν χρησιμοποιοῦνται;

γ) "Ἄν ὄχι, σὲ ποιά λογικὴ στέκει, οἱ ἀνίκανοι νὰ φτιάξουν τὴ γλῶσσα νά... προστάζουν νὰ τὴν φτιάξουν οἱ... «γνήσιοι λογοτέχνες» (καθὸ μόνοι ἱκανοί!), χρησιμοποιοῦντες τίς λέξεις τοῦ Σκληροῦ Λόγου (καὶ ἀνάλογες) ὑπὸ τὸν ἀπαράβατον ὅρο νὰ τίς «βάλουν μέσα στὸ τυπικὸ τῆς δημοτικῆς, νὰ τίς κάμουν δημοτικὴ ὄχι μόνο μὲ τὴν κατάληξη, ἔτσι ὥστε νὰ ζοῦν καὶ νὰ ἀναπνεύουν ἄνετα μέσα στὴ δημοτικὴ»; Μὰ τί λοιπὸν εἶναι αὐτοὶ οἱ «γνήσιοι»; 'Ημίθεοι δοῦλοι σας, μάκαρ Παπανοῦτσο — 'Ηρακλεῖς ὑπὸ Εὐρυσθέα, ὑποτελεῖς σας (4); Πόσο λογικὸ εἶναι νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ ἱκανὸς νὰ φτιάξει τὴ γλῶσσα (ὁ «γνήσιος»; — ποὶὸς θὰ τόν... ὀρίζει, κύριοι ἐπίγονοι; ἐλόγου σας;...) ὀφείλει νὰ τὸ κάνει κατὰ πού γουστᾶρει τοῦ... ἀνίκανου (ἂν δὲν ἦταν ἀνίκανος, θὰ τὸ ἐπιχειροῦσε, δὲν θὰ ἀνέθετε στὸν... «γνήσιο»)!

Παραεμπιπτόντως: 'Ο μάκαρ Παπανοῦτσος εἶχεν ἀπαξιώσει νὰ ἀπαντήσῃ στὰ πρὸ δεκαπενταετίας ἐρωτήματά μου. "Ὁμως διόλου δὲν καθυστέρησε (μέσα σ' ἓνα κατάμεστο θέατρο!) νὰ κατατρομοκρατήσῃ τὸν καλόπιστο καὶ ἔντιμο κ. Κώστα Κουλουφάκον [ἐκ τῶν ὀμιλητῶν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς] μὲ τοῦτες τίς ἀνεπίτρεπτα ἱταμέες ἐμφυλιοπολεμικὲς κορῶνες:

Ι) «'Η δημοτικὴ δὲν ἔχει τώρα νὰ φοβᾶται ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀλλ' ἀπ' τοὺς φίλους τῆς», καὶ

ΙΙ) «'Ἄν ἔχεις μέσα σου πολὺ καθαρὰ αὐτὸ πὺ θέλεις νὰ εἰπῇς, μπορεῖς πολὺ καθαρὰ νὰ τὸ εἰπῇς στὴ δημοτικὴ» — παραπέμπω ξανά στὴ σημείωσιν ὑπ' ἀριθ. 4.

— 'Ομιλεῖς γιὰ νεκρόν, γιὰ διακεκριμένον ἐπιστήμονα, γιὰ Παπανοῦτσον!

— 'Ομιλῶ γιὰ λόγον ζῶντα (καταχωρηθέντα σὲ βιβλίον)! 'Ομιλῶ γιὰ τὴ διακεκριμένη ἀνεπιστημοσύνη τῶν δυὸ φράσεων. Κατὰ τὰ λοιπὰ καί... ὀψόμεθα, καὶ μακάρι νὰ μὴ εἶμαι ὁ μόνος πὺ θυμίζω τὴν πάλαι φυλετικὴν ἀρρενωπότητα... "Ἄκου, πὺ θὰ μὲ διορίσουν ἐχθρὸ τῆς δημοτικῆς, ἐπειδὴ δὲν πάσχω τὸν γλωσσικὸ νανισμόν τοῦ κ. Βρεττάκου!

«Γιατὶ αὐτὰ πὺ λέτε εἶναι παραπολιτικὴ κι ὄχι ἐπιστήμη, κ. Παπανοῦτσο — πὺ, φαίνεται, τίποτε δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίσει νὰ ὑποστηρίξετε πὺς ἀνάμεσα στὰ πὺ καλὰ σκυλιὰ τὸ καλύτερο εἶναι ἡ... γάτα!» — ἔτσι ἐκλείνα δεκαπέντε σελίδες πὺ εἶχα γράψῃ «ΓΙΑ ΤΟΝ κ. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟ», ἀντικρούων ἐλαφρότητες πὺ ὑποστηρίχθηκαν... παρεμπιπτόντως!

«Κοινωνίας κάτοπτρον ἢ λογοτεχνία»

«... Γιατὶ νὰ αὐξηθεῖ αὐτὴ ἡ δύναμι, καθῆκον τοῦ λογοτέχνη εἶναι νὰ στηθεῖ μέσα στὴν πνευματικὴ ζωὴ, νὰ ἐπεμβαίνει σ' αὐτήν, νὰ λογοδοτεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ ζητήσῃ λογαριασμό ἀπὸ τοὺς ἄλλους συναδέλφους του...»

«... 'Ἀλλὰ ἡ δημιουργία ἢ καλλιτεχνικὴ ἐξαρτᾶται σὲ ἀκόμα μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ βιογραφία τοῦ συγγραφέα, ἀπὸ τὴν προσωπικὴ πείρα πὺ τοῦ προσέδωσε ἡ ζωὴ, ἀπὸ τὸ χαρακτήρα του καὶ τὴν ἠθικὴ του...».

«... Καὶ νὰ γιατί ὑπάρχει ἡ κρίσις τοῦ λογοτεχνικοῦ βιβλίου πεζογραφίας στὴν Ἑλλάδα: οἱ συγγραφεῖς φταῖνε πὺ παραιτήθηκαν ἀπὸ τὸ ρόλο τοῦ ποδηγέτη καὶ περιορίστηκαν στὴν ἄχρηστη καταστιχογραφία...»: Θ. Δ. Φραγκόπουλος (ΕΘΝΟΣ, 26 Φεβρουαρίου 1987).

Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ στοχαστικὸς ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ἰσότητι πρὸς τίς λοιπὲς τέχνες τὴν τέχνη τοῦ «ἐπιπλέειν», ἤτοι τὴν μεταξὺ τῶν ἄλλων διάκρισιν («ἐπιτυχία», κοινωνικὴ

προβολήν), τὸν βεβαιώνει ρεαλιστή, νηφάλιον, ὑγιή! Εὐλόγως, ἀφοῦ συνειδητοποιεῖ - παραδέχεται - αἰτιολογεῖ ὅσα φέρουν διακεκριμένον ὄχι τὸν ἄξιο σὲ μιὰν ἑκαστὴ τέχνη, μὰ τὸν ἄξιο στὴ συγκεκριμένη

τέχνην τῆς «ἐπίπλευσης» (5).

Τὸ φανερὸ λοιπὸν πὼς ἐδῶ πρόκειται γιὰ κάτι, ποῦ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του πρέπει νὰ λογαριάζεται ἀρνητικὸ (6), δὲν σημαίνει πὼς ὁ στοχαστικὸς ἄνθρωπος ἐξαιρεῖ - καταγγέλλει τὴν τέχνην τῆς «ἐπίπλευσης». Οὔτε, φυσικά, αὐτὸν ποῦ τὴν ἀσκεῖ. Ἀντίθετα, τὸ βλέπουμε, διακηρύττει πὼς ὁ ἐπιτήδειος - ἐπιτηδευόμενος σ' αὐτὴ τὴν τέχνην δὲν ἐνέχεται **ἰδιαίτερα**: διεκδικεῖ ἐπιτυχῶς (περισσότερο ἢ λιγότερο) ὅ,τι οὐδεὶς ἀρνεῖται, ὅλο τὸ χῶρο γιὰ ὅλο τὸ χρόνον, **τὸ πᾶν γιὰ πάντα!** Ὑπ' ὅψιν πὼς δὲν διασκεδάζει τὴν ἐν δυνάμει ἐνοχὴν ἢ ἀνταγωνιστικὴ ἀνεπάρκεια καὶ ἀνετοιμότης — ἀθλώνεται μόνον ἢ ἐνσυνειδῆ παραιτήσις ἀπ' τὸ περισσόν, ἀπ' τὸ ἐκ διαστροφῆς ἀπαιτητό...

Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ ἰδιαίτερα στὸν ἀσκητισμό, μποροῦμε νὰ εἰποῦμε μὲ βεβαιότητα πὼς **ἀπορρίπτεται**: ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει καὶ νὰ προσέρχεται στὴν παραγωγή (αὐτάρκειαν), καὶ νὰ ἐνεργεῖ μὲ γνώμονα **σύστοιχες τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος ἀρχές!** Τοῦτο, μὲ δεδομένον πὼς πορεύεται πρὸς τὴν ἀρετὴ (σύμπτωσιν μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὶς διαστάσεις), ὄχι ὅταν **ἀλλοτριώνεται** τῆς ἐσώτατης «αὐθαιρεσίας» του, ὅταν, ἀνίκανος νὰ συλλάβει τὴν **μοναδικότητά της**, τὴν «ξεπουλάει» δωρεὰν — ὅταν «δοῦλος τοῦ Θεοῦ» προσέρχεται στὴν δουλεία, «πιστεῦει», ὑποτάσσεται, «ἰσλᾶμ ἴσον ὑποταγή»!], μὰ ὅταν συμφυεῖς-ἀνταποκριτικὲς τῆς πραγματικότητος ἀρχὲς τὸν φέρουν **παραιτημένον ἀπ' τὸ περισσόν** — ἀδιάφορον γιὰ ἐγκόσμιες «ἠθικὰς» καὶ ἀπεκδοχὰς μετακόσμιες... Ὡς παρεπιπτόντως σημειῶνω ἐδῶ, πὼς πρωτεὺς ἢ παραιτήσις ἀπ' τῆς ἐλευθερίας τὸ περισσόν! Ὅτι εἶναι ἀνήθικη, ἐσφαλμένη, **αἰτιακὴ τῶν σημερινῶν ἀδιεξόδων** ἢ διεκδικήσις πλείονος τῆς ἀπαραίτητης ἐλευθερίας· πρόκειται γιὰ δουλικότητα ποῦ ἐκφράζεται ἐνεργητικά, γιὰ φερώνυμο ἄνοιγμα δούλου εἰς δούλῳσιν (ἐξουσιασμόν) — ἃ, ὁ ἀξέχαστος Ἡρακλῆς:

ὁ δοῦλος εἶναι δοῦλος, καὶ ὅταν τῆς ἐλευθερίας εἶναι δοῦλος!

...

Καθρέφτης λοιπὸν τῆς κοινωνίας ἢ λογοτεχνία — σύμφωνοι, κ. Φραγκόπουλε. Καὶ καθρέφτης τοῦ ἀδίστακτου, ἀπληστου καὶ εὐτελοῦς σημερινοῦ ἀνθρώπου ὁ λογοτέχνης... Φυσικά, ὁ στυγνὸς ἐπαγγελματίας-λογοτέχνης βεβαιώνεται... ἀγγελούδι (κατ' ἐνοχὴν τοῦ μέσου ἀνθρώπου, μόνον, ἴσως!), ἂν συγκριθεῖ μὲ τὸν λογοτέχνη ποῦ παριστάνει τόν... λειτουργὸν-ἀλιέα...

— Κι ἐσύ; Λογοτέχνης δὲν εἶσαι κ' ἐλόγου σου;

— Ὁόοοχι! Ἐγώ; Τὴ δόξα τοῦ κ. Πηγαδιώτη; Ἀπὸ ποῦ καὶ ὡς ποῦ; Ἐγὼ εἶμαι σὰν τόν... Ἀντρέα: Ὅπως ἐκεῖνος... «ἀπλῶς προεδρεύει», ἔτσι κ' ἡ ταπεινότης μου: «ἀπλῶς γράφω» — μὴ πρὸς κακοφανισμόν σας καὶ ὄξη γιὰ τοὺς ξινούς, μπάαα.

Ἡ... Ἀκαδημία τοῦ Θεοῦ.— (Δὲν εἰρωνεύομαι τὴν ιδέα τοῦ θείου)

«Ξέρω νὰ μοιράζω σωστὰ τὸ χρόνο μου· θὰ τὸν ἀφιερώνω στὶς δυὸ Ἀκαδημίες. Στὴν Ἀκαδημία τοῦ Θεοῦ, ποῦ μὲ περιμένει στὸν Ταῦγετο καὶ στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν»: [Νικ. Βρεττάκος, ΕΘΝΟΣ 27/2/87 — μετὰ τὴν ἐκλογή του].

Μυριοδόξαστο τὸ ὄνομα τοῦ Πολυευσπλάχνου, Ἀπειραγάθου, Μεγαλοδυνάμου, Παντεπόπου, Πολυελαίου, Πανοικτίρμονος καὶ Σπεύδοντος Θεοῦ, νέε Ἀθάνατε κύριε Νικηφόρε Βρεττάκο. Κι ἃς ἀνοίξει τὰ γκαβάδια τοῦ ὁ λαός, νὰ ἰδεῖ πόσον τελεσφόρος - προπαρασκευαστικὴ γιὰ τὴν θητεία στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀποδεικνύεται ἡ **θητεία** σὲ ἄλλες, βαφτισμένες κατὰ τὸ δοκοῦν, γιωταχὶ Ἀκαδημίες (τῶν σπουργιτιῶν, τῶν μερμηγκιῶν κ.λπ.) — πόσον ἢ σχέσις μεταξὺ τῶν δυὸ

Ἐκκλησιῶν ἀποβαίνει λειτουργική γιὰ τοὺς εὐλαβεῖς χριστιανοὺς ἤδη, παλιούς ὑμνητὰς τοῦ Ἁρῆ καὶ τοῦ ΕΛΑΣ! (Θά ἔκανε λάθος ὁποῖος ἐρμήνευε συντηρητισμὸν τὴν παρατήρησι). [Στὰ δεκατέσσερα ἀνθολογούμενα («Ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ἀνθολογούμενη») ποιήματα τοῦ κ. Βρεττάκου ἀναφέρονται δεκαοκτὼ φορές Θεός, Παναγία, διάφοροι Ἅγιοι. Σ' ὅλο τὸ Σκληρὸ Λόγο μου οὔτε μιὰ φορὰ δὲν ὑπάρχει ἀναφορὰ στὸ θεῖον.]

Μὲ τὰ ἄνω ὅψιν, λοιπόν, ἡ ἐναντιότης μου στὸν κ. Βρεττάκο θὰ ἦταν ταπεινὴ ἰδιοτέλεια ἢ φανερὸς δονκιχωτισμός, ἂν δὲν συνιστοῦσε **ἀντιπαράθεσιν στὸ ἀρνητικό!** Ποὺ θὰ εἰπεῖ, ὅτι, παραθέτων αὐτόδηλης (σὲ ποσότητα) καὶ συγκριτικῆς (σὲ ποιότητα) σημαντικότητας **στοιχεῖα**, συστατικὰ τῆς ποιητικῆς τέχνης τοῦ κ. Βρεττάκου, **ἀποκαλύπτω πράγματα - γεγονότα** — δὲν παραχαράττω, διαστρέφω, σχολιάζω, σκευωρῶ! Ὅχι δική μου δουλειά, ἐξ ἄλλου, τὸ πῶς καὶ γιὰτί καταφέρνει, αὐτὰ τὰ **πράγματα - γεγονότα** νὰ τὰ ὑπερακοντίζει ἢ... μεταφυσική· ἢ ἐκδήλως, πάει νὰ εἰπεῖ, Γοργοεπήκοη, ἐγκαθιστῶσα ἀκαδημαϊκοὺς καὶ ἐγκαθιδρύουσα Ἐκκλησιῶν (ποὺ ἤδη αὐτὸς ὁ λαὸς τρῶει στὴ μάπα...) Θεῖα Χάρις! Δική μου δουλειὰ εἶναι νὰ ὁμιλῶ γιὰ ὅ,τι αὐστηρὰ σὲ μένα ἀφορᾷ. Καὶ τὸ κάνω, ἀμέσως κι εὐθὺς, ἀποδεικνύων ὅχι μὲ **μεταφυσικὲς** κι «ἀσυλληψίες», μὰ μὲ **ΑΡΙΘΜΟΥΣ καὶ ΛΕΞΕΙΣ - ΠΡΑΓΜΑΤΑ!** Ἀποδεικνύων, λέγω, πὼς ὁ κ. Βρεττάκος δὲν εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος **ἐπαρκὴς-οὐδέτερος** (τρίτος), ὁ ἱκανὸς νὰ κρίνει, ἂν ἡ δική μου **ποίησις** (καὶ κάθε ἀνάλογη) δικαιουται-ἀξιῶνεται κατὰφασιν ἢ ἄρνησιν, ὥστε νὰ βραβεύεται-ἀγοράζεται ἐν ὀνόματι καὶ γιὰ λογαριασμὸν τοῦ λαοῦ, οὔτε πολὺ περισσότερον, ἂν συνιστᾷ προσφορά «ἐξαίρετων» ἢ «σημαντικῶν» ὑπηρεσιῶν πρὸς τὸν τόπον, ἔτσι ποὺ νὰ νομιμοποιῶμαι ἢ ὅχι (καθὸ δημιουργὸς τῆς ἀνάλογης δῆθεν, ἀχρεωσθήτου ἐν πάσει περιπτώσει, μηνιαίας ἀντιμισθίας — νὰ τὰ τσακῶνω χάριν τοῦ λαοῦ καὶ γιὰ... τὸ καλὸ του! (Δηλώνων πὼς δὲν διεξεδίκησα, δὲν διεκδικῶ καὶ δὲν θὰ δεχθῶ ποτέ... λογοτεχνικὴ σύνταξις — πού, ἄλλωστε, μόνον οἱ πολὺ **καλὰ βολεμένοι λαμβάνουν**, καὶ μάλιστα κατόπιν διαδικασίας ἀπ' τὴν ὁποίαν ἐλλείπου φύσει τὰ ἀντικειμενικὰ κριτήρια εἰς ἀξιολόγησιν: Ὅταν ὁ **κριτὴς-χορηγὸς συντάξων ἀποδεικνύεται ὅ,τι εἶναι**, τί ἀποδεικνύονται οἱ **κριθέντες**);

Δῆλον, λοιπόν, πὼς ἡ ἰδιότης τοῦ **αὐθεντικοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου** πού, **πρῶτον, ἀφίσταται** τῆς διαθέσεως πρὸς ἀνάληψιν θέσεων - ὑπουργημάτων (τέτοιων στὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς ἔχει προσέλθει, καὶ προσέρχεται, ὁ κ. Βρεττάκος — πρόεδρος ἢ μέλος διαφόρων ἐπιτροπῶν κρίσεως λόγου καὶ λογοτεχνῶν) καὶ, δεύτερον, **συνεπάγεται συνείδησιν τοῦ γεγονότος.** Ὅτι ἡ πνευματικὴ ἰδιότης ἀφ' ἐνὸς διαφθείρεται-ἀναστέλλεται-παύει νὰ εἶναι, ἐν συζυγίᾳ τυχὸν μὲ τὴν ἰσχὺν (θέσιν-ὑπουργήμα), ἥτοι ὡς ὄργανον τῆς Ἐξουσίας, κι ἀφ' ἐτέρου νοεῖται ἐξ ὀρισμοῦ **ἀντεξουσιαστική.** Ἔτσι, στὴν περίπτωσι πού ἀντλεῖ ἰσχὺν ἐκ τῆς Ἰσχύος - Ἐξουσίας, ὕλικά ἀγαθὰ ἐκ κοινωνικῶν πόρων, **ὑποστρέφει** στὴν αὐθαίρεσις - κατάχρησιν — ἀπ' τὴν ὁποίαν εἶχεν, ὑποτίθεται, **ἀποσπασθεῖ** (τί ἄλλο εἶναι ἡ «πνευματικότης», παρὰ ὕλη πού **ἄτυπα πασχίζει ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὸν ἑαυτὸ** τῆς);

Ὁ κ. Βρεττάκος, γνωρίζων πολὺ καλὰ πὼς δὲν ὑπάρχει τὸ μέτρο-σταθμὸ-ὄργανον πού θὰ μετροῦσε τὴν ποιητικὴν τέχνην-δεξιότητα, ἀπεδέχθη (καὶ ἀποδέχεται) θέσεις καὶ ρόλους Μεγάλου Μαγίστρου, ἐνῶ **στερεῖται προσβάσεων** γιὰ ὅσα συνθέτουν λόγον ἀποδεδειγμένως (μετὰ τίς ἀπ' τὸ 1973 μετρήσεις μου ἐπὶ τῆς τεχνικῆς τῆς ποιήσεως) **εὐρύτερων ὀριζόντων**, ἀσύμπτωτου εἰδικοῦ βάρους. Ἀκόμα κι ἂν εἶχε **καταδεχθεῖ νὰ πιάσει στὰ χέρια τοῦ δικό μου βιβλίου**, τί φυσικότερον ἀπ' τὸ νὰ διατεθεῖ ἐξ **ὑπαρχῆς ἀρνητικὰ** εἰς βάρος τῆς ποιήσεώς μου — ἂν ὄντως **ἀντικειμενικὴ** **μέτρησις** τῶν **στοιχείων** τῆς βεβαίωνε

ὕγιεις, ἀκμαῖες, θούριες, **ἀντίθετες**

τῶν δικῶν τοῦ ἐπιλογέ;

Εἶναι βέβαιον, πὼς **μετρίότης** πού θὰ πιστέψει ἑαυτὴν **ἀριστείαν** (8), θ' ἀπορρίψει τὴν

όντως άριστεϊάν! Εϋλόγως, άφοϋ άδυνατεί νά τήν προσεγγίσει — μή έχουσα συνείδησιν τοϋ έαυτοϋ της, πώς θά μπορούσε τό αντίθετο; Θεωρώ βέβαιον πώς ή διεκδίκησις-άποδοχή λογοτεχνικής έδρας (πού ό 'Ελληνικός Λαός πληρώνει χρυσή — ή... λογοτεχνική σύνταξις δέν περικόπτεται-συμψηφίζεται: όπως άκούω εξακολουθεί είσπραττομένη

άδιαφόρως τών έκατοντάδων χιλιάδων πού άποφέρει

μηνιαίως ή άκαδημαϊκή έδρα!)

μαρτυρεί όχι αϋτογνωσίαν ή πεποίθισιν επί τήν ίδίαν άριστεϊάν, άλλ' ύπερεκτίμησιν τοϋ ίδιου έργου, αϋταρέσκειαν, συχνά έπαρσιν και άγερωχίαν (9)... Καί θά ήταν φαιδρή, αϋτονόητον, ή προβολή, ώς άρίστων δηθεν, όσων, ένω είναι άνέφικτη ή μέτρησις-στάθμισί τους, ή έφικτή καταρίθμισις — έκμέτρησις τών συστατικών τους στοιχείων τά βεβαιώνει (περισσότερον ή λιγότερον) άσήμαντα, δευτερεύοντα, άμελητέα... ['Εδω σημειώνω «συστατικά στοιχεία» τά μοναδικά ύλικά πού έχει στη διαθεσί του ό λογοτέχνης, τίς λέξεις! Τά δίχως καμμιά μεταφυσικήν, δηλαδή, πράγματα - σχήματα, τίς επί τών όποιών μετρήσεις-συσχετισμούς επισείουν οί Πίνακές μου. "Η μήπως, κ. Βρεττάκο, φορτίζει τίς δικές σας λέξεις (κατά προνομίαν) μυστική ύπερκόσμια έντασις, πού τάχα

είναι, άλλά δέν φαίνεται

— κατ' άποκλειστικότητα φέροντάς τες ύπερβατικές τής οϋσιαστικής, εμπράγματης, άντικειμενικής έπάρκειας - ύπεροχής; Πού έγκόσμια, «έκ τοϋ κόσμου τούτου», κανείς δέν τήν βλέπει, κι άς είναι — καθώς ή τέχνη τής «επίπλευσης» τήν ύποκαθιστά μέ τήν έπάρκεια - ύπεροχήν πού

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ, άλλά φαίνεται;]

• • •

'Αντιπαράθεσις κειμένων

Μέ δεδομένον πώς στοϋς τελευταίους στίχους τών ποιημάτων συμπυκνώνονται - διαφαίνονται οί θεμελιακές επιλογές, ή κοσμοθεωρία τοϋ ποιητοϋ, παραθέτω άμέσως τίς καταληκτικές «δλότητες» τών τριών τελευταίων ποιημάτων Βρεττάκου και γράφοντος. Τοϋ πρώτου άπ' τήν ένότητα τών άνθολογημένων, σέ ήδη άναφερθείσαν 'Ανθολογία, ποιημάτων του, τοϋ δευτέρου άπ' τήν ένότητα «Σκληρός Λόγος» τής συλλογής του «έπιστροφή εις τήν ποίησιν»:

Τό τέλειο θαύμα θά τό βρείς μοναχά μές στόν άνθρωπο:
λευκΕΣ έκτάσΕΙΣ πού άκτινοβολΟΥΝ άληθινά
στο σύμπαν και ύπερέχΟΥΝ. Τό πιό καθαρό
πράγμα λοιπόν τής δημιουργίας δέν είναι τό λυκόφως,
οϋτε ό ούρανός πού καθρεφτίζεται μές στο ποτάμι, οϋτε
ό ήλιος πάνω στής μηλιάς τ' άνθΗ. Είναι ή αγάπη.

• • •

"Έχε άναμμένη τή φωτιά πάντοτε, γιατί πάντοτε
θά σοϋ γυρίζω μουσκεμένος. "Έχε ζεσταμένο
στα γόνατα σου ένα πουκάμισο κι έχει τό νοϋ σου
στην πόρτα και στη δημοσιά, μην άκουστῶ, γιατί,
δίχως λειψό άποφέγαρο κι άστρι, κάθε φορά
άπό τήν άκρη θά 'ρχομαι τοϋ κόσμου.

• • •

«Έλα, γιόκα μου, έλα...»

σιδερώνοντας ή μάνα του τὸ πουκάμισο
μουρμούριζε σὲ σκοπὸ γαμπριάτικου τραγουδιοῦ,
ἐνῶ ψήλωνε τὸ φεγγάρι λυπημένο παράξενα.
Κάθε τόσο τὴν ἔφεγγε στὸ παράθυρο, σάμπως
νὰ μὴν ἤξερε τίποτα.

Στὸ παράλλο τετράγωνο

ή καλή του κοιμόταν.
Χαμογελοῦσε στὸν ὕπνο της.
Κι ή καρδιά της τραγούδαγε: σὲ περιμένω.

Οἱ περικοπὲς ἐλήφθησαν ἀπ' τὰ ποιήματα τοῦ **κ. Βρεττάκου**: «Τὸ καθαρότερο πράγμα τῆς δημιουργίας», «Ἄν σου λείψω μιὰ νύχτα», καὶ «Σὲ περιμένω». Τὰ κεφαλαῖα στίς καταλήξεις δείχνουν τοὺς **πληθυντικούς**, στοὺς ὁποίους **μεισθάνθηκε** τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναφερθεῖ ὁ ποιητής. Οἱ **τίτλοι** τῶν ποιημάτων καὶ φυσικὰ τὸ περιεχόμενο τῶν ἀποσπασμάτων εἶναι ἐνδεικτικοὶ τοῦ **τι ἀπασχολεῖ** ἕκαστον ποιητὴ: τὸ εἰδικὸ ἢ τὸ γενικὸ, τὸ προσωπικὸ ἢ τὸ συλλογικὸ, τὸ ἄτομον ἢ ἡ Οἰκουμένη, τὰ πολλὰ ἢ τὰ λίγα.

Ἴδου τώρα οἱ καταπληκτικὲς περικοπὲς τῶν **τριῶν τελευταίων ἐπίσης** ποιημάτων τοῦ **Σκληροῦ Λόγου** — τίτλοι: «Ἀποκρυστάλλωσις», «Οἱ παλίμβουλοι καὶ τὰ ἄνθη», «Ἀπώλεια Καλοκαιριοῦ»:

Καὶ μυστικά

ἓνας ἀπόηχος περιπαθῆς καὶ γλυκύτατος
μΑΣ προσκαλεῖ
πέρ' ἀπ' τΑ σύνορα ἑνὸς κόσμου
συναρτημένου παράλογα,
μεταβαλλόμενου βαθμιαίως
σὲ μιὰν ἀγέλη
ἄβουλΩΝ ὄντΩΝ...
Σὲ μιὰν ἡδύτατη, ἀπροβλημάτιστη
καθολικὴ συγκατάνευσιν, ἐρειδόμενη
στὸ ἀμετάβλητο μιᾶς ἀποκρυσταλλωμένης, ἀπτῆς
κι ἀπροσχημάτιστης ἀπελπισίας...

• • •

Καὶ μόλις τώρα
τῆς **Θηβαΐδας** πανήρω**ΕΣ**,
πτωματικ**ΟΙ** καὶ ἀνόσι**ΟΙ** στυλῖτ**ΕΣ** τῆς ἐπαρσης,
ἀντιληφθήκα**ΜΕ** πῶς τὴν δυνάμει, τὴν ἀπεφθῇ,
τὴν ὑπερούσιαν ἀλήθεια
τὴν προσπεράσα**ΜΕ** μάταια,
τότε, στὸ ὕψος περίπου
τῆς ὑπεροψίας **τΩΝ ὀρθρΩΝ**,
πίσω ἀπ' αὐτὸ ποῦ δὲν φαίνονταν, ἀλλὰ ἦταν...

[Πρὸς ἀποφυγὴν σύγχυσης: αὐτὸ ποῦ δὲν φαίνονταν (δὲν βλέπαμε ἀκριβῶς), ἦταν ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος, ἡ ζωὴ τῆς Ζωῆς, ποῦ ἐμεῖς τὴν φρενάραμε, τῆς βγήκαμε ἐπηρμένονι γιὰ τὴν **οἰονεὶ προτεραιότητά** μας — βάζοντας τὶς φιλοδοξίες μας πάνω ἀπὸ παραγωγή, φαγί, πιοτί, ἔρωτα, πατρότητα...]

• • •

Ὡστόσο εἶναι πιά βέβαιο:
ἦταν μεγάλο, ἀπέραντο,

τὸ Καλοκαίρι αὐτό,
 πὺ στήν ἀχλύ του ἀδράνησαν
 Οἱ πεποισμένοι μ' αὐτοῦ - κάτι φεροῦντες πελώριους,
 μάταιους, ἀναλωμένους ἐπαίχοντα
 σ' αἰωρισμούς πεισιθάνατους...

Ἀπ' τὰ κλεισίματα τῶν ἄνω ποιημάτων (δὲν ἀδίκησα τὸν κ. Βρεττάκο, δικές του λέξεις 86, δικές μου 78) ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ συναγάγει γιὰ ποιά πράγματα τοῦ ὁμιλεῖ ἕκαστος τῶν ποιητῶν, ποιοὶ τὸ θεματικὸ, νοηματικὸ καὶ γλωσσικὸ εἰδικὸ βάρος τοῦ λόγου του, ποιὸς ὁ βαθμὸς πληρότητας κατὰ τὴ νοηματώσιν καὶ μουσικότητά του. Ποιὸς λόγος, ἀρνούμενος τὴν ἀτομικότητα ὡς θεματικὸν ἀντικείμενο, ὁδεύει πρὸς τὴν παγκοσμιότητα, Οἰκουμενικότητα.

Ἵνα ἀποδειχθεῖ πόσον εὐχερῶς ἀναγνωρίζεται ἡ κατὰ 31% διαφορὰ διακινουμένων λέξεων («ὀνομάτων τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου» καί, φυσικὰ ὅσων προσδιορίζουν - δηλοῦν) μεταξὺ τῶν δυὸ ποιήσεων (Βρεττάκου, γράφοντος), ἀλλὰ καὶ ἡ διάστασις τοῦ σὲ καράτια (9), παραθέτω ὁλόκληρο τὸ ποίημα «Σὲ περιμένω» τοῦ κ. Βρεττάκου (ποῦ μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ πρὸς τὸ δικό μου ποίημα «Ὁρίμασις», Δαυλὸς /63):

«ΣΕ ΠΕΡΙΜΕΝΩ»

Πήγαινε τὸ βδομαδιάτικὸ του στὴ μάνα του.
 Βάδιζε πρὸς τὸ δρόμο τῆς Κυριακῆς
 καὶ τῆς ἀνάπαυσης. Ἀὔριο, θὰ φάραγε
 τ' ἄλλα του ροῦχα, τὴν καλὴ γραβάτα...
 Λούζονταν ἢ καλὴ του καὶ χτενίζονταν.
 Ἡ καρδιά της τραγοῦδαγε: σὲ περιμένω.
 Σχόλασμα. Πάνω στὴν ἄσφαλτο. Μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες.
 Τὸ σφύριγμά του ὁλοκάθαρο σὰν παιδικὴ προσευχή.
 Μὰ οἱ ρόδες
 τοῦ αὐτοκινήτου τὸν γύρευαν. Σφαῖρα εἶναι καὶ γυρίζει.
 Πόρτες ἀνοίγουν καὶ κλείνουν. «Καλημέρα σας». «Καλὸνύχτα σας».
 Ἀγόρασε ἢ μάνα του μουσικοσάπουνο. Ἡ πετσέτα στὴν πόρτα.
 Ἡ σούπα στὴν ὥρα του, νὰ 'ναι ζεστή.
 Θὰ πηγαίνει μπροστὰ τὸ ρολόι.
 Μὰ ἐκεῖνος δὲ νοιάζονταν.
 Ξαπλωμένος στὴν ἄσφαλτο, κοίταζε τὸ φεγγάρι
 μ' ἓνα κόκκινο πρόσωπο.

(Τὸ ὑπόλοιπο ποίημα τὸ ἔχετε ἤδη διαβάσει· εἶναι τὸ τελευταῖο ἐκ τῶν τριῶν ἀποσπασμάτων τοῦ κ. Βρεττάκου πὺ παρέθεσα μόλις). Ἐς ἐλπίσουμε πὺς ἡ ἐναντίωσις στὴν Ἐποχὴ ἐνὸς ἀνθρωπάκου ἀσήμαντου ὁλωσδιόλου δὲν εἶναι ἡ τελευταία ἐκδήλωσις ὑγείας, ἀρρενωπότητας, παρρησίας αὐτῆς τῆς Φυλῆς...

Γιὰ τὸν ἀναγνώστη πὺ μπορεῖ-θέλει, παραθέτω δεῖγμα ἐπίσης κρουστοῦ λόγου, πὺ, ἐνῶ δὲν περιέχει λόγιες λέξεις, ὑπερέχει ἐπίσης κατὰ τὴν ἐκφραστικὴν ἔκτασι ὅσον καὶ ὁ Σκληρὸς Λόγος περὶ τῆς γλώσσας τοῦ κ. Βρεττάκου. Ἦτοι κατὰ... 27% — μόλις κατὰ τέσσαρες μονάδες ὑπολειπόμενος τοῦ Σκληροῦ Λόγου (οἱ μετρήσεις ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Λόγου καὶ Ἀπλοῦ Λόγου τῆς Ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ποίησιν). Τί συμβαίνει, λοιπόν; Μπᾶ, τίποτε δὲν συμβαίνει. Ἀπλῶς οἱ ἀριθμοὶ καταβαρυνθῶνουν μεταφυσικὰ, μεγαλωσύνες, ἀγαπούλῃδες,

ἀκαδημαϊκούς τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Θεοῦ. Ἀπλῶς ἡ ἀντίληψις εὐθύνης ἐπαναφέρει τὴν νεοελληνικὴ γλῶσσα

στὴν αὐγινὴ τῆς ὑγεία-ἀκμῆ, στὴν ἐωθινὴ
τῆς πληρότητα,

ἤτοι στὰ λόγι-α καὶ λαϊκά τῆς στοιχεῖα — φέρει τὸν ποιητὴ ἀντλοῦντα ἀπ' τὸ παρελθὸν καὶ καταθλίβοντα στὸ μέλλον ὅ,τι μέγα καὶ πάνσεπτο καὶ ἀδαμάντινο δημιούργησε τούτῃ ἡ ράτσα: τὴ γλῶσσαν! Καὶ τὴν μέσω αὐτῆς σοφίαν-ἐπιστήμη, ποὺ ρηγματώσε τὸν κρυσταλλωμένο ζόφο, καὶ πού, καταυγάζουσα φῶς μιὰ Ζωὴ ποὺ ἤδη ἀλώνει καὶ ἀνδραποδίζει τὸν ἑαυτὸ τῆς, δὲν ἀποσβέννυται, περιστέλλεται, κατασβήνεται...

Ναί, κ. κ. ποιηταὶ καὶ ἀνθολόγοι, ποὺ στεγνώσατε αὐτὸ τὸν ἔρμολογὸν ἐνταφιάζοντες κάθε ποίησιν ἀνάλογη τῶν δειγμάτων ποὺ δίδω ἐδῶ (10) — ποὺ ὁ αὐτοσεβασμὸς τῶν δημιουργῶν τῆς τὴν κρατᾷ μακρὰν τῆς βιομηχανοποιηθείσης στιχοποιίας, ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς ἐμπορευματοποιημένης «ἐπιτυχίας» (ἐπίπλευσης), ἀφ' ἑτέρου.

Ἄς σταθμίσει μόνος ὁ σεπτὸς ἀναγνώστης αὐτὸ τὸ λόγον, τὸ κατωτέρω ποίημα «Παραλλαγὴ τῆς Παραβολῆ τοῦ Ἀσώτου» — καὶ ἂς ἐνθυμεῖται πῶς μόνον μὲ κάποια συγκέντρωσι προσεγγίζονται τὰ τερατώδη, ἀπὸ τὴ φύσιν τοὺς μαυλιστικά τῆς ἀβύσσου, πρὸς χάη καὶ βάραθρα, ὠθητικά — δυσπρόσιτα ἔτσι καὶ δύσλεκτα ἄλλως:

α) ἡ ἀνατροπὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου (ἡ «Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου» συληφθεῖσα ἀναποδα!),
β) ἡ ἐπιβαλλομένη, ἀπαραίτητη, ἀπαιτητὴ κλωσιὰ στὸν κῶλο μιᾶς σαπισμένης γενιᾶς — ἀπὸ παπούτσι Adidas,

γ) ἡ διάστροφη, ἄκριτη, ἀφύσικη (καὶ γι' αὐτὸ διάτρητη!) γονικὴ «ἀγάπη», ποὺ τόσον ἄτιμα καὶ τόσον αὐτάρεσκα κρύβουμε πίσω τῆς τὴν πιὸ ἀποτρόπαιη, ἐναγὴ καὶ βδελυρὴ Ἑνοχὴν: Σκοτώνουμε τὴ Ζωή, νεκρώνουμε τὸ ἀστέρι, δολοφονοῦμε τὸ περιβάλλον, δυναμιτίζουμε τὸ Διάστημα, μὰ τά... παιδιὰ μας τὰ ἀγαπᾶμε, ἂ, ὅλα καὶ ὅλα, εἵμαστε... στοργικοὶ γονεῖς, θυσιαζόμεστε γιὰ τὰ παιδιὰ μας — ἄει σιχτὶρ,

δ) ἡ ἐπαληθευόμενη... πειραματικὰ ἀγιότης τοῦ ἐνστίκτου — καθὼς τά... κατὰλοιπά του, μὲ ὁλότελα τυφλὰ μάτια!, «βλέπουν» καὶ ἀναγνωρίζουν τὸ χαμένο ἐγγόνι· καθὼς κοντόμερη, φευγάτη πῆς, ἡ λιόντισσα χωριάτα βάβω ἀρπάει τὴν κόρη τῆς ἀπ' τὸ πέτο καὶ τὴν κολλάει στὴ μάντρα:

Πουτάνα, τὴ μπαναγία σου, ὁ ΓΙΟΣ ΣΟΥ ΗΤΑΝ, ΜΩΡΗ, πῶς
δὲν τὸν εἶδες, πῶς δὲν τὸν γνώρισες, σκύλα; Πῶς τὸν ἄφησες νὰ
σοῦ φύγει ξανά, μωρήηηηη

μακαρόνια STELLA, κύριοι, οὐδεμία σύγκρισις, στὴν Ἀκαδημίᾳ ἢ Πλούμισα.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗΝ «ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΣΩΤΟΥ»

Ἦταν ἀχτένιστος, μ' ἓνα πουκάμισο λερό,
ψηλὰ τ' ἀλόγου του, μὲ ὕγρὸ καὶ λυπημένο μάτι.
Ἐκεῖνοι ποὺ τὸν εἶδαν, εἶπαν πῶς κρατοῦσε κατὶ
παράξενο, ἀπ' ἄλλους κόσμους καὶ ἄλλοτε καιρὸ.

• • •

Πῶς ἦταν πλάνος ἴσως, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ μὲ σκοπὸ
ἀνεξήγητο γυρνοῦν ἀχόρταγοι τὸν κόσμον ὅλο.
Ποὺ τοὺς κρατοῦν οἱ δρόμοι, καὶ εἴτε θὰ τοὺς βρεῖς σὲ μῶλο
εἴτε σὲ στράτα, φεύγουν ὅλο μ' ἀγνωστο σκοπὸ.

• • •

... Σουρούπιωνε στιλὲς δρόμους τοῦ χωριοῦ καὶ ἀνασαιμιὰ

γλυκεῖα τ' ἀποβραδὺ σκορποῦσε, λὲς – μέλι καὶ γάλα.
Βυῆκε στὸ ξώπορτο, σιγά, μὲ τὰ **ΤΥΦΛΑ ΜΕΓΑΛΑ**
μάτια, νὰ «ἰδεῖ» ἢ βάβω, ἢ γριούλα ἢ Ἀσημιά.

• • •

Κι αὐτὸς παρέκει, τάχατες νὰ πιεῖ, παρακαλεῖ
καὶ μιὰ τὸν ἀδελφὸ ξεκόβει κι ἄλλη τὸν πατέρα.
Τὴν «καλησπέρα» τοῦ **ΑΝΤΙΚΡΟΥΝ** μὲ μι' ἄλλη «καλησπέρα»
μισή, ὅπως κάθονται βολεμένοι στὸ σκαλί.

• • •

Κι ἔχουνε πλούσιο βιὸς ὡς πάντα, κι ἔχουνε βολή
καὶ τὴν καρδιά καὶ τὴν κοιλιὰ τὴν ἔχουνε χορτάτη.
Καὶ γνέθει ἢ μάνα, ὡς τὸν ζυγιάζει, γνέθει στὸ χαγιάτι
μαλλί, χωρὶς νὰ τοῦ ἔχει φυλαγμένο τὸ φιλί.

• • •

Κ' ἐκεῖνος πιά μὲ σπιρουνιὰ κεντώντας τὸν ψαρή
ὀρμὰ πισωγυρίζοντας στὶς στράτες μὲ βρεμένα μάτια.
Κι ἀξαφνὰ ἢ βάβω ἢ Ἀσημιά μὲ τὰ **ΤΥΦΛΑ ΜΕΓΑΛΑ** μάτια
μπήγει φωνή: «Ὁ Νικολής, ὁ Νικολής, μαρήνη...»

• • •

Σφραγίδα, ντούπ, δὲν ἔχει ἄλλο — ἔχει, μὰ τέτοιος λόγος θὰ εὐτελίζονταν, ἂν
προσθέταμε λέξιν ἔστω...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1) Αὐτὲς οἱ δύο κυρίες εἶναι ποὺ κρύβονται πίσω ἀπ' τὴν ἄρνησι τοῦ σημερινοῦ Ἑλλήνα (ἀνθρώπου) νὰ ἐξετάσει - σκεφθεῖ (μελετήσῃ, διαβάσει), αὐτὲς οἱ δύο κρίθηκαν (ὅπως, ὅσο...) κι ἀπορρίφθηκαν...

2) Ἐδῶ ἀποδεικνύεται περίτρανα ὅτι ἀκριβῶς τὸ ἐκτὸς «καθημερινότητος» εἶναι τὸ ζητούμενον στοὺς (ἀποδιδόμενους στὴ μόδα, συνήθως) σημερινούς «τρόπους ποιεῖν»· οἱ ὅποιοι, ἐνῶ προβάλλονται δὴθεν ὡς ἐπιλογὴ τοῦ πολύτιμου, στὴν παραγματικότητα συνιστοῦν ἐγκατάλειψι στὴν «ἡσσυα προσπάθειαν» — εὐτέλεια, ὀκνηρία, ἀνεπάρκειαν.

Παραθέτω ἀμέσως αὐτοὺς τοὺς «τρόπους ποιεῖν» — γιὰ νὰ γίνῃ ὁρατὴ: καὶ ἡ ἀπελπισ προσπάθεια ἀπομάκρυνσῃς ἀπ' τὴν «καθημερινότητα», καὶ ἡ διαβλητότης διὰ τῆς ὁποίας ἐπιχειρεῖται:

α) ἀστυνομικογανγκστερικός, «ἐπιστημονικῆς φαντασίας», κυνικός, ξετσιπωτός, ἀναίσχυντος, βωμολοχικός, πορνό — ἐδῶ ἡ **διαστροφή** ἀπευθύνεται στὴ **διαστροφή**, ὁ Ρίτσος στ' ἀδέλφια του,

β) ξαφνιστικός — ἐμβροντησία: *«Τὸ βιβλίον χωρὶς ἔψιλον»*. – *«Πῶς τὰ καταφέρατε»;* – *«Ἔσπασα τὸ ἔψιλον τῆς γραφομηχανῆς μου»*,

γ) μορφικός - σχηματικός: «παλαβὰ» τυπωμένη ἢ πάλλευκη σελίδα, σκόρπιες λέξεις, συλλαβές, γράμματα...,

δ) ἔρως - γάμος στὰ λαϊκὰ ρομάντσα: εἶδατε κανέναν... κόμη, ὑποκόμη, μαρκήσιο, Ὁνάση νὰ παντρεύεται **πλύστρα ἢ μαγεύρισά του**; Ὁχι, βέβαια. Κι ὁμως αὐτὸ γίνεται πάντα στὴν λογοτεχνία τῆς κυρὰ Κατίνας — τίποτε τὸ ὑποτιμητικὸ ἐδῶ, δανείζομαι τὸν ὅρον, καθὼ ἐξαιρετικὰ εὐγλωττος καὶ λακωνικός,

ε) παράλογος - μοντέρνος - συρρεαλιστικός (ἐκτὸς ἐλέγχου τῆς λογικῆς!) καὶ πᾶσα ἀκατανόησι. Πού, ὀφειλόμενη στὴν διαίσθησι (σπάνια ὑποψίαν) ὅτι δὲν ὠφελεῖ ἡ «καθημερινότης», ἀποκρυσταλλώνεται στὴν (λόγω ἀδυναμίας πρὸς συντεταγμένη σκέψιν) ἐκζήτησιν - ἀνευθυνότητα: τί εὐθύνη νὰ ζητήσῃς ἀπὸ συγγραφέα ποὺ δηλώνει **α πριόρι ἀπορριπτέους** ὅλους τοὺς κώδικες ἐπικοινωνίας — ἔχετε ἰδεῖ Ἑλληνα καὶ Κινέζον νὰ συνομιλοῦν, στὴ μητρικῇ του ἑκαστος, περί... Θεοῦ ἢ φιλοσοφίας; Τὸ

μόνο πού μπορείς νά κάνεις, είναι νά... μὴ τὸν διαβάσεις — ἀλλ' αὐτὸ βαφτίζεται... **κρίσις βιβλίου!** Παραγγέλεις στὸν τσαγκάρη σου παπούτσια, «Προσοχὴ στὰ μέτρα», τοῦ λές, «τόσο μήκος, τόσο κουντεπιέ», — «ἐν τάξει», σοῦ λέει, «τὸ Σάββατο». Πηγαίνει τὸ Σάββατο καὶ σοῦ δίνει δυὸ πιатеλλάκια τοῦ καφέ, μισὸ κιλὸ φακές, μιὰ μαξιλαροθήκη.

— Τ' εἶν' αὐτά;

— Τὰ παπούτσια σου. Ὅχτὼ χιλιάδες.

Τοῦ τὰ σκάς στὴ μούρη — κρίσις ὑποδήματος, ἂ στὸ διάολο,

στὶ ἀπλὸς — ἀπλότης: δταν συλλαμβανόμεθα ἀμφθηνοί, ἀνεπαρκεῖς, ἀνάξιοι, γελοῖοι, νὰ μποροῦμε νὰ δικαιολογούμεθα:

— Πρίτς, πὺ εἰμαι κόπανος! Γράφω ἀπλὰ (... «παράλογο», «μοντέρνο», «αὐτόματη γραφὴ», συρρεαλισμόν, ὅλα ὅσα προϋποθέτουν ὁλοσχερῇ **κατάργῃσιν τῶν κωδίκων ἐπικοινωνίας!!!**), γιὰ νὰ μέ... καταλαβαίνει ὁ λαός! Ἄμ τί. Σὰν μερικὸς... «περιθωριακούς, κλεισμένους στὰ κελλιά τῆς λέξης» (ἔτσι μὲ ἀποκαλεῖ ὁ εὐπατρίδης καὶ ζάπλουτος κ. Πηγαδιώτης).

Ὅρατὴ λοιπόν, εὐχερῶς παρατηρήσιμη ἡ ἐπίμονη ἀναζήτησις «μύθου», πὺ **πρέπει νὰ κεντρίζει**. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ αἰτία, χάριν τῆς ὁποίας ἐπιλέγεται ὅχι ἐγερεσιμότης - διεγερσις τῆς πνευματικότητας (ὅπως θὰ ἦταν τὸ θετικό), ἀλλὰ τῶν κατώτερων - ταπεινότερων - εὐτελέστερων μηχανισμῶν **παροχῆς - λήψης** - περισσότερα ὅχι τοῦ παρόντος.

3) Βεβαίως, ἀφοῦ καταλήγει νὰ προκαλεῖ τὴν ἀπέχθεια γιὰ τὸ βιβλίον.

4) Ἴδου τὰ λόγια τοῦ μάκαρος Παπανούτσου: «**Αὐτὸ ζητοῦμε ἀπ' τὸν γνήσιο λογοτέχνη καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα καὶ ἀπὸ τὸν μεταφραστὴ**» — ἀκριβῶς ὡς μεταφραστὴς ὁ κ. Κ. Κουλουφάκος (ὁμιλητὴς ὑπὲρ τῆς... δημοτικῆς!) εἶχε δηλώσει πὺς δυσκολεύονταν νὰ μεταφράσει «**πλύσι ἀπὸ ἐγκέφαλο**» τὴν «πλύσιν ἐγκεφάλου» («**Τὸ γλωσσικὸ μας πρόβλημα**» 2, Ε.Μ.Ε.Π., Κέδρος 1972). [Αὐτά, σὲ θέατρο τῆς Πατησιῶν, σὲ συγκέντρωνσι πὺ, οὐσιαστικὰ πρᾶξις ἐναντίωσης στὴν δικτατορία, εἶχε τὴ μορφή συνάξεως ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς — διοργανωτὴς ὁ σημερινὸς ὑπουργὸς Α. Πεπονῆς].

5) Δεοντολογικά, ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ κάνει ὅ,τι κάνει, τέλεια, τέλειο, ἐντέλεις. Ἄν αὐτὸ τὸ δεχόμεστε, γίνεται φανερό πὺς ὅ,τι **προσθέτεται** στὴν τέχνη τοῦ τῆς «ἐπίπλευσης», ἤτοι στὴν βουλή — δραστηριότητά του νὰ κατακτήσει τὸ **περισσὸ** (νὰ διακριθεῖ ὁ ἴδιος, «ἐπιτύχει», προβληθεῖ κοινωνικά...), **ἀφαιρεῖται** ἀπὸ κάθε ἄλλη βουλή — δραστηριότητά του (τέχνην)! Εὐλόγως, ἀφοῦ βεβαιώνεται ἐξ ἀντικειμένου **μεταθετικὴ** τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπ' τὴν ἐντέλεια τοῦ **παραγομένου** (τεχνουργήματος), στὴν «θέσιν ὑπεράνω» («ἐπίπλευσιν») τοῦ **παράγοντος** (τεχνουργοῦ)! Τὸ ἀποτέλεσμα ὁρατόν: «Μεγάλοι» ἐπιστήμονες, δημιουργοί, εὐσχήμονες, λογοτέχνες, καλλιτέχνες, ἀλτρονίσται, **μηδὲν ἐπιστήμη**, ἔρευνα, δρᾶσις, δημιουργία, λογοτεχνία, ποιότης, ἀγνότης, καλλιέργεια, υἰεία, μέλλον, ζωὴ — τὰ πάντα βρένθος, φιλαυτία, αὐταρέσκεια, νωθρότης, ρηχότης, δολερότης, κενότης, **ἄγχος, ἀπὸγνωσις, θάνατος...**

6) Στὸ μέτρο πὺ **ἀσκεῖται** εἰς κάλυψιν ἐνστιγματικῶν ἀναγκῶν...

7) Δὲν γνωρίζω, ἂν οἱ λογοτέχνες μετὰ τὴν ἀκαδημαϊκοποίησίν τους **δικαιοῦνται μόνον νὰ εἰσπράττουν**, ἢ παραλλήλως ἔχουν καὶ κάποια ὑποχρέωσι νὰ ἐγκύπτουν-ἐπίστανται-ἐπιστατοῦν στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Ἄν ναί, ἡ εὐθύνη τοῦ κ. Βρεττάκου **δὲν περιορίζεται στὸν παρελθόντα χρόνον**: Ὅσπου καὶ ἡ λογοτεχνία ἀποκτήσει ἐργαστήρια-εἰδικότητες (μικροβιολόγους, ἀκτινολόγους, αἱματολόγους, ὄργανα, μηχανήματα, ἀξονικοὺς τομογράφους...), **θὰ μπορεῖ ἀποινεῖ νὰ μεταχειρίζεται κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς καλύτερους του!** Ἐδρα στὸ ὕψιστο πνευματικὸ ἴδρυμα τῆς Χώρας εἶν' αὐτὴ — δὲ 'ναι ἀσκομαντούρα...

8) Κανεῖς ἔχων συνείδησιν τῆς **ἰδίας μετριότητος** δὲν θὰ διεκδικοῦσε - ἐδέχετο - ἀνελάμβανε θέσεις καὶ ὑπουργήματα, ἀπ' ὅπου θὰ μποροῦσε ν' ἀποφαίνεται **καθοριστικὰ (καὶ) γιὰ τὴν ἀριστείαν**: ποτὲ δὲν θὰ ἔπαιε στὰ ζάρια τὸ **δικαίωμα τῆς ἀριστείας** στὴν ἀντικειμενικὴ - ὀρθὴν ἀποτίμησι - κάτι πὺ ἡ μετριότης ἀδυνατεῖ ἔτσι κι ἄλλῳ. Θέλω νὰ εἰπῶ πὺς ὁ κ. Βρεττάκος, θεωρῶν ἑαυτὸν ἀριστεύσαντα ποιητὴν, βρίσκει πὺς... δικαιοῦται (τοῦ... χρωστάγαμε) τὴν ἀκαδημαϊκοποίησίν του. Τὸ πόσον ἀρίστευσε, τὸ εἶδαμε καὶ τὸ βλέπουμε.

9) Ἡ τυχὸν παρατήρησις πὺς «ἔτσι δὲν θὰ γίνονταν κανεῖς ἀκαδημαϊκός» δὲν χρῆζει προσοχῆς: δὲν εἶναι ὁ τίτλος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ πὺς **καταξιώνει**, πὺς περιποιεῖ τιμὴν! Εἶναι τὸ ἦθος, ἡ πολιτεία, τὸ πνευματικὸ προϊόν πὺς θὰ φέρει ἀπρόσβλητον ἢ **ὅχι** τὸν δημιουργόν — εἰς περιωπὴν, εἰς ὑπόληψιν, εἰς εὐλάβειαν... Τὸ βλέπετε ἐδῶ: Ἀκαδημαϊκὸς ὁ κ. Βρεττάκος, μὰ δὲν σώζεται, τὸν καταδιώκει τὸ ἔργο του, αὐτὸ τὸν ἀποκαλύπτει ὅ,τι εἶναι — καθὼς κλείνει ἐδῶ εὐγλώττως ὁ ἐπιχειρηματολογικὸς μας κύκλος: Πράγματι, **ΚΑΝΕΙΣ ΑΡΙΣΤΟΣ** δὲν θὰ (δέχονταν νὰ) γίνε... **ΕΜΜΙΣΘΟΣ** ἀκαδημαϊκός [μετὰ

τῇ θέσπισιν... ἀντιμισθίας γιὰ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς ἡ ὑπατὴ **ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ** ἐπίσκεψις ἐχυδαῖσθη σὲ τρόπον ποὺ ἡ ὄντως **ἀριστεία** ἀρνεῖται **κοινὸν** ζυγὸν μὲ τὸ **ΥΛΙΚΟΝ** ὄφελος, τὸ ταπεινὸ «**συφέρο**»...] Καὶ μὴ ὑποστηριχθεῖ ὅτι τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας θὰ πέθαιναν τῆς πείνας δῆθεν, χωρὶς τὴν χοντρή, καταμήνια «**κονόμα**» — ἀναφερόμεθα **σαφῶς** **κι ἀποκλειστικὰ** στὶς **ἔδρες λογοτεχνίας!** Ναί, λέγω, ποτὲ ὁ ὄντως **ΑΡΙΣΤΟΣ** δὲν θὰ δεχθεῖ νὰ **ΚΡΙΝΕΙ** λογοτέχνην καὶ λογοτέχνημα, ἀφ' ὅτου θεσμοθετήθη ἡ **ἀντιμισθία τῶν λογοτεχνῶν** — γεγονός ποὺ ἦταν **πιθανὸν νὰ φέρει** στρατιᾶς ἀνάξιων, ἄπειρα μικρὰ φασιστικὰ κτηνάκια νὰ ὀρμοῦν «ἥρωες σταυροφόροι σωτῆρες τοῦ Σωτῆρος», σκοτεινοὶ καὶ **ΝΟΜΙΜΟΙ** διεκδικηταὶ τοῦ περιπόθητου «**δελτίου ταυτότητος... λογοτέχνου**», προϋποθετικοῦ ἰσχύος (ἐξουσιασμοῦ σὲ τελευταίαν ἀνάλυσιν)!

10) [ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε ν' **ἀποφανθεῖ** ὁ κ. Βρετάκος ἀπ' τὶς θέσεις-ὕπουργγῆματα, ποὺ θεώρησε ἑαυτὸν ἄξιον νὰ διεκδικήσῃ ἢ ἀποδεχθεῖ].

11) Θὰ διευκολύνετο πολὺ ὁ ἀναγνώστης ποὺ θὰ προσέφευγε στὸ ἀδελφὸν τούτου τοῦ μελετήματος «**Τὰ οὐσιαστικά στη λογοτεχνία**» (Δαυλός, τεύχος 63, Μάρτιος 1987).

ΒΟΛΦΓΚΑΝΓΚ ΓΚΑΙΤΕ

Τὸ παιδί καὶ ἡ καμπάνα

*Ἦταν ἓνα παιδί μιὰ φορά κι ἓναν καιρό, ποὺ εἶχε βαρυνεστήσει
κυριακάτικα οἱ γονεῖς του στὴν ἐκκλησία νὰ τὸ τρέχουν,
καὶ προσπάθησε μὲ κάποιο τρόπο φυσικὰ νὰ ξεγλυστρήσει,
νοιώθοντας πιὸ ἐνδιαφέρον γιὰ κείνο τὰ παιχνίδια νὰ ἔχουν.*

*— Ἄκου τὴν καμπάνα! μιὰ μέρα ἢ μητέρα τοῦ ξανάπε στενοχωρημένη.
Ἄκου τὴν, ποὺ σὲ καλεῖ καὶ στὴν ἐκκλησία νὰ πᾶς προστάξει!
Καὶ μάθε πὼς ὅποιον ἀδιάφορος τὴν ἀφήνει νὰ σημαίνει,
πάει μόνη της νὰ τὸν φέρει κι ἀπὸ τὸ αὐτὶ τὸν ἀρπάξει!*

*Ξάφνου τὴν καμπάνα βλέπει κουνάμενη νὰ πλησιάζει,
κραδαίνοντας τὸ σήμαντρό της ἀπειλητικὰ
καὶ τὸ παιδί, μόλις τὴν ἀντίκρυσε, ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὴ λαχτάρα ἔχει χλωμιάσει.
Τρέχει νὰ ξεφύγει, λαχανιάζοντας μὲ ἀγωνία καὶ πανικό,
νὰ γλυτώσει, μὴν ἢ καμπάνα κυνηγώντας το τὸ προφτάσει!*

*Καταφέρνει ἀπὸ τὸ κυνήγημά της νὰ ξεφύγει,
καὶ τρέχοντας βιαστικά, μὲ τὴν ἀνάσα του πιασμένη,
φεύγοντας μέσ' ἀπὸ δρόμους καὶ χωράφια, καταλήγει
γραμμὴ στὴν ἐκκλησία, ὅπου κάνοντας τὸ σταυρὸ του μπαίνει.*

*Ἀπὸ τότε κάθε Κυριακὴ καὶ μέρα γιορτινὴ τὴ μητέρα μεγάλῃ χαρὰ κατέχει,
βλέποντας τὸ παιδί της ἀπὸ νωρὶς νὰ σπεύδει μὲ βιασύνη,
μόλις ἀκούσει τὴν καμπάνα, καὶ στὴν ἐκκλησία νὰ τρέχει,
δίχως βέβαια ἢ μητέρα νὰ τόχει σχετικὰ παροτρύνει.*

[Ἑλληνικὴ ἀπόδοση: Σπ. Μιχ. Εὐλάμπιος]

ΗΛ. Λ. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

“Οχι ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ αλλά ΙΣΤΟΡΙΑ

Τὸ πραξικόπημα κατὰ τοῦ Κρόνου (γ)

‘Ο τελευταῖος «μέγας Οὐρανὸς»

Αὐτὴ ἡ μεγάλη περίοδος τῶν Οὐρανιῶνων κράτησε ἴσως ἀρκετές χιλιετίες. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου κατεργάστηκαν τὰ μέταλλα ¹ καὶ προχώρησαν μέσω τῶν «έστιων» σὲ μιὰ ἐξάπλωση σ’ ὅλο τὸν κόσμο. Λέξεις ὁρόσημα ποὺ συνδέουν ἱστορικὰ τὴν ἐξάπλωση διὰ τῶν θαλασσίων ὁδῶν εἶναι οἱ λέξεις «Πόντος» καὶ «Ὀκεανὸς»².

Ὀνόματα μεταξὺ τῶν Οὐρανιῶνων ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν τεράστια αὐτὴ ἐξάπλωση, ποὺ προηγεῖται τῆς ἐμφάνισέως τοῦ Διὸς, εἶναι ὁ Νηρεὺς, ὁ «γέρων», ὅπως ἀποκαλεῖτο γιὰ τὴν σωφροσύνη ποὺ ἐπεδείκνυε καὶ ἀκόμη διότι ποτὲ δὲν ξεχνοῦσε ὅτι ἐκπροσωποῦσε τοὺς θεσμούς, καὶ γι’ αὐτὸ οἱ ἀποφάσεις του ἦταν δίκαιες καὶ κατευναστικές.

Ὁ Νηρεὺς ἀσκούσε τὴν διοίκηση σὲ πενήντα νησιά, ποὺ ὑπῆρξαν πολὺ ἀγαπητὰ στοὺς Οὐρανίωνες. Τὰ νησιά, διότι περὶ νησιῶν ἐπρόκειτο («πόντῳ ἐν ἀτρυγέτῳ»), ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὶς πληροφορίες ποὺ διέσωσε ὁ Ἡσίοδος (*Θεογονία*), καὶ ὄχι γιὰ «ἀερικά» καὶ «Νεραΐδες τοῦ γιαλοῦ» τῶν παραμυθῶν (παλαιῶν καὶ νέων), ἐκτὸς ὅτι ἦταν πανέμορφα εἶχαν καὶ ὀνόματα ἀνάλογα, ποὺ ἐρμηνευόμενα μᾶς ἀποκαλύπτουν ἅψ’ ἑνὸς τὸν τεράστιο θησαυρὸ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ἅψ’ ἑτέρου δὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῶν νησιῶν αὐτῶν. Θὰ σταθῶ ἰδιαίτερα σὲ ἓνα ὄνομα ποὺ τὸ συνοδεύουν ἐπεξηγήσεις στὸ πανάρχαιο κείμενο, γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸ μέγεθος τῆς παρερμηνείας, ποὺ ὑπέστησαν οἱ ἱστορικὲς πληροφορίες, ὥστε νὰ μετατραποῦν σὲ μύθους τῶν μεταγενέστερων ποιητῶν. “Ας δοῦμε τοὺς σχετικὸς στίχους τῆς «Θεογονίας» (252-254):

*«Κυμοδόκη θ’, ἥ κύματα ἐν ἡεροειδέι πόντῳ
πνοιὰς τε ζαέων ἀνέμων σὺν Κυματολήγῃ
ρεῖα πρηνέει καὶ ἐνσφύρῳ Ἀμφιτρίτῃ».*

[«Ἡ Κυμοδόκη, ποὺ τὰ κύματα τοῦ φουρτουνιασμένου Πόντου ἐκ τῶν ἰσχυρῶν πνεόντων ἀνέμων μὲ τὴν βοήθεια κυματοθραύστη εὐκόλα καθησυχάζει μέχρι τὴν γερά στεριωμένη Ἀμφιτρίτῃ»].

Καὶ μετὰ τὸν Νηρέα ὁ Θαύμας, Οὐρανίων κι’ αὐτός, ποὺ συνδέεται τὸ ὄνομά του μὲ ὀνόματα ποὺ προκαλοῦν σκέψεις καὶ ἐρωτήματα ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος³.

Καὶ στὴν συνέχεια ὁ Φόρκυς καὶ ἡ Κητώ. Στὴν ἐποχὴ δὲ τοῦ Κρόνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Οὐρανοῦ, ποὺ θὰ τὸν συναντήσουμε ἀμέσως μετὰ, ὁ “Ηφαιστος πατέρας τῆς μεταλλουργίας καὶ μετὰ οἱ «Ἑκατόγχειρες», ποὺ βοήθησαν τὸ ἔργο τοῦ Διὸς. Ὁ «ἀμύνων Κόττος», ὁ ἰσχυρὸς ἀλλὰ καὶ σημαντικὸς Βριάρεως καὶ ὁ χάραξας τὴν γῆν Γύης⁴. Καὶ τέλος ὁ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κρόνου Ἰαπετός, ποὺ τὸν διαδέχθηκε ὁ

υἱὸς τοῦ "Ἀτλας καὶ ποὺ ἀδελφός του ἦταν ὁ Μενόιτιος, ποὺ ἡ *Θεογονία* τὸν ὀνομάζει «*ὑπερκύδαντα*», δηλ. λίαν ἀνδρείον ἀλλὰ καὶ «*ὑβριστικόν*», τὸν Προμηθέα ποὺ τὸν ἀποκαλεῖ «*αἰόλο-μῆτιν*», δηλαδή ἄστατο, δόλιο, πανοῦργο, καὶ τέλος τὸν Ἐπιμηθέα ποὺ τὸν ἀποκαλεῖ «*ἀμαρτίνοον*», δηλαδή ἔχοντα νοῦν ἀμαρτάνοντα, σφαλλόμενον ἢ παραπαίοντα. Τὸ τέλος τοῦ μεγάλου Οὐρανοῦ, ποὺ ἀποκαλεῖται καὶ «*θαλερός*», συμβαίνει στὴν περίοδο τῆς ἀνακάλυψης τοῦ σιδήρου, ποὺ ἀναφέρεται ὡς «*γένος πολιοῦ ἀδάμαντος*» (*Δαυλός*, 35/1984).

Δύο σημαντικὰ γεγονότα ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν πρόσκληση τοῦ «μεγάλου Οὐρανοῦ» νὰ ἔλθουν νὰ τὸν συναντήσουν «*Οὐρανίῳνες*», ποὺ αὐτὸς τοὺς εἶχε δώσει τὸ βασιλικὸ σκῆπτρο. Παιδιὰ δικά του, θὰ λέγαμε, πὼς ἦταν:

Ἱστορική συνάθροιση Οὐρανίωνων. — Τιτᾶνες

Δὲν ἔχουμε στοιχεῖα οὔτε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συγκεντρωθέντων οὔτε τῶν ὀνομάτων ποὺ συγκεντρώθηκαν. Τὸ βέβαιο πάντως εἶναι ὅτι ἡ πρώτη αὐτῇ ἱστορική συνάθροιση τῶν Οὐρανίωνων παρέμεινε ἔκτοτε γνωστὴ ὡς συγκέντρωση «*Τιτάνων*». Κατ' αὐτὴν οἱ κληθέντες Οὐρανίῳνες στιγματίζονται, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, ὡς ἐξουσιαστὲς καὶ δίνεται ταυτοχρόνως τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκτροπῆς τῆς ἐνάρχου τάξεως πρὸς τὴν ἐξουσία. Ὁ «μέγας Οὐρανός» στοὺς σκηπτούχους ποὺ τὸ κείμενο τῆς *Θεογονίας* ἀποκαλεῖ «*δεινотάτους*», δηλαδή φρικτούς, σκληροὺς, φοβεροὺς, ἄγριους, ὁμιλεῖ μὲ λόγια σκληρά. «Τεντώσατε πολὺ τὸ σχοινὶ τῆς ἐξουσίας καὶ τὰ ἀνόσια ἔργα ποὺ κάνετε εἰς βάρος τῶν ἀνθρώπων θὰ σᾶς ἐπιστραφοῦν! Ἐσεῖς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀποκαλησθε Οὐρανίῳνες ἀλλὰ Τιτᾶνες»⁵. Ἡ ἐξουσιαστικὴ διάθεση τῶν Οὐρανίωνων εἶχε ἀπὸ μακροῦ πείσει τὸν μέγα Οὐρανὸν, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποκρύπτει καὶ νὰ μὴ φέρνει στὸ φῶς τὰ ὑψηλὰ ἐπιτεύγματα τῶν μεγάλων διανοητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, φοβούμενος τὴν κακὴ χρῆση αὐτῶν. Αὐτὴ ὅμως ἡ σωφροσύνη καταγγέλλεται ὑπὸ τῶν Τιτάνων ὡς δολιότης καὶ ἀνάξια τοῦ ὑψηλοῦ του λειτουργήματος.

Ἀπ' αὐτὴν τὴν σύγκρουση προεκλήθησαν δύο κινήσεις: Ἡ πρώτη ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν «*ἀγκυλομῆτιν Κρόνον*» καὶ ἔχει σὰν συνέπεια μὲ πραξικόπημα νὰ ἀνατραπεῖ ὁ Οὐρανός καὶ ἡ δευτέρη ἀποβλέπει στὴν ἀνεξαρτητοποίηση τῶν Οὐρανίωνων — Τιτάνων — ἀπὸ τὸν διοικητικὸ ἔλεγχον τοῦ «μεγάλου Βασιλέως». Ἄς δοῦμε τὰ συμβάντα.

Ἀνατροπὴ τοῦ Οὐρανοῦ. — Κρόνος

Κρόνος. Πιθανῶς τὸ ὄνομα ἔχει ρίζα *Κρα* – *Κραν* ἐκ τῶν ὁποίων παράγονται οἱ λέξεις *κράντηρ*, *κράντωρ*, *κράτος*, *κρέων*. Ἡ ἱστορικὴ πορεία τοῦ Κρόνου, ὅπως θὰ δοῦμε, δικαιολογεῖ πολλὰς σχέσεις τῶν πράξεών του μὲ τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο τῶν παραχθεισῶν λέξεων. Ἦταν ἄνθρωπος ποὺ ἀνέλαβε τίς εὐθύνες σοβαρῶν πράξεων (*κραντήρ*), ἐπεδίωξε νὰ βασιλεύσει ἐπὶ πάντων (*κράντωρ*), ἀναζητοῦσε τὴν ἀρχὴν ἄνευ ἐλέγχου (*κράτος*), ὑπῆρξε τέλος δεσποτικὸς (*κρείων* ἢ *κρέων*). Αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ μορφή κλείνει τὴν ἐποχὴ τῶν Οὐρανίωνων.

Ἔτσι ὁ Κρόνος βρίσκεται στὸ μεταίχμιο δύο ἐποχῶν. Τοὺς «*πλουτοδότας*

«βασιλεῖς» πού εἰρηνικά ζοῦσαν καί πού τὰ πλούτη τῆς «Ξειδώρου ἀρούρης» τὰ διένεμαν γιά νά χαροῦν οἱ εὐτυχισμένοι ἄνθρωποι, πού ζοῦσαν στίς πόλεις, τοὺς ἀντικαθιστοῦν οἱ «Μεγάλοι Νήπιοι»:

«Αὐτοὶ καμμιὰ σχέσηη μὲ τὸ προηγούμενο γένος δὲν φαινόνταν νὰ ἔχουν οὔτε κατὰ τὰ φυσικὰ χαρίσματα οὔτε κατὰ τὰ δικαιώματα, τίς ιδέες καί τοὺς σκοποὺς. Τώρα περισσότερα χρόνια τὸ παιδί παρέμενε στίς φροντίδες τῆς μητέρας του καὶ μεγάλωνε χοροπηδώντας παραμένοντας νήπιο στὸ μυαλό. Ἀλλὰ κι' ὅταν ἡ ἡβὴ τελείωνε, λίγα ἐξ αὐτῶν τῶν παιδιῶν κατόρθωναν νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Βάσανα εἶχαν ἀπ' τίς ἀπερισκεψιές τους. Ἡ αὐθάδεια, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ προπέτεια, ἀποτέλεσμα κούφιας περηφάνειας, τοὺς ἔφερναν στὴν ἀπομόνωση καὶ στὴν καταστροφή. Κι' αὐτοὺς τοὺς διαδέχθηκαν ἄνθρωποι, πού ἤθελαν ν' ἀπασχολοῦνται σὲ ἔργα πού μονάχα θρήνους φέρνουν καὶ ἀκόμη σὲ ἔργα πού μείωναν τὴν ἀνθρώπινη ἀξία. Σκληρὲς οἱ ψυχές τους σὰν ἀτσάλι. Δυναμὴ τους τὰ τεράστια τεχνικὰ ἔργα, πού οἱ οἰκοδομικὲς τους πλευρὲς ἀπαστράφτουν στὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Μὰ στὸ τέλος ἀπ' τὰ ἴδια τους τὰ ἔργα ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου στράφηκε, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἡ καταστροφή. Ὁ θάνατος αὐτοὺς τοὺς λαμπεροὺς τοῦ σήμερα τοὺς ἐξαφάνισε, χωρὶς ν' ἀφήσουν κανένα ὄνομα στὸν κόσμον αὐτόν».

Ἔτσι ἐξιστορεῖ ὁ μέγας Ἡσίοδος τὴν περίοδο τῶν Τιτάνων πού ἀκολουθεῖ τὴν μεγάλη ἐποχὴ τοῦ Οὐρανοῦ.

Τὸ πραξικόπημα⁶

Ἡ παρουσία τοῦ Κρόνου στὴ σκηνὴ τῆς Ἱστορίας ἀρχίζει μ' ἓνα παξικόπημα. Ὑποκινητὴς τῆς συνωμοσίας γιά τὴν ἀπομάκρυνση ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ μεγάλου βασιλέως Οὐρανοῦ ἡ γυναῖκα του Γαῖα. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καὶ ἔπειτα, δηλαδή τοῦ πρώτου καταγραμμένου πολιτικοῦ ἐγκλήματος στὸν κόσμον,

«οἱ ἄνθρωποι παραβαίνουν κατὰ τρόπο αὐθάδη τοὺς κανόνες τῆς κοινωνικῆς διαγωγῆς, τοῦ ἐκάστοτε πρέποντος ρυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας πού προκαλεῖ ὁ πρέπων ρυθμός, ὥστε νὰ ἐμφανισθεῖ ἡ τάξη. Τὸ ἔργο τῶν Ἐρινύων, πού ἀσκεῖτο ἀπ' τοὺς ἄριστους, τώρα πού αὐτοὶ ἐξέλιπαν, ἔπαυσαν καὶ οἱ Ἐρινύες νὰ τὸ ἀσκοῦν. Ἐπαυσαν νὰ κυνηγοῦν τοὺς ἐπίορκους, τοὺς δολοφόνους, τοὺς ἀγνώμονες πρὸς τοὺς γονεῖς, τοὺς κακομεταχειριζόμενους τοὺς ἱκέτες, τοὺς ἀσεβεῖς πρὸς τοὺς πρεσβύτερους καὶ τέλος οἱ συνειδήσεις τῶν πολιτῶν ἔπαυσαν νὰ ἐξεγείρονται γιά κάθε ἀλαζονικὴ καὶ αὐθάδη διαγωγὴ ἢ ἀναίδεια. Ἐπικρατοῦν καὶ ἐπιβάλλονται στίς κοινωνικὲς ὁμάδες οἱ «Γίγαντες», οἱ στρατοκράτες πού εἶχαν παντρευτεῖ τίς λόγχεις καὶ τὸν πόλεμον (μελίας).

»Οἱ ἀπολαύσεις, μὲ ἔντονον τὸ πάθος στὴ σαρκικὴ ἡδονὴ πού προσφέρουν τὰ γεννητικὰ μόρια, ἐπικρατοῦν. Αὐτὸς ὁ ἔρωσ πού τὸν προκαλεῖ ὁ πόθος, πού ἀποπνέει τὸ κάλλος τῆς σαρκικῆς γοητείας ἐνῶ ἀπουσιάζει τελείως τὸ ψυχοπνευματικὸ στοιχεῖο (φρὴν) δίνει πλέον σ' αὐτὴ τὴ σαρκικὴ συνομιλία γιά τὴν διαιώνιση τοῦ εἶδους μιὰ ἀνάξια γιά τὸν πνευματοφόρο ἄνθρωπον διάσταση.

»Νύχτα «ἐρεβεννή» ξαπλώθηκε σ' ὅλη τὴ γῆ. Οἱ ἄνθρωποι ἄρχισαν νὰ κατακρίνουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ νὰ μέφονται καὶ νὰ κατηγοροῦν ἐκ φθόνου ἢ χάριν τῶν ἀποκυμάτων τῆς ζοφερῆς τους καρδιάς (πότμος) καὶ ἀμέσως νὰ θρηνοῦν γιά τίς θλίψεις καὶ τοὺς πόνους τῆς ψυχῆς (δίξυν ἀλγινόεσσαν) ἢ γιά τὴν ἀθλιότητα καὶ ἐλεεινότητα

ἐντὸς τῆς ὁποίας ζοῦσαν. Καὶ ἀκόμη γεννήθηκε ὁ δόλος, ἡ ἐξαπάτηση, ἡ πανουργία, ἡ καλοπερασιά, κάθε εἶδος τέρψεων καὶ αὐτὴ ἡ πλάνη (*Ἀπάτην-τέκε*).

«Καὶ παρουσιάστηκε τότε καὶ ἡ σκληρόψυχη Ἔρις, ποὺ γέννησε τοὺς ἄθλιους πόνους τῆς ψυχῆς, τὴν λησμοσύνη τῶν συμβάντων καὶ ἐπομένως τὴν συντριβὴ τῆς ἱστορικῆς μνήμης (*Λήθη*) καὶ ἀκόμη τὴν ἀθλιότητα τῆς πείνας καὶ πληγῆς ποὺ δάκρυα στὰ μάτια φέρνουν (*λιμόν τε καὶ ἄλγεα δακρύνοντα*)

«Καὶ ἔφερε ἀκόμη τοὺς πολέμους καὶ τὶς μάχες, τοὺς φόνους καὶ τ' ἀντροσκοτώματα, τὶς φιλονικίες καὶ τὰ ψεύδη (*´σμίνας τε Μάχας τε Φόνους τ' Ἀνδροκτασίας τε Νείκεα τε ψευδέας τε Λόγους*), τὴν ἀμφιβολία καὶ ἀμφισβήτηση, τὴν σύγχυση τῶν φρενῶν, ποὺ συχνὰ πᾶνε μαζί (*Δυσνομήν τ' Ἀάτην τε συνήθεας ἀλλήλησιν*). Καὶ τὸν ὄρκο, ποὺ αὐτὸς τοὺς χθόνιους ἀνθρώπους κατὰ τὸ πλεῖστον βυθίζει στὴ δυστυχία, ὅταν κάποιος ἐκούσια ψεύτικα δώσει ὅρκους» [*Θεογονία*, στίχ. 214, 224, 226-232].

Μὲ αὐτὴ τὴν περιγραφή, ποὺ νομίζει κανεὶς ὅτι ἀναφέρεται σὲ ἀνθρώπους καὶ πράγματα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, κλείνω τὴν ἐποχὴ τῶν Οὐρανιῶνων καὶ ἀρχίζω τὴν συνοπτικὴ πάλι ἀφήγηση τῆς νέας ἐποχῆς, ποὺ ξεκινᾷ μὲ τὴν ἀνοδο τοῦ Κρόνου στὴν θέση τοῦ «μεγάλου Οὐρανοῦ».

Ὁ Κρόνος «μέγας βασιλεύς»

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τοῦ ἐρέβους, ποὺ ἐπικρατοῦσε σ' ὅλο τὸν κόσμον (*«ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν»*), ὑπέρτατος ἄρχων, ἀμφισβητούμενος ὅμως ὑπὸ πολλῶν σκηπτούχων Οὐρανιῶνων, ποὺ ἔμειναν στὴν Ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα «*Τιτᾶνες*», ὑπῆρξε ὁ Κρόνος.

Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς «ἀρχῆς», τῆς ὑπέρτατης ἐξουσίας, ὑπὸ τῶν «Τιτάνων» δὲν σήμαινε, γιὰ τοὺς περισσότερους ἐξ αὐτῶν, καὶ τὴν ἐφαρμογὴ ἢ ἐπάνοδο τῆς ἐνάρχου τάξεως στὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀπόρριψη τοῦ «ἐλέγχου» τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῆς ἀσκούμενης ὑπ' αὐτῶν διοικήσεως, δηλαδὴ τοῦ ἐλέγχου τῶν ἀτασθαλιῶν καὶ τῶν ἀνόσιων ἔργων σὲ βάρος τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι ἡ διένεξη κορυφώθηκε καὶ ἕνας παγκόσμιος πόλεμος, θὰ λέγαμε, ξέσπασε μεταξὺ δυὸ ἀντίπαλων ὁμάδων, ποὺ τῇ μιᾷ ἐξ αὐτῶν ἡγεῖτο ὁ Κρόνος. Ἐν τῷ μεταξύ, μᾶς λέγουν τὰ κείμενα, βίαια καὶ παρὰ τὴν θέλησίν της σὰν δούλη αἰχμαλωτισθεῖσα σὲ πόλεμο ὁ Κρόνος ἀνάγκασε τὴν Ρέα νὰ τὸν δεχθεῖ ὡς σύζυγο. Μαζὶ του ἔφερε στὸν Κόσμο ἑνδοξα τέκνα: Τὴν Ἑστία, τὴν Δῆμητρα καὶ τὴν χρυσοπέδιλη Ἥρα, τὸν ρωμαλέο Ἄδη, τὸν βροντόχτυπο Ἐννοσίγαιον, τὸν Δία μὲ τὸν βαθυστόχαστο νοῦ. Καὶ πρὸς τὰ τέκνα του αὐτὰ ὁ «μέγας Κρόνος» ἐφέρετό σκαιῶς ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή, ὅταν ἀκόμα νήπια τὰ κρατοῦσε στὰ γόνατά της ἡ ἱερὴ μητέρα, διότι φρονοῦσε ὅτι δὲν ἔπρεπε κανεὶς, στὸ μέλλον, ἀπὸ τοὺς ἑνδοξοὺς Οὐρανιῶνες νὰ πάρει (μὲ τὸν τρόπο ποὺ πῆρε αὐτὸς) τὸ βασιλικὸ ὑπέρτατο ἀξίωμα.

Αὐτὴ ἡ ἀπαίσια διαγωγὴ τοῦ Κρόνου ἐγίνε καὶ ἡ αἰτία ποὺ ὁδήγησε τὴ Ρέα, ὅταν ἦταν ἐτοιμόγεννη μὲ τὸν Δία, στὴν Κρήτη, ποὺ ἴσως ἦταν καὶ πατρίδα της, καὶ μάλιστα στὴν πλούσια περιοχὴ τῆς Λύκτου. Ἐκεῖ, στὴ Λύκτο, σὲ κατοικία πέτρινη πανύψηλη, σὲ μέρος δασῶδες καὶ ἀθάετο, στὸ Αἰγαῖο Βουνὸ τὸ κατασκέπαστο ἀπὸ βλάστηση, ἔφερε στὸν κόσμον τὸν «*Ζῆνα μητιόεντα, θεῶν πατέρα ἡδὲ καὶ ἀνδρῶν*».

Καὶ ὁ Ζεὺς, τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας τὸ μικρότερο παιδί, ἐκεῖ στὸ Αἰγαῖο Βουνό, ποῦ τ' ὄνομά του τὸ εἶχε πάρει ἀπ' τὰ χιλιάδες γίδια (*αἰγες*) ποῦ ἐβοσκὰν πάνω του, ἄρχισε κάτω ἀπὸ τὴν γενικὴ προστασία τῶν «*φυλάκων αἰπόλων*» [*τῶν Εὐγυνῆ*· νὰ μεγαλώνει καὶ νὰ ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἡ δύναμη καὶ ἡ διάνοια. Ἔτσι οἱ Κούροι τοῦ Αἰγαίου Βουνοῦ τὸν ἀπεκάλεσαν κι' αὐτὸν «*Μέγιστον Κούρον*», ὅπως μιὰ λίθινη στήλη ποῦ βρέθηκε στὴν Ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Δίκτης (στὸ Παλαιόκαστρο) τὸν ἀποκαλεῖ. Τὸ Δικταῖο ὄρος ἢ «*Δικταία Πέτρα*», ὅπου βρίσκεται καὶ τὸ περίφημο «*Δικταῖον ἄντρον*», εἶναι τὰ γνωστὰ σήμερα βουνὰ τοῦ Λασηθιοῦ στὴν ἀνατολικὴ Κρήτη, ποῦ στεφανώνουν, ὡς γνωστόν, ὁλόκληρο τὸ νομό. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴν Κρήτη, ὅταν ὁ Ζεὺς, ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, ἀνδρώθηκε, σκηπτούχος «*πρῶτος*» μεταξὺ τῶν «*βασιλέων – Ταύρων*», ὅπως ἀποκαλοῦντο οἱ βασιλεῖς τῶν πόλεων, ἦταν ὁ Μίνως. Ὁ Μίνως, καθὼς μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ Ὅμηρος στὴν *Ὀδύσσεια*, ὑπῆρξε σύντροφος καὶ φίλος τοῦ Διός. Ὁ Ὅμηρος μᾶς ἀποκαλύπτει ἀκόμα ὅτι ὁ Μίνως βασιλεύει ἐπὶ ἑννέα ἔτη. Αὐτὸ βέβαια μᾶς δίνει τὸ δικαίωμα νὰ συμπεράνουμε, ὅτι ὁ βασιλικὸς θεσμὸς δὲν ἦταν ισόβιος καὶ ἴσως νὰ ὑπῆρχε κάποια διαδικασία, ποῦ δὲν γνωρίζουμε, ἀντικαταστάσεως στὴν Κρήτη τοῦ τοπικοῦ πρώτου μεταξὺ τῶν ἴσων κάθε ἑννέα ἔτη. Αὐτὴ, ἴσως, ἡ διαδικασία ξεκινούσε ἀπὸ τὸ μεγάλο διοικητικὸ κέντρο, ποῦ στὴν ἐποχὴ τοῦ Κρόνου, ξέρουμε ἀπ' τὸ κείμενο τῆς *Θεογονίας*, εὐρίσκετο «*Πυθοῖ ἐν ἡγαθέῃ γνάλοις ὑπὸ Παρνησοῖο*» [στὴν Πυθῶνα κάτω ἀπ' τὶς πλαγιές τοῦ Παρνασσοῦ].

Δὲν εἶναι βέβαιο, τί ρόλο μπορεῖ νὰ ἔπαιξε ὁ Μίνως γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Διὸς πλησίον τοῦ Κρόνου. Θεωρῶ ὅμως ὅτι τὸ «ἀδιέξοδο» στὸν συνεχιζόμενο μὲ τοὺς Τιτᾶνες πόλεμο ἀνάγκασε τὸν Κρόνο, ἴσως χάριν ἀκόμη καὶ μιᾶς βοήθειας ποῦ θὰ ἐδίδετο ἀπὸ τὸν Μίνωα καὶ τὴν Κρήτη, νὰ δεχθεῖ καὶ αὐτὴ τελικῶς τὴν παραχώρηση τῆς ἀνωτάτης διοικητικῆς ἀρχῆς στὸν γιὸ τοῦ Δία.

Καὶ ὁ Ζεὺς τὴν Πυθῶνα, στὶς πλαγιές τοῦ Παρνασσοῦ, ἐμελλε νὰ καταστήσει πράγματι, ὅπως θὰ δοῦμε, τὸ διοικητικὸ κέντρο, τὸν «ὄμφαλό», ἀπ' ὅπου θὰ ἐτρέφετο τὸ ἐμβρυῶδες πολιτικὸ γίνεσθαι σ' ὅλη τὴν γῆ. Ἐκτὸς ὅμως αὐτοῦ, ἐκ τῆς Πυθῶνος θὰ ἀκούγεται ἡ «ὄμφη», δηλ. ἡ φωνὴ τοῦ μεγάλου Διὸς, ἐνῶ ταυτόχρονα ὁ χῶρος αὐτός θὰ ἐγίνετο καὶ ἡ «*δελφύς*», δηλαδὴ ἡ μήτρα ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ συλλαμβάνονταν, διατρέφονταν διὰ τοῦ ὄμφαλίου λώρου καὶ ἀποδίδονταν στὸν κόσμον τὰ νέα συνεχῶς ἐπιτεύγματα. Ἐπιτεύγματα, ποῦ ἡ ἐφαρμογὴ τους στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ θὰ ἦταν ὑπόθεση πάντοτε ἑνὸς ἐκάστου λαοῦ, ποῦ τὸ πολιτιστικὸ του ἐπίπεδο θὰ τοῦ ἐπέτρεπε τὴν ἀλλαγὴ τῶν ἐπὶ μέρους ρυθμῶν ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικῆς του ζωῆς, χωρὶς νὰ κλονισθοῦν καὶ οἱ «*μέγιστοι πολιτικοὶ νόμοι*», ποῦ ἀργότερα ὁ Πλάτων θεωροῦσε ὡς «*μεγίστην ἀρχὴν*» γιὰ τὴν πολιτεία του.

Καὶ ὁ Ζεὺς, μᾶς λέγει τὸ πανάρχαιο κείμενο τῆς *Θεογονίας*, κάλεσε τοὺς σκηπτούχους Οὐρανῶνες, ποῦ παρέμειναν πιστοὶ στὸν «μέγαν Οὐρανόν», νὰ δεχθοῦν νὰ πολεμήσουν μαζί του τοὺς Τιτᾶνες. Καὶ ὑπόσχεται ὅχι μόνον ὅτι δὲν θὰ στερηθοῦν κανένα γέρας, ἀλλὰ καὶ θὰ τοὺς ἐπιστραφοῦν τὰ ἀξιώματα ποῦ πρὶν εἶχαν. Τέλος καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμα ποῦ ὑπὸ τοῦ Κρόνου εἶχαν στερηθεῖ τιμῶν, βραβείων ἢ ἀξιοματίων, θὰ ἐπανακτήσουν, ἔλεγε, αὐτά, ἂν ἀποδειχθεῖ ὅτι εἶναι δίκαιο. Εἶναι φανερό, ὅτι ὁ Ζεὺς προσπάθησε νὰ προσεταιριστεῖ ὅλους ὅσους εἶχε

δυσανεστήσει ο Κρόνος, ώστε να τους επαναφέρει στη μάχη έναντιον των Τιτάνων.

Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Οὐρανιδῶν

Τὸ δεύτερο βῆμα τοῦ Διὸς, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχή, ἦταν νὰ ἐλευθερώσει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοὺς Οὐρανίδες, ὅπου τοῦ πατέρα του ἡ ἀφροσύνη τοὺς εἶχε ὀδηγήσει.

«Ἦδη — λέγει ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἀπελευθερώθηκαν — ἀπὸ μακροῦ ἐναντίον ἀλλήλων μαχόμεθα καθημερινῶς γιὰ τὴν νίκη καὶ τὴν ἐπικράτησή μας. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά οἱ Τιτάνες καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ὅσοι ἀπὸ τὸν Κρόνο ἀξιωθήκανε νὰ χριστοῦν! Ἐσεῖς δὲ τώρα τὴ μεγάλη σας ἰσχὺ διὰ τῶν ἔργων σας, ποὺ κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ πλησιάσει, δείξετε. Φανεῖτε ἐχθρικοὶ στοὺς Τιτάνες στὴν ὀλέθρια μάχη ἐνθυμούμενοι τὴν στοργικὴ ἀγαθοφροσύνη μας καὶ φιλία καὶ ἀκόμα ὅτι τόσοι παθόντες, μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ σκοτεινοῦ θανάτου ἀπειληθέντες, ἐπανήλθατε στὸ φῶς ἀμέσως ἐκ τῶν ἀλγυνῶν δεσμῶν χάρις στὴ δική μου θέληση.

»Πρὸς τὸν Δία ἀπήντησε εὐθύς ἀμέσως ὁ ἄμωμος (εὐγενής, ἔξοχος) Κόττος⁸: *Κρόνου υἱὲ ἀναξ*, εἶπε, πράγματα ἄγνωστα δὲν εἶπες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ (ἐχθροὶ καὶ φίλοι) τὸ γνωρίζουν, ὅτι ἐσὺ ὑπερέχεις κατὰ τὴν διάνοια καὶ τὶς πηγάζουσες ἐξ αὐτῆς ἀντιλήψεις. Προστάτης δὲ εἶσαι τῶν ἀθανάτων βασιλέων ἐκ τοῦ παγεροῦ ὀλέθρου (ποὺ ὁ πόλεμος προκαλεῖ). Χάρη δὲ στὴ δική σου φρόνηση μέσα ἀπὸ τὸ ζόφο τὸν τρισκότεινο (φυλακές;) πάλι πίσω γυρίσαμε ἐδῶ λυμένοι ἀπ' τὰ ἀμείλικτα δεσμὰ, τὰ ἀναπάντεχα ποὺ πάθαμε. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς κι' ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή μπορεῖς νὰ προσβλέπεις στὶς πνευματικὲς μας ἱκανότητες καὶ στὴ συνετὴ μας θέληση /*«νόω καὶ ἐπίφρονι βουλή»*⁹], θὰ θέσουμε ἐκτὸς κινδύνου τὴ δική σου ἰσχὺ σ' αὐτὴν τὴν ἱστορικὴ μάχη ἐξολοθρεύοντας τοὺς Τιτάνες σὲ σκληροὺς ἀγῶνες».

Αὐτὸς ὁ μοναδικὸς ἱστορικὸς διάλογος μεταξὺ τοῦ Διὸς καὶ τῶν μεγάλων αὐτῶν διανοητῶν Οὐρανιδῶν, ποὺ ἡ ἄρνησή τους νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Κρόνο τοὺς εἶχε στερήσει τὴν ἐλευθερίαν τους, μᾶς δίδει καὶ ἓνα μέτρο συγκρίσεως μεταξὺ τῆς τότε ἐποχῆς καὶ τοῦ σήμερα. Οἱ φιλόσοφοι θεμελιωτὲς (ἐκατόγχειρες) τῆς ἀγνωστῆς, μυστηριώδους ἐπιστήμης, ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ P. Decharme, ἀρνοῦνται νὰ ὑπηρετήσουν τοὺς ἐξουσιαστὲς καὶ τῶν δύο πλευρῶν, ἀρνοῦνται νὰ ὑπηρετήσουν τὸν πόλεμο γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ συντάσσονται μὲ τὸν Δία, διότι ἐμπιστεύονται αὐτὸν γιὰ τὴν μεγάλη του διάνοια καὶ τὴν φρόνηση.

Ἔτσι ἀφοῦ ὁ Ζεὺς πέτυχε τὴν συνδρομὴ τῶν φιλοσόφων ἐπιστημόνων ἑκατογχείρων ἀνέλαβε νὰ δώσει ἓνα τέλος στὸ ὀλέθριο μακελειὸ καὶ νὰ ἐπαναφέρει στὸν κόσμον τὴν *«κουροτρόφον εἰρήνην»*.

(Συνεχίζεται)

(1) *Δαυλός*, τεῦχ.35/1984: «*Ὁ σίδηρος γνωστὸς τὴν ἐποχὴ τῶν Οὐρανιδῶν*»

(2) *Δαυλός*, 43/1985, 60/1986.

(3) *Δαυλός*, τεύχη 43, 44-45/1985.

(4) *Δαυλός*, τεύχος 35/1984, 37/1985. Στὰ τεύχη αὐτὰ ἀναλύονται μὲ λεπτομέρειες ὅλες οἱ πηγὲς ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν ἔχουμε στὸν Ἑλληνικὸ χῶρον Μυθολογία ἀλλὰ Ἱστορία.

(5) Ἡ λέξις «Τιτᾶν» ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ «Τιταίνω» = ἀντὶ «τείνω», τανύω, ποὺ σημαίνει τεντώνω. Ἴσως ἀκόμη νὰ σημαίνει καὶ «τίσιν», δηλαδὴ ἀνταπόδοση, ἐκδίκηση, τιμωρία.

(6) Δαυλός, τεῦχος 46/1985.

(7) Ἡ δημοσίευση αὐτὴ ἐγίνε στα πρακτικὰ τῆς Βρεττανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν [Annual of Brit. School at Athens, xv 1908-1909].

(8) Ὁ Κόττος εἶναι ὁ ἕνας ἐκ τῶν τριῶν, ποὺ οἱ παραμυθᾶδες τοὺς ὀνόμασαν «ἐκατόγχειρες», δηλαδὴ ἐκτρώματα τῆς φύσης μὲ πενήντα κεφάλια καὶ ἑκατὸ χέρια ὁ καθένας. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν μᾶς εἶπαν, ἦταν, μὲ ποιοὶ ἀπ' τὰ πενήντα κεφάλια μιλοῦσαν πρὸς τὸν Δία!

(9) Τὰ «τέρατα, μὲ τὰ πενήντα κεφάλια καὶ τὰ ἑκατὸ χέρια» λέγουν στὸν Δία νὰ στηριχθεῖ στὶς πνευματικὲς του ἱκανότητες, καὶ τὴν συνετὴ τους θέληση... Τὶ ἀπαντοῦν ἀραγε οἱ παραμυθᾶδες, ποὺ ἐκδίδουν τὶς πολυτελεῖς ἐκδόσεις τῆς «Ἑλληνικῆς Μυθολογίας»;

ΣΤΑΥΡΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ

Φῶς

Ὅταν βαστᾷς τὸ φῶς στὰ χέρια σου,
πρόσεχε.

Αὐτὸ φωτίζει μόνο τὸ πρόδηλο δικό σου σκοτάδι,
ποτὲ δὲν σοῦ δίνει τὸ φάσμα τῶν ἀνθισμένων κάκτων
καὶ τὴν ἐνέδρα τῶν παραβολῶν καὶ τῶν ἀντιθέσεων.

Ἔτσι ἀκριβῶς λὲς καὶ προβάλλεις τὴν ἀλήθεια ποὺ δὲν ἀποδεικνύεται,
προεκτείνοντας τὶς παλάμες σου πιο̄ πέρα ἀπὸ τὶς τύψεις.
Τώρα οἱ Μοῦσες καὶ οἱ νεράιδες ζητοῦν νὰ χορέψουν
μέσα ἀπὸ τὰ πέπλα τοῦ Ζέφυρου.

Ὅταν εἶδαν τὶς γυναῖκες μὲ τὶς πασίχαρες μορφές
νὰ διακονοῦν τὸ ΔΕΟΝ,

ζήτησαν νὰ γυμνωθοῦν πρὶν ἀπ' τὴν τέλεση,
κρατώντας μοναδικὸ στολίδι ἓνα πέλεκυ στὸ κατάλευκο χέρι.

Ὅλη τὴ μέρα περιδιάβηκαν τοὺς δρόμους μὲ τὰ πεῦκα,

Ἵστερα χαῖδεψαν τ' ἄστρα καὶ τὰ μαλλιά σου μὲ συγκατάβαση.

Δὲν ξέχασαν ὅμως φεύγοντας νὰ φωνάξουν:

Τὸ φῶς ποὺ κρατᾷς μόνο ἐσένα φωτίζει!

Πρόσεχε, ἀδελφέ μου, πρόσεχε.

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Ἡ δουλεία ἔρχεται μετὰ τὴ σιγὴ

1.- Μία σημαντική διαπίστωση είναι, ὅτι τὸ ἐπίπεδο τῆς διοικήσεως καὶ τῆς «ἀξιοκρατίας» γενικῶς σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς – ἔστω καὶ ἐὰν αὐτὴ ἡ «ἀξιοκρατία» λαμβάνεται μόνο χάριν συγκρίσεων τοῦ χθὲς πρὸς τὸ σήμερα – συνεχῶς υποβαθμίζεται, μὲ συνέπεια τὰ νέα πρόσωπα ποὺ ἀντικαθιστοῦν τὰ παλαιά, παρὰ τὰ τυπικὰ «προσόντα» (παραπέμπω τοὺς «φωστῆρες» ποὺ κάνουν τὶς ἐπιλογές, στὸν Ἡράκλειτο, ἂν ἄκουσαν κάτι γι' αὐτόν: «Πολυμαθὴν νόον ἔχειν οὐ διδάσκει»), νὰ εἶναι πλέον εὐάλωτα ἀπὸ τὸ δέλεαρ τῆς ἐξουσίας πρὸς ἴδιον ὄφελος μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς κλοπῆς τοῦ δημοσίου χρήματος καὶ πολλῶν ἀκόμη πράξεων ποὺ νομικῶς χαρακτηρίζονται κακουργήματα.

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐντροπία τῆς ἐξουσίας, ποὺ σήμερα λαμβάνει διαστάσεις ἀπειλητικῆς στὸ χῶρο τῆς διοικήσεως, θεωρεῖ ὅτι τὰ φαινόμενα αὐτὰ τῆς σήψεως εἶναι παροδικὰ καὶ ὅτι διὰ τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς ὑποτεταγμένης ἐπιστήμης προσφέρουν πολὺ μεγαλύτερα ὀφέλη στοὺς λαοὺς ἀπ' ὅσα τοὺς ἀφαιροῦν. Ἡ ἀναίδεια αὐτὴ τῶν ἐξουσιαστῶν εἶναι ἓνα ἄλλο ἀνησυχητικὸ φαινόμενο, καὶ ἀπορεῖ κανεὶς πῶς μπορεῖ μετὰ ἀπὸ ἐβδομήντα χρόνια ἐφαρμογῆς τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴ Ρωσία, νὰ συζητοῦμε τώρα τὴν ἐπιστροφή τοῦ κ. Γκορμπατσώφ σὲ μοντέλα οἰκονομίας καὶ διοικήσεως, ποὺ μέχρι χθὲς καταδικάζονταν, σὰν πράξη πολιτικῆς εὐφύας καὶ γενναιότητος, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ κυρίως ἡ ἀποτυχία αὐτῆ τοῦ ἄκρατου ἐξουσιασμοῦ. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ «σοβιετολογία» καὶ ἀρμόδιοι εἶναι νὰ ἐξαγάγουν τὰ συμπεράσματά τους οἱ ἀντίπαλοι τῶν Σοβιετικῶν ἐξουσιαστῆς. Ἐμεῖς ἀπλῶς ἐπιβεβαιώνουμε, γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ, τὸ συμπέρασμά μας, ὅτι γενικῶς ὁ ἐξουσιασμός δὲν ἔχει πλέον νὰ προσφέρει λύσεις στὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὅτι ἐκ τῆς μίξεως δυὸ ἢ περισσοτέρων ἀποτυχιῶν δὲν πρόκειται τὸ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι ἡ ἐπιτυχία.

Οἱ ἔλιγμοι τῶν ἀπανταχοῦ ἐξουσιαστῶν ποὺ προβάλλονται, διὰ τοῦ γνωστοῦ «μπουγαδιάσματος» τῆς κοινῆς γνώμης, ὡς μέριμνα ὑπὲρ τῶν λαῶν, μοιάζουν μὲ τὸ ἐρωτικὸ σύνδρομο ποὺ ἀναπτύσσεται μεταξὺ βασανιστοῦ καὶ θύματος. Μία χειρονομία δηλαδὴ ἀνθρωπιᾶς προκαλεῖ στὸ ἀποβιταμινωμένο θῦμα τὸ χαμόγελο. Καὶ ἔτσι οἱ νάνοι θὰ συνεχίσουν νὰ παρουσιάζονται ὡς ἥρωες – καὶ νὰ διοικοῦν. Σύνδρομο αὐτῆς τῆς πτώσεως τῶν ἀξιών εἶναι ἡ ἀνοδος τοῦ φόβου καὶ τῆς βίας, ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῶν τὸ ἄγχος καὶ ἡ σιγὴ. Διότι τὴν σιγὴν ἐπιδιώκουν μὲ φλάμπουρα, τὴν συνθηματολογία καὶ τὴν βία τῶν πεζοδρομίων οἱ ἐξουσιαστῆς. Ἀς μὴν πλανώμεθα ὅτι αὐτὴ ἡ «βαβούρα», ποὺ φθάνει στὰ πεζοδρόμια, εἶναι φωνὴ διαμαρτυρίας... Εἶναι μέθοδος σύγχυσης, ποὺ ἐπιδιώκει διὰ τοῦ φόβου τὴν φίμωση τῆς ἀληθινῆς φωνῆς.

Χαμογελοῦν, κρυμμένα πίσω ἀπ' τὶς κουρτίνες τῶν παραθύρων τους, τὰ ὄργανα τοῦ ἐξουσιασμοῦ, γιὰ τὶς κινητοποιήσεις τῶν μαζῶν. Ἐφ' ὅσον γεμίζουν οἱ πλατεῖες καὶ οἱ δρόμοι ἀπὸ φωνασκοῦς, τὸ ἔργο τους ἐπέτυχε, καὶ γι' αὐτὸ θὰ ἀμειφθοῦν. Τὰ

συνθήματα και οἱ φωνές χτυποῦν τὸν στόχο τους. Ἡ «ντουντούκα» ποὺ σπάζει τ' αὐτιά, θὰ βουλώσει τὰ στόματα.

- 2.- Τὸ κυριώτερο ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἐξουσιαστὲς μᾶς ἀφαιροῦν βαθμιαῖα κάθε ἱκανότητα ἀνεξαρτησίας προσωπικῆς ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς «ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης» καὶ τῆς «προόδου». Ὁδηγοὶ ὅμως τόσον τῶν κατευθύνσεων τῆς ἐπιστήμης ὅσο καὶ τῶν ἐφαρμογῶν ποὺ θὰ τῆς ἐπιτραποῦν εἶναι οἱ ἐξουσιαστὲς. Ἔτσι ἂν εἶσαι ἀγρότης, δὲν διαθέτεις πιά οὔτε ἓνα «γομάρι», γιὰ νὰ κάνεις ὄργωμα ἢ νὰ μεταφέρεις στὸ σπίτι σου αὐτὰ ποὺ καλλιέργησες. Αὐτὸ σημαίνει, πῶς, ἂν ὁ ἐξουσιαστὴς σοῦ κόψει κάποια στιγμή τὸ πετρέλαιο (ἄστε τὴν Τράπεζα ἢ τοὺς σπόρους) γιὰ τὸ τρακτέρ ἢ τὰ ἐργαλεῖά σου, ἐσύ, φίλε, ἢ θὰ πεθάνεις ἢ θὰ συρθεῖς μὲ τὴν κοιλιὰ καὶ θὰ τοῦ φιλήσεις τὸ χέρι, γιὰ νὰ σὲ σώσει.

Προγράμματα ὅμως, ὅπως αὐτὰ τῆς ἡλιακῆς ἢ αἰολικῆς ἐνέργειας, καθυστεροῦν ἢ ἀναβάλλονται ἐπ' ἀόριστον, ὅχι γιατί εἶναι δαπανηρὰ (ποιοὺς δὲν θὰ πλήρωνε τὴν ἐλευθερία του), ἀλλὰ γιατί εἶναι ἀπελευθερωτικά.

Ἄν εἶσαι ἐργάτης καὶ θέλεις νὰ προκόψεις, γιὰ νὰ ζήσεις (καὶ ἐσύ) τὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς σου, δὲν ἔχεις, καθὼς γνωρίζεις, τίποτα ἄλλο δικό σου παρ' ἐκτὸς τὰ χέρια σου καὶ τὴ θέληση νὰ δουλέψης. Ἐδῶ ὁ ἐξουσιαστὴς σοῦ ἔσθησε τὴν παγίδα τοῦ «συνδικαλισμοῦ», γιὰ ν' ἀποφύγεις τὴν παγίδα τοῦ «κακοῦ ἐργοδότη»... Ἔτσι τὸ πόσες ὥρες θὰ δουλέψεις, τί θ' ἀποδώσεις, τί θὰ κερδίσεις δὲν θὰ τὸ καθορίζεις πλέον ἐσύ ἀλλὰ οἱ ἀνίκανοι καὶ οἱ τεμπέληδες, ποὺ τοὺς χρειάζονται τὰ ἐξουσιαστικὰ συστήματα, γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ κράτημα τῆς ἀρχῆς. Ὁ μπαμπούλας τῆς ἀνεργίας δὲν θὰ ὑπῆρχε, ἐὰν ἡ ἀνδρωμένη ἀπ' τὴν ἐργασία ἐπιστήμη καὶ τὸ τέκνο της, ἡ παιδεία, ἀνταπέδιδαν τὰ τροφεῖα στὴν ἐργασία (μόχθος ἀνθρώπινος χιλιετηρίδων) ποὺ τῆς ὀφείλουν. Ἄν δηλαδὴ ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Παιδεία βρισκόντουσαν σὲ ἀρμονικὴ σχέση μὲ τίς ἀνάγκες τῆς πολιτείας καὶ βεβαίως καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, τότε κάθε ἐπίτευγμα τῆς ἐπιστήμης θὰ ἐξετάζετο ὅχι ἀπ' τὴν ἰσχὺ ποὺ χαρίζει στοὺς ἐπινοητὲς ἢ στοὺς ἄρχοντες (σήμερα βέβαια ἔχουμε καὶ τοὺς ἐπινοητὲς ὑποχείριους τῆς ἐξουσίας) ἀλλὰ, καθὼς εἶναι λογικὸ, ἀπ' τίς ἐπιπτώσεις ποὺ θὰ εἶχε ἡ ἐπινόηση στὴν ἀλλαγὴ τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς.

Δὲν μπορεῖ δηλαδὴ νὰ ὀνομάζουμε «ἀγαθὰ πολιτισμοῦ» μεταβολές στὴν παραγωγή, ποὺ προκαλοῦν τὴν Ἐριδα, τὸν Πόλεμο καὶ γενικῶς ἀποβάλλουν τὸν πρέποντα ρυθμὸ καὶ ἐπιτρέπουν τὴν δημιουργία κοινωνικῶν στροβίλων. Ὁ Πλάτων ἔλεγε, ὅτι ἀκόμη μὲ μεγάλη εὐλάβεια πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε κάθε ἀλλαγὴ ἔστω καὶ στὸ εἶδος τῆς μουσικῆς. Διότι, ἔλεγε, πουθενὰ δὲν ἀλλάζουν οἱ τρόποι μουσικῆς, χωρὶς νὰ κλονισθοῦν οἱ σπουδαιότεροι πολιτικοὶ νόμοι («Πολιτεία» 424C). Ἄς ἀφήσουν λοιπὸν οἱ ἐξουσιαστὲς τὸ τροπάρι τῆς «προόδου», ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ λέγεται τῆς προοδευτικῆς δουλείας.

- 3.- Διάλεξα δυὸ παραδείγματα, γιὰ νὰ δείξω τὴν διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει, ὅταν ἡ σκέψη μας ἔχει ἵπποστεϊ ἔντεχνα τὴν ἐκτροπὴ καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἐξουσία μᾶς ἀλλοτριώσει. Μὴ ψάξεις νὰ βρεῖς ταμπέλλα, γιὰ νὰ τὴν κολλήσεις σ' αὐτὰ ποὺ διάβασες. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ ψάξεις, εἶναι γιατί μὲ τόσο μεγάλο τεχνικὸ πολιτισμὸ καὶ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα φθάσαμε στὴν ὑποδούλωση καὶ στὴν ἐξαχρείωση.

Τό... χού!

Καταχωνιασμένο θάταν στὰ ἄδυτα τῆς μνήμης τὸ φιλοσοφημένο τοῦτο γνωμικό, ἂν δὲν τὸ ἔφερνε στὴν ἐπιφάνεια ὁ θάνατος παλιοῦ συμμαθητῆ μου.

Ἀνάμεσα στὰ τόσα του ἀνέκδοτα μακαρίτης τώρα συνάδελφος, ἔλεγε καὶ ξανάλεγε καὶ τοῦτο: «Μὲ τὴν τελευταία πνοή του ὁ ἄνθρωπος βγάζει κι' ἓνα... χού, αὐτὸ εἶναι τὸ χούϊ».

Ἀλήθεια, πόσοι οἱ ἄνθρωποι χαρακτηῖρες, ἀλλὰ καὶ πόσοι δὲν καταπιάστηκαν μ' αὐτούς! Ἄν ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ Θεόφραστο, θὰ κατεβούμε στὸ Λασκαράτο, θὰ πᾶμε καὶ στὴ Γαλλία νὰ βροῦμε τὸ Λά Μπρυγιέρ καὶ τὸ Μολλιέρο· τό... χού, ὅμως, τοῦ τίτλου κανέναν, φαντάζομαι, δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ τὸ ἀντικρύσει, ὅπως ἐγώ, ἐνώπιος ἐνωπίω. Καὶ νὰ γίνη αἰτία ἡ μονοσύλλαβη τούτη λέξη νὰ γραφῇ ἡ πραγματικὴ αὐτὴ ἱστορία τῆς κωμωδίας, πὺ λέγεται ἀνθρώπινη ζωή...

Συμμαθητής, λοιπὸν τοῦ Κώστα, στὸ Β' Γυμνάσιο Τριπόλεως. Ἐξυπνος, ναί, ἀμελῆς ὅμως καὶ κομπορρήμων, ἐκ γενετῆς θὰ ἔλεγε κανεῖς, ἦταν πρῶτος ἀνάμεσα στοὺς θορυβοποιούς τῆς τάξεως. Μιά φορά, θυμώμαι, εἶχε κρυφθεῖ πίσω ἀπὸ μιὰ ντουλάπα καὶ ὅταν ὁ καθηγητὴς τῶν Γαλλικῶν παρέδιδε, αὐτὸς ὕστερα ἀπὸ κάθε φράση τοῦ ἐμιμεῖτο τὴν ἔρρινη προφορά του. Ἡ τάξη εἶχε ἀναστατωθῇ, γιατί ὁ καθηγητὴς δὲν μποροῦσε νὰ ἐντοπίσει τὴ φωνὴ τοῦ θορυβοποιοῦ. Στὸ τέλος, ὅμως, τὸν πῆρε εἶδηση, ἀλλά, προτοῦ κατεβῇ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἔδρα, ὁ Κώστας εἶχε βγῇ στὸ μπαλκόνι καὶ πῆδηξε κάτω, χωρὶς νὰ πάθει τίποτε, ἀλλὰ τὴν ἄλλη μέρα ἔφαγε πέντε ἡμέρες ἀποβολὴ γιὰ τὸ κατόρθωμά του.

Μὲ τοῦτα, ὅμως, καὶ μὲ κείνα, τίς τέσσερες, τότε, τάξεις τοῦ Γυμνασίου τίς πέρασε μέσα σὲ μιὰ ἐξαετία, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλαξε τρία Γυμνάσια τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας καὶ τὸ ἀπολυτήριό τὸ πῆρε ἀπὸ τὰ ἡρωικά χῶματα τῆς Σπάρτης, ὅπως ἔλεγε, ἡρωοποιώντας ἔτσι καὶ τὸ εἰρηνικώτατο Γυμνάσιο τῆς Σπάρτης!

Μὲ τὴν εὐχέρεια, πὺ εἶχαμε τότε, γιὰ τὸ 1921 πρόκειται, νὰ ἐγγράφονται οἱ ἀπόφοιτοι τῶν Γυμνασίων στὸ Πανεπιστήμιο χωρὶς ἐξετάσεις, νάσου ὁ Κώστας στὸ καφενεῖον «Τὸ Νέον», τὸ κέντρο τῶν φοιτητῶν τῆς Ἀρκαδίας, στὸν «Λεβιάθαν» αὐτὸν τῆς πλατείας Ὀμονοίας, ὅπως ἀποκαλεῖ τὸ καφενεῖο ὁ Γιδῶργος Ἰωάννου στὸ βιβλίο του «Ὀμόνοια», πὺ μὲ τὴν παλιά του ἐπίπλωση μᾶς θυμίζει, ἀκόμη καὶ τώρα, τὰ φοιτητικὰ ἐκεῖνα χρόνια, πὺ καθόμασσε στὰ ἴδια, θαρρεῖς, καθίσματα, μὲ τὰ γραφικά μας ἐκεῖνα μπαστουνακία στὸ χέρι καὶ μὲ τὰ ὄνειρα στὸ κεφάλι!

Μὰ ὁ Κώστας ξεχώριζε ἀπὸ μᾶς τοὺς ἄλλους, δὲν κρατοῦσε μόνο τὸ μπαστουνακί στὸ χέρι, μὰ φοροῦσε καὶ τίς περιφημες γκέττες, πὺ φοροῦσαν οἱ δανδῆδες τῆς ἐποχῆς στὰ πόδια...

Φοιτητὴς Νομικῆς, βέβαια, χωρὶς νὰ φοιτᾷ, μὲ μόνη ἀσχολία νὰ ἐξαντλῇ ἀνελλιπῶς καὶ πάντοτε τὸ σεβαστὸ ἔμβασμα τοῦ πατέρα καὶ νὰ ἀδολεσχή στὰ καφενεῖα καὶ τίς ταβέρνες.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸν βασάνισε ἐκεῖνος ὁ τίτλος «φοιτητὴς Νομικῆς», πὺ κατὰ χιλιάδες κυκλοφοροῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μεταξὺ τῶν πρωτοετῶν φοιτητῶν τῆς Νομικῆς. Αὐτὸς «φοιτητὴς Νομικῆς», ὅπως τὰ ἄλλα φοιτητάρια, πρὸς Θεοῦ! Νὰ καταντήσῃ ὁ Κώστας Τρίγκας «φοιτητὴς Νομικῆς», θεοὶ καὶ δαίμονες!

Μὰ αὐτὸς ἦταν ὁ ἀναμενόμενος ἐκεῖνος μεσσίας, πὺ θὰ ἀνεστήλωνε τὸ καταπεσόν κύρος τοῦ «Ρωμαϊκοῦ δικαίου» καὶ τῶν «Νεαρῶν» τοῦ Ἰουστινιανοῦ! Αὐτὸς ἦταν «σπουδαστὴς δικαίου» καὶ μὲ τὸν τίτλον αὐτὸ τιτλοφόρησε τὸν ἑαυτοῦ καὶ θέλησε μάλιστα νὰ τὸν ἐπιβάλῃ καὶ στὸ στενὸ ἀλλὰ καὶ στὸ εὐρὺ του περιβάλλον!

Γι' αὐτὸ εἶχε τὴ συνήθεια, ὀλόκληρη δεκαετία — ὅσον καιρὸ ἐξασκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ φοιτητῆ —, νὰ μὴν ἀρκῆται στὴ σύσταση, πὺ τοῦ ἔκανε: «ἀπὸ δῶ ὁ Κώστας Τρίγκας, φοιτητὴς Νομικῆς», ἀλλὰ νὰ προσθέτῃ καὶ αὐτὸς ἀπαραιτήτως, μετὰ

τὸ «χαίρω πολὺ» καὶ τὴν αὐτοσύσταση «Κώστας Τρίγκας, σπουδαστὴς Δικαίου!».

Πόσες φορές γνωστοὶ καὶ φίλοι δὲν τὸν εἶχαμε παρασύρει, ἐπιτήδες, σὲ καινούργιες γνωριμίες, ἰδιαίτερος δὲ μὲ τὸ ὥραϊον φύλον, ὁπότε καὶ ἡ αὐτοσύσταση «σπουδαστὴς δικαίου» ἤχοῦσε στὴν διαπασῶν καὶ ὁ Κώστας δὲν εἶχε ἀποσβολωθῇ, γιὰ τὸ γελοῖον τῆς κομπορρημοσύνης του! Μὰ ἐκεῖνος τὸ σκοπὸ του: «Χαίρω πολὺ, Κώστας Τρίγκας, σπουδαστὴς Δικαίου!»

Πέρασεν, ὅμως, ὁ καιρὸς καὶ ὁ τίτλος του αὐτὸς μπαγιάτεψε· καὶ ἐκεῖ κατὰ τὸ τέλος τῆς φοιτητικῆς δεκαετίας ἔπαψαν νάρχωνται καὶ τὰ ἐμβάσματα ἀπὸ τὴν πατρίδα· ἐπὶ τέλους τὸν βίον καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Κώστα τὴ συνειδητοποίησαν καὶ οἱ γονεῖς του.

“Ὡς πού μιὰν ὥραϊαν πρωΐαν ὁ Κώστας κάνει τὴν ἐμφάνισή του στὸ «Νέον», τὸ καφενεῖο, μὲ μιὰ φαρδεῖα βέρα στὸ χέρι καὶ μὲ τὸ γνωμικὸ στὰ χεῖλη: “Ἡ μικρὸς παντρεύου...». Καὶ ὁ γάμος αὐτὸς ἦρθε σὰν ἀπὸ μηχανῆς θεός. Μὲ διώροφο ἀκίνητο ἐκεῖ κάτω στὸ Θησεῖο ἡ νύφη ἀλλὰ καὶ μὲ μετρητά. Καὶ ὁ Κώστας μὲ τὴν καινούργια του ιδιότητα, τοῦ δικηγόρου, ὅπως ἔλεγε... Ὁ κόσμος, ὅμως, καὶ πρὸ πάντων οἱ πελάτες τοῦ νεόκοπου δικηγόρου ἐκπλήσσονταν, ὅταν ἔβλεπαν νὰ φιγουράρει μπροστὰ στὸ γραφεῖο του μιὰ μεγάλη ταμπέλλα, μὲ τὴν ἐπιγραφή:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΡΙΓΚΑΣ
ΔΙΚ/ΟΣ

Ἡ ταμπέλλα, βέβαια, δὲν ἦταν τόσο στενόχωρη, πού νὰ μὴν χωράῃ ὁλόκληρη τὴ λέξη: Δικηγόρος, μὰ ὁ Κώστας νόμισε ὅτι μὲ τὴ συγκεκριμένη αὐτὴ λέξη πού ἀνέγραψε, ἔλυσε καὶ τὸ πρόβλημα πού ὑπάρχει μεταξύ δικολάβου καὶ δικηγόρου!

Πῶς καὶ ἦταν δυνατόν, ἕνας «σπουδαστὴς δικαίου» νὰ καταντήσῃ δικολάβος, καὶ μάλιστα ὄχι μόνο δικηγόρος, ἀλλὰ καὶ «δικηγόρος παρ’ Ἀρείῳ Πάγῳ», ὅπως ἔλεγε, πῶς ἦταν; Μὰ αὐτὸ τὸ ψιθύριζε σὲ κάποιους ἀπλοϊκοὺς χωρικοὺς, πού ἤθελε νὰ τοὺς θαμπώσῃ καὶ νὰ ἐξακολουθῇ νὰ τοὺς ἔχη πελάτες του.

Καὶ οἱ δουλίτσες δὲν ἔλειπαν· κάτι στὸ

πταισματοδικεῖο συνήγορος, κάτι ὑποθεσοῦλες συντάξεων ἀναπήρων τοῦ 1922, κάτι μὲ τὶς ἀποζημιώσεις τῶν προσφύγων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Αἰτήσεις, λοιπόν, ἐπὶ αἰτήσεων, μὰ καὶ τὰ χαρτόσημα, βέβαια, καὶ οἱ προσφυγῆς καὶ τὰ ἄλλα νομικὰ παραπόρτια, πού τόσο πολὺ τὰ σπούδασε στὴν πράξη, ὅπως ἔλεγε σὲ μᾶς πού τὸν γνωρίζαμε, ὁ αἰώνιος τοῦ «δικαίου σπουδαστῆς», ἀπέφεραν ἀρκετὰ κέρδη καὶ ὁ τίτλος «Δικ/ος», ἂν καὶ κατὰ συγκοπὴν γραμμένος, ἔφερνε καλὰ ἀποτελέσματα.

* * *

Πέρασαν, ὅμως, τὰ χρόνια. Ἀκόμα καὶ τὸ ἡρωϊκὸ ἐκεῖνο ξέσπασμα τοῦ Ἔθνους τὸ 1940. Ἦρθε καὶ ἡ Κατοχή, μὲ ὅλα τῆς τὰ ἐπακόλουθα. Καὶ τότε ἡ κοινὴ καταφυγή, τὸ ἐλληνικὸ χωριό, δέχτηκε καὶ τὸν Κώστα. Ἐκεῖ πέρασε κουτσά-στραβὰ τὴν κρίσιμη δεκαετία.

Καὶ φθάνουμε στὰ 1962. Ὁ Κώστας εἶχε χαθεῖ πιά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἐμαθα πῶς σὲ κάποιο προάστειο ἔκανε τὸ μεσίτη. Ὡσπου τὸν συνάντησα μιὰ μέρα, πού εἶχα πάει ἐκδρομὴ στὴν Ἀνάβυσσο. Ἐκεῖ, μπροστὰ στὴν παραλία, μού τὸν ἀνήγγειλε ἡ ἐπιγραφή τῆς ταμπέλλας του:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΡΙΓΚΑΣ
ΚΤΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Γιὰ τὴν ταυτότητα τοῦ Κώστα μὲ ἐβεβαίωσεν ἀπόλυτα ἐκεῖνο τό: «κτηματικαὶ ἐπιχειρήσεις».

Φαίνεται πῶς ὁ Κώστας μὲ τὶς μεσιτεῖες του ἦταν ἀποφασισμένος νὰ κάμῃ πραγματικότητα τὸ ὄνειρο τοῦ Ἡλίου Βενέζη, πού φέρνοντας χῶμα ἀπὸ τὴν «αἰολικὴ γῆ», τὸ εἶχεν ἀποθέσει ἐδῶ, στὴν Ἀνάβυσσο, γιὰ νὰ στεριώσῃ τὴ νέα του πατρίδα...

Καὶ κεῖ πού πίναμε τὸ καφεδάκι μας, ὁ Κώστας, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, εἶχε πολλὰς ἱστορίες νὰ μού πεῖ. Καὶ μέσα σ’ ὅλα τ’ ἄλλα μού ἱστόρησε καὶ γιὰ τὰ ταξίδια του τὰ μακρινά· τί Ἀγγλίες, τί Γαλλίες, τί Ἰσπανίες, τί Ρωσίες μού ἀνακάτεψε, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ Καβάφης!

“Ὅλα, ὅμως, αὐτὰ ἔφθαναν στὸ ὕψος τῆς φαντασίας του, γιὰτὶ, σὰν τὸν ρώτησα, ἂν

του ἄρεσε ἡ Ἀλάμπρα τῆς Γρανάδας, μοῦ ἀπάντησε ὅτι ἀπὸ τὸ ταξίδι, ποῦ ἔκαμε στὴ Γαλλία, εἶχε περάσει μιὰ δεκαετία καὶ δὲν μπορούσε νὰ θυμηθῇ τέτοιες λεπτομέρειες! Καὶ ὅταν ἔκαμα τὴν παρατήρηση πὼς ἡ Ἀλάμπρα βρίσκεται στὴν Ἰσπανία... ἔ τότε ὁ φίλος μου ἔπαθε γλωσσοδέτη!

Ἐν τῷ μεταξύ δύο νέα πρόσωπα ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισή τους, ἀπὸ τὴν οἰκειότητα δὲ ποὺ τοὺς ἔδειχνε ὁ Κώστας, φάνηκε πὼς ἦταν γνωστοὶ καὶ φίλοι του. Ὁ ἕνας στρατηγὸς καὶ ὁ ἄλλος πρωτοδίκης. Κάπως μασημένα πρόφερε τίς λέξεις: στρατηγὸς καὶ πρωτοδίκης, καὶ τοῦτο, καθὼς κατάλαβα, γιατί φρόντιζε νὰ μὴν τίς πολυακούσουν οἱ συνιστώμενοι καὶ παραξενευθοῦν γιὰ ἀπίθανη προαγωγή τους. Οἱ ἄνθρωποι, καθὼς ἔμαθα, δὲν ἦταν στὴν πραγματικότητα παρὰ ἀπόστρατος ταγματάρχης τῆς Χωρ/κῆς ὁ πρῶτος καὶ συνταξιούχος εἰρηνοδίκης ὁ δεύτερος!

Αὐτό, ποῦ θὰ ἀναφέρω τώρα, δὲν νομίζω, πὼς εἶναι παρέκβαση, ἀλλὰ μιὰ ἀκόμη μαρτυρία, ποῦ δείχνει φανερά, ὡς ποῦ μπορεῖ νὰ φθάσουν τὰ ὅρια τῆς κομπορρημοσύνης τῶν ἀνθρώπων.

Συνώνυμος, κατὰ σύμπτωσιν, καὶ τοῦτος τοῦ Κώστα. Μὰ ὑδραυλικὸς αὐτός, τοῦ εἶχα ἐμπιστευθῇ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ ἔχτιζε τότε. Ἦταν ἡ ἐποχή, ποῦ εἶχαμε βασιλέα τὸν Παῦλο, τότε μάλιστα ποῦ ἦταν βαρεῖα ἄρρωστος καὶ εἶχαν μεταφέρει κοντά του ἀπὸ τὴν Τῆνον τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας.

Στὴ σχετικὴ συζήτηση, λοιπόν, ποῦ γινόταν στὸ σπίτι, πῆρε, ἀπρόσκλητος, κι' αὐτὸς μέρος πετώντας τὴ φράση: «Γιὰ ποιὸν μιλάτε; γιὰ τὸν Παυλῆ!». Ἐμεῖς, βέβαια, μείναμε κατάπληκτοι μὲ τὴν κουβέντα του, μὰ ὁ Κώστας μᾶς βομβάρδισε καὶ μὲ τὰ ἐξῆς ἀνεπανάληπτα: «Δὲν πάει πολὺς καιρὸς, ποῦ ὁ Παυλῆς μὲ πῆρε στὸ τηλέφωνο, κάτι ἤθελε νὰ τοῦ φτιάξω στὸ λουτρό!...» Καί... Παυλῆς ἦταν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Παῦλος.

Ἄς ἀφήσουμε, ὅμως, τὸν ὑδραυλικὸ καὶ ἄς ξαναγυρίσουμε στὸ καφενεῖο «Νέον» τῆς Ὁμονοίας. Ἐκεῖ, τελευταῖα, συναντοῦσα τὸν παλιό μου συμμαθητὴ, τὸν Κώστα. Κι' αὐτὸς δὲν ἔπαυε νὰ παραπονιέται πάντα γιὰ

τὸ κατάντημα τῆς ὑγείας του: γιὰ τὸ σάκχαρο, ποῦ τοῦ εἶχε δημιουργήσει ἑλκη στὰ πόδια, γιὰ τὴ μεγάλη πίεση...

Κι' ἐγώ, μὲ κάποια κακεντρέχεια — τὸ συνειδητοποιῶ τώρα — τοῦ θύμιζα τὸ κομψὸ ἐκεῖνο μαστουνάκι, τὸ φοιτητικὸ, ποῦ μὲ τόση χάρη τὸ ἔπαιζε στὰ χέρια του ὁ τότε «σπουδαστὴς δικαίου». Καὶ προσπαθούσαμε νὰ συγκρίνουμε τὸ φοιτητικὸ ἐκεῖνο κομψοτέχνημα μὲ τὴ μαγκούρα, ποῦ κρατοῦσε τώρα ὁ Κώστας, γιὰ νὰ στηρίξῃ τὰ ἐτοιμόρροπα γηρατειά του.

— Τὶ νὰ κάμουμε, Κώστα, τοῦ ἔλεγα: «οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον...». Μὰ ὁ Κώστας δὲν ἔβλεπε κανένα φῶς μπροστά του, ἦταν πολὺ πικραμένος.

Κατάκοιτος στὸ κρεβάτι ἔμεινε πάνω ἀπὸ τρεῖς μῆνες, ὑπέφερε πολὺ, τόσο ποῦ ἀναζητοῦσε τὸ μοιραῖο, γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς πόνους. Μὰ καὶ κεῖνο δὲν ἄργησε. Ὑστερα ἀπὸ δοκιμασία τῶσων μηνῶν, μὲ φανερὴ ἀνακούφιση ἄφησε τὴν τελευταία του πνοὴ ἕνα ἀνοιξιὰτικο πρωϊνὸ.

Ἐκεῖ, ὅμως, κάπου μεταξύ φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας ἐκεῖνοι ποῦ τὸν παράστεκαν ἄκουσαν νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα του κάτι σὰν ἕνα χουχουλῆτὸ ἀνακατεμένο μὲ κάτι λόγια ψιθυριστὰ — αὐτὸ ἦταν τὸ ...χοῦ!: «τὸ φέρετρο νὰ τὸ βγάλετε ἀπὸ τὴν αὐλὴ καὶ ἀπὸ τὴ μαρμαρένια σκάλα...».

Καὶ τὸλεγε αὐτὸ ὁ Κώστας, γιατί τὰ τελευταῖα χρόνια, λόγῳ οἰκονομιῶν, εἶχαν νοικιάσει τὸν πρῶτο ὄροφο καὶ ἔμεναν στὸ ἰσόγειο. Ἡ αὐλὴ εὐρύχωρη καὶ μαρμαροστρωμένη μὲ λουλούδια δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ἡ μαρμαρένια σκάλα, ποῦ μεγάλωπρεπα κατέβαινε ἀπὸ πάνω, ἦταν τὸ κατάλληλο πλαίσιο, ἀπ' ὅπου θάρχιζε ἡ φαντασμαγορικὴ τούτη τελετὴ, ὅπως τὴ συνέλαβε τὴν τελευταία ἐναγώνια στιγμή τῆς ζωῆς του ὁ Κώστας.

Στὴν ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀγ. Θεοδώρων τοῦ Ἀ' Νεκροταφείου, ὅπου ἔψαλλαν τὴ νεκρῶσιμη ἀκολουθία, τὴ δική μου τὴ σκέψη κατέκλυζεν ἀκόμη ἐκεῖνο τὸ τελευταῖο χουχουλῆτὸ τοῦ Κώστα καὶ κείνα τὰ λόγια του τὰ σημαδιακά: καὶ ὅταν ἄκουσα τὸ «πάντα μαισιότης τὰ ἀνθρώπινα», ἐγὼ ὁ βέβηλος πρόσθεσα: ὄχι μόνον μάταια ἀλλὰ καὶ κωμικά, πρὸ πάντων τὸ δεύτερο!

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Μ. ΚΑΛΛΙΑΣ, 'Η ἀριστοτελική «μεσότης» καὶ τὸ «κέντρο»

1. 'Εφ' ὅσον τὸ θέμα ποὺ θέτει ὁ ἐμπειρὸς πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς εἶναι ἡ ἀριστοτελικὴ «μεσότης» ὡς μορφή πολιτικῆς σκέψεως καὶ ἐάν, μάλιστα, δὲν θελήσουμε νὰ σχολιάσουμε τοῦ Σταγειρίτη τὴν δημιουργικὴ σύνθεση ἀπὸ στοιχεῖα δύο πολιτευμάτων, τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς 'Ολιγαρχίας, ὡς ἐπίσης καὶ τὶς προτάσεις του γιὰ τὸν σχηματισμὸ τῆς «πολιτείας», θὰ ἔπρεπε νὰ θέσουμε ἓνα ἐρώτημα: Γιατί ὁ 'Αριστοτέλης καὶ γενικώτερα τὸ σύνολο τῶν διανοητῶν τῆς κλασσικῆς περιόδου προσπάθησαν ἀφ' ἑνὸς νὰ συλλάβουν τὰ αἷτια τῆς κακοδιοικήσεως καὶ τῆς συνεχοῦς ἐντροπίας τῶν θεσμῶν, ἀφ' ἑτέρου νὰ προτείνουν διαδικασίες, ὥστε νὰ ἀρθοῦν τὰ πάσης μορφῆς ἐμπόδια καὶ ἀνέλθουν, ὅπως ἡ ἀνθρώπινη φύση καθορίζει, στὴν ἀρχὴ οἱ «ἄριστοι», «κλέος ἀέναον θνητῶν» κατὰ 'Ηράκλειτον, ἢ οἱ «κρέσσονες» κατὰ Δημόκριτον.
2. Στὴν ἐξέταση τοῦ θεματός μας, ἐπομένως, πρὶν φθάσουμε νὰ τὸ θέσουμε κάτω ἀπ' τὴν ἐξέταση τοῦ 'Ιπποκράτους, γιὰ νὰ προτείνουμε θεραπεία στὴν ἀσθενοῦσα κοινωνία, θὰ ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τὸ 'Ιστορικὸ τοῦ ἀσθενοῦς. Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς θὰ μᾶς ἐπέτρεπαν καὶ τὴν 'Αριστοτελικὴ «μεσότητα» νὰ κατανοήσουμε ὡς μέθοδο θεραπείας καὶ τὸ σημαντικώτερο νὰ ἐπεξεργαστοῦμε προτάσεις κατάλληλες γιὰ τὴν σύγχρονη πραγματικότητα. 'Η δὲ πραγματικότητα μᾶς ὁδηγεῖ σ' ἓνα πόρισμα τραγικόν, ὅτι: ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ ἀσθένεια τοῦ «ἐξουσιασμοῦ» ἔχει εἰσέλθει πλέον ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ DNA καὶ ἔχει πραγματοποιήσει κοινωνικὴ μετάλλαξη. 'Επομένως καὶ ἡ θεραπευτικὴ μέθοδος ποὺ θὰ ἀκολουθηθεῖ, θὰ πρέπει νὰ γίνεῖ ἀντικείμενο ὄχι πλέον κάποιας «ἰδεολογίας» ἀλλὰ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, τῆς ἀπασχολούμενης γενικῶς μὲ τὸν ἄνθρωπο, ὑπὸ τὸ φῶς ὅμως τῶν ἀξεπέραστων πορισμάτων τῆς πανάρχαιας καὶ κλασσικῆς ἐλληνικῆς σκέψεως· δηλαδὴ τῆς φιλοσοφίας.
3. Σήμερα π.χ. θὰ ἔπρεπε, ἐὰν καταλήγαμε στὸ συμπέρασμα ὅτι: ἡ κοινωνικὴ ἀσθένεια ὀφείλεται στὴν καθιέρωση (ἢ λέξις ἔχει χάσει τὸ φοβερὸ νοηματικὸ της περιεχόμενο καὶ καλύπτει πλέον κάθε ὕβριν στρεφόμενην κατὰ τοῦ ἀνθρώπου) τῆς παρὰ φύσιν ἡγεσίας σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς διοικήσεως μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος, νὰ πάψουμε ἀμέσως νὰ ὁμιλοῦμε γιὰ κόμματα, οἰκονομικὰ συστήματα, συσπειρώσεις πολιτῶν ἰδεολογικῆς ἢ κοινῶν συμφερόντων, γιὰ Δικαιοσύνη μὴ οἰκουμενικὴ, γιὰ ρατσισμούς, γιὰ θρησκευτικὰ πιστεύω καὶ τέλος γιὰ ὅλα τὰ δόγματα ὅπως καὶ τόσα ἄλλα, ποὺ ὡς ἐκτρώματα γεννήθηκαν κάτω ἀπὸ ἱστορικὲς συγκυρίες καὶ ἐπέτρεψαν τὴν ἐμφάνιση τῆς σημερινῆς τραγικῆς εἰκόνας.
4. Τὶς σκέψεις βεβαίως τοῦ συγγραφέως τὶς προκάλεσε ὁ 'Αριστοτέλης. 'Ο μεγάλος αὐτὸς σοφὸς στὰ *Πολιτικά* του ἀνατρέχοντας ἱστορικὰ τὰ αἷτια τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρωπίνων ἐνώσεων, θεωρεῖ τὸ συμβάν ὡς ἀποτέλεσμα φυσικῆς αἰτίας καὶ τονίζει: «*Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶν πάσης μελέτης καὶ παντὸς ἀγέλαίου ζῶου μᾶλλον, δῆλον. Οὐθὲν γάρ, ὡς φαμέν, μάτην ἢ φύσις ποιεῖ*». ['Η δ' αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν κοινωνικώτερο ἀπὸ κάθε μέλισσα καὶ κάθε ἄλλο ζῶο ἀπὸ ὅσα ζοῦν κατ' ἀγέλας, εἶναι φανερὴ· διότι τίποτε, ὅπως εἶπαμε ἤδη, ἡ φύσις δὲν κάμνει ματαίως (*Πολιτικά* Α 1253α)]. Θεωρεῖ δὲ ὡς ἀρχὴ τοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι στὸν 'Ελληνικὸ χῶρο τοὺς κτηνοτρόφους Κύκλωπες. 'Απὸ τὰ ἔθνη τῆς ζωῆς τῶν κτηνοτρόφων ἀνεπήδησεν ὁ νόμος (*νέμω - νομῆ* κ.λ.π.), γιὰ νὰ φθάσουμε κάποτε στὴν «*πόλιν ἄκρην*», στὴν χρησιμοποίησιν τῶν βοδιῶν στὴν γεωργίαν, ποὺ αὐτὴ ἡ «χρησιμοποίησις» μετέβαλε τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ παραγόμενο ἔργο (γεωργικὴ ἐπανάσταση) καὶ τέλος στὸ «*ἄστυ*».

Για τὸν Ἀριστοτέλη, στοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ποὺ ἀκολούθησαν, ἐμφανίζεται «τέταρτον εἶδος βασιλικῆς μοναρχίας αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ νόμιμοι, διότι — ὅπως λέγει — οἱ πολῖται τὰς ἤθελον, καὶ κληρονομικαί. Διότι οἱ ἰδρυταὶ τῶν βασιλειῶν τούτων ἐγίναν εὐεργεταὶ τοῦ λαοῦ...». Παρ' ὅλο δὲ ποὺ ὑποθέτει τοὺς λόγους, ἐν μέρει ὀρθοῦς, δὲν δίνει καμμιά ἐρμηνεία γιατί οἱ μοναρχίες αὐτὲς ὑπῆρξαν «ἐκούσiai τε καὶ πάτριαι γιγνόμεναι κατὰ νόμον». Ὑπάρχει ὅμως μιὰ πολὺ προγενέστερη ἐρμηνεία τῶν λόγων αὐτῶν, ποὺ τὴν ἀναφέρει ὁ Ἡσίοδος. (*Ἔργ. Ἡμερ.*, στίχ. 121-125). Μᾶς λέει ὅτι στοὺς παμπαλαίους χρόνους «οἱ ἐπιχθόνιοι φύλακες τῶν θνητῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξαν καὶ πλουτοδότες, δηλαδὴ ἱκανοὶ διὰ τῶν πράξεών τους νὰ αὐξάνουν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ κυβερνοῦσαν καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἀνταμοιβὴ των (γέρας) ἦταν τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα». Διαπιστώνουμε ἀσφαλῶς (καὶ ἐδῶ) τὰ αἷτια ποὺ οἱ ἱκανοί, οἱ ἄριστοι, οἱ πλουτοδότες καὶ ἐπιχθόνιοι φύλακες ἀνέβαιναν στὸ βᾶθρο τῆς ἡγεσίας, ἀλλὰ παραμένουν ἀγνωστες οἱ διαδικασίες ποὺ ὁδηγοῦσαν τοὺς ἱκανοὺς στὴν «Ἀρχή».

5. Οἱ σκέψεις αὐτὲς προλογίζουν, θὰ ἔλεγα, τὸ ἐξαιρετο πνευματικὸ ἔργο τοῦ Κ.Μ. Καλλία. Σήμερα πράγματι ἔχουμε ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ προετοιμάσουμε τὴν πολιτικὴν σκέψη, γιὰ νὰ συνεργασθῇ μὲ τὴν σύγχρονη ἐπιστήμη, ὥστε νὰ δοθῇ διέξοδος στὸ πανάρχαιο φῶς, ποὺ εἶναι τὸ μόνο ἱκανὸ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ ἔρεβος, ποὺ μὲ ἀργὰ βήματα πλησιάζει. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους τὸ βιβλίον τοῦ Κ.Μ. Καλλία καὶ ἄξιο ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι καὶ συμβάλλει θετικὰ στὸν προετοιμαζόμενο δρόμο.

Η.Α. Τσατσόμοιρος

ROBERTO, UNGER, *Knowledge and Politics* (Γνώση καὶ Πολιτική)

Στὸ ἱκανὸ αὐτὸ ἔργο ὁ καθηγητῆς Οὐνγκερ καταπιάνεται μὲ βασικὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς σκέψης, σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ προσεγγίσει τίς ἀδηλες φιλοσοφικές

Τέχνη καὶ κριτική

Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσα τάξη πραγμάτων καλὴ κριτικὴ γιὰ τὸν δημιουργὸ προκύπτει, ὅταν ὁ κριτικὸς συμφωνεῖ μὲ τὴν τέχνη τοῦ δημιουργοῦ, ὑπὸ τὴν αἴρεση ὅτι ὁ κριτικὸς ξέρει νὰ ἐκφράσῃ σωστὰ τὴ συμφωνία του. Ἄν ὁ κριτικὸς διαφωνεῖ, τότε ἡ κριτικὴ εἶναι καταδικαστικὴ γιὰ τὸν δημιουργὸ, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι ὁ κριτικὸς εἶναι ὁ κρίνων, ὁ δικαστής. Καὶ τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀνακύπτει δὲν εἶναι μόνο τί σημαίνει καλὸ καὶ κακὸ. Ἡ ποιὸς διόρισε τὸν κριτικὸ-δικαστή. Ἀλλὰ πῶς λειτουργεῖ ὁ κριτικὸς.

Τὸ θέμα τῆς ἐσωτερικῆς διεργασίας καὶ τῆς συνειδησιακῆς λειτουργίας τοῦ κριτικοῦ δὲν ἔχει, φαίνεται, μελετηθεῖ δεόντως. Ἀλλὰ, γιὰ νὰ δοῦμε πῶς λειτουργεῖ ὁ κριτικὸς, ποῖο εἶναι τὸ ὕλικό ποὺ χρησιμοποιοῖ καὶ τέλος ποῖα εἶναι ἡ παραγωγή του, τὸ δικό του προϊόν. Γιὰ παράδειγμα, ἂς πάρουμε τὴν ποίηση. Ἐδῶ ὁ κριτικὸς μελετᾷ προσεκτικὰ τὸ ποίημα, ἀνατρέχει στὶς ἱστορικὲς πηγὲς τῆς ἐποχῆς ποὺ ἀναφέρεται, στὴν κοινωνικοπολιτικὴ κατάσταση ποὺ γράφτηκε, στὰ ὁράματα τοῦ ποιητῆ, στὴν τεχνικὴ τοῦ ποιήματος κλπ. Ὅλα αὐτὰ συναποτελοῦν τίς πρῶτες ὕλες, τὰ ὕλικά τὰ ὁποῖα καταβροχθίζει ὁ κρίνων καί, ἀφοῦ τὰ περάσει μέσα ἀπὸ τὸ χωνευτήρι τῆς συνειδήσεώς του, τῶν αἰσθητικῶν του ἀπόψεων, τῶν κοινωνικοπολιτικῶν προτιμήσεων, ὀνείρων, ἐπιδιώξεων, συναισθηματικῶν κραδασμῶν του, τὰ μεταμορφώνει στὸ πνευματικὸ προϊόν ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς πέννας του. Τὸ προϊόν ποὺ προκύπτει δὲν λογίζεται πλέον ὡς ποίηση ἀλλὰ ὡς «μετα-ποίηση», κι ἂν πρόκειται γιὰ στρατευμένη ποίηση, ὡς «παρα-ποίηση».

Τώρα ἂς πάρουμε ὡς ἀντικείμενο κριτικῆς, λόγου χάρη, τὸ ποίημα τοῦ Καβάφη: « Ἀπὸ τὴν Σχολὴν τοῦ Περικωνόμου Φιλοσόφου». Στὸ ποίημα αὐτό, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, ἓνας νέος μαθητῆς ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἱερὸ οὔτε ὅσιο καὶ ἀνήκει στὴ Σχολὴν τοῦ Φιλοσόφου Σακκά γύρω στὸ 240 μ.Χ. (ἐποχὴ χάους) βαρέθηκε τὴ φιλοσοφία, κατόπιν μῆκε στὴν πολιτικὴ, μὰ τὰ παραίτησεν. Ἀπὸ περιέργεια βαφτίστηκε Χριστιανός, μὰ

παραδοχές της πολιτικής έμπειρίας, όπως την σχέση του καθολικού με το μερικό, της φύσης με την ιστορία, του διανοήματος με την έμπειρία, και τέλος της αξιολογίας με την όντολογία. Στο σχήμα αυτό αναφοράς ό σ. τείνει ν' αποφύγει την θεώρηση της πολιτικής και του νοήματος της σύμφωνα με το κλασσικό και παραδοσιακό μοντέλο, ως δηλαδή την συνειδητή προσπάθεια ένσωμάτωσης στις δομές της δημόσιας ζωής μιας συλλογικά συμπεφωνημένης κατανόησης των ανωτέρω σχέσεων και την επίλυση άλλων μεταφυσικών και ήθικών διλημάτων. Πρόκειται για παραδοχές — σύμφωνα με τον σ. —, που υποδεικνύουν το στοιχείο της συνέχειας (σ. 98) μεταξύ του δυτικού φιλελευθερισμού και των αντιλήψεων των συγγραφέων που άσκησαν ιδιαίτερη κριτική σ' αυτόν, όπως του Ντύρκχαιμ, του Μάξ Βέμπερ κ.ά. 'Ο συγγραφέας υποστηρίζει την άποψη ότι οι σημαντικότερες κριτικές στην φιλελεύθερη αντίληψη δεν συνίστανται στον έντοπισμό των ιδιοτύπων θεωρητικών στόχων και στην κατάδειξη των αντιθέτων τους ή στον βαθμό που ό καθένας από αυτούς — όπως ό διαχωρισμός θεωρίας και γεγονότων, λόγου και επιθυμίας, κανόνων και άξιων — έδικαιώθηκε άρχικά στο επίπεδο της συνειδησης στην φιλελεύθερη κοινωνία. Έν τούτοις οι μαζικές μεταβολές της κοινωνικής οργανώσεως φαίνεται ότι επαναποποθέτησαν το φιλελεύθερο έπιχείρημα καί την ήθική του πίστη σε βάσεις διαφορετικές από την εποχή της άκμης του (σ. 183), μεταβολές που διευκόλυναν την «συνολική» κριτική του που ήταν ουσιαστικότερη και μεθοδολογικά έγκυρότερη εκείνης των θεωρητικών αντιπάλων του. Στο μέτρο που ή θεωρητική πρόσδος δεν πρέπει να περιορισθεί στην καταγραφή των βραδίων θεσμικών εξελίξεων, ό φιλελευθερισμός — καταλήγει ό συγγραφέας — πρέπει να επανεξετάσει τις ίδιες του τις μεταφυσικές παραδοχές και να δεσμευθεί σ' ένα συνειδητό πολιτικό πειραματισμό, σε μία προσπάθεια συσχετίσεως της γνώσης με την πολιτική, της σκέψης με την κοινωνικήν έμπειρία. Πρόκειται για αξιόλογη πραγμάτευση πολιτικής φιλοσοφίας και πολιτικής κοινωνιολογίας.

Μανώλης Μαρκάκης

→
γρήγορα άλλαζε γνώμη, γιατί οι έθνικοί γονείς του θα του έπαιναν εύθες τὰ λίαν γενναία δασίματα. Έτσι κατέληξε να γίνει θαμών των διεφθαρμένων οίκων της 'Αλεξανδρείας. Και επειδή ήταν ευειδής, θα καλοπερνούσε τουλάχιστον για δέκα ακόμη χρόνια και μετά βλέπουμε: 'Ισως ξαναπήγαμε στο φιλόσοφο Σακκά, αν ζούσε ακόμη ή θα βολεύονταν με κάποιον άλλο σοφιστή·

ή τέλος, δυνατόν και στα πολιτικά
να έπέστρεφεν-άξιεπαίνως ένθυμούμενος
τς οικογενειακές του παραδόσεις,
το χρέος προς την πατρίδα κι άλλα ήχηρά παρόμοια.

'Αλέθοντας το παραπάνω ποίημα ό "Άλφα κριτικός στο χωνευτήρι του Είναι του, το «μετα-ποιεί» σε χλευασμό και περιφρόνηση του Καβάφη για την φιλοπατρία με βάση τον τελευταίο στίχο (για τους έξοικειωμένους με την καθαφική ποιητική τέχνη)! Έτσι τον έρμηνεύει, έτσι τον εισπράττει. Αντίθετα ό Βήτα κριτικός φρονεί, ότι ό άλητόπαις της 'Αλεξανδρείας όχι μόνο είναι άδίσταχτος, αλλά είναι ικανός ακόμη και το χρέος προς την πατρίδα να το ποδοπατήσει, να το ζευτελίσει και να το «παρα-ποιήσει» σε ήχηρά παρόμοια. Προς άπόδειξη ότι ό Κ. Θανυμάσια έπαινει την φιλοπατρία, αναφέρομαι στο ποίημα που έγραψε ένα χρόνο άργότερα: «'Υπέρ της 'Αχαϊκής Συμπολιτείας Πολεμήσαντες»:

'Ανδρείοι σεις, που πολεμήσατε και πέσατ' εύκλεως
τους πανταχού νικήσαντες μη φοβηθέντες...
'Όταν θέλουν οι Έλληνες να καυχηθούν,
«Τέτοιους βγάξει το έθνος μας» θα λένε
για σάς. Έτσι θαυμάσιος θάναι ό έπαινός σας.

→

ΑΘΗΝΑ ΤΖΙΝΙΚΟΥ, *Ἡ Μακεδόνισσα στὸ θρύλο καὶ τὴν Ἱστορία*

Μιὰ Μακεδόνισσα, γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Μακεδονίας, προσπάθησε νὰ ἀνιχνεύσει καὶ νὰ ἐρευνήσει μιὰ ἐλάχιστα φωτισμένη ἱστορικὴ πτυχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας: τὴν Μακεδόνισσα στὸ θρύλο καὶ τὴν Ἱστορία, σ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ περίοδο 1453-1944. Εἶναι ἡ κ. Ἀθηνᾶ Τζινίκου-Κακούλη, φιλόλογος, συγγραφέας, λογοτέχνης τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ τῆ Βελβενδὸ Κοζάνης. Χρειάστηκε πολὺν χρόνον καὶ μεγάλο μόχθον. Ἐσταχυολόγησε σχεδὸν ὅλες τὶς προσιτὲς βιβλιογραφικὰς πηγές. Προχώρησε σὲ εἰδικὲς ἐρευνες καὶ μαρτυρίες ἀπὸ «ἐνθυμήσεις» ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ὅπως καὶ σὲ ἀναμνήσεις συγγενῶν ἢ ἀπογόνων. Διέτρεξε ὅλη τὴν τεράστια ἔκτασι τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας, τῆς Μακεδονίας, γιὰ ν' ἀναζητήσει, νὰ βρεῖ καὶ νὰ καταγράψει κριτήρια-πειστήρια γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ σωστὴ-ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων. Μεγάλῃ εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς στὴν ἐρευνα καὶ μελέτῃ τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως. Τὸ λαϊκὸ - δημοτικὸ τραγούδι ξαναζωντανεῖ κάποιον σημαντικὸ ἱστορικὸ γεγονὸς, ποὺ οἱ πρωταγωνιστὲς του κοντεύουν νὰ ξεχασθοῦν. Βοηθαίει σ' αὐτὸ ἡ γνωστὴ σεμνότητά καὶ ταπεινοφροσύνη τῶν Μακεδόνων καὶ ἡ σιωπὴ τοῦ ὀργανωμένου κράτους μας. Μονάχα ἡ ἐπιλογὴ τῶν σπουδαιοτέρων ἀπὸ τὰ σχετικὰ δημοτικὰ μας τραγούδια θὰ ἦταν μιὰ ἀξιόλογη πνευματικὴ δημιουργία...

Ἡ διάταξίς τῆς ὕλης εἶναι θαυμάσια μεθοδευμένη. Ἀρχίζει μὲ τοὺς «θρύλους τῶν Κάστρων» καὶ τὶς λαϊκὲς παραδόσεις τῆς ἀντίστασης καὶ τῶν «Ἀγώνων καὶ θυσιῶν», ἰδιαίτερα τῶν γυναικῶν, κυρίως κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Σλάβων. Διαχωρίζει χρονικὰ καὶ τοπικὰ (γεωγραφικὰ) τὰ γεγονότα, ὥστε νὰ εἶναι εὐκόλῃ ἡ ἀνέυρεση ὁποιασδήποτε λεπτομέρειας.

Ὁ λόγος τῆς εἶναι συναρπαστικός. Σὲ πολλὰ σημεία ὁμως ἀνοίγει διάπλατα τὴν εὐγενικὴν καὶ εὐαίσθητη γυναικεῖα ψυχὴ τῆς. Καὶ γράφει μὲ μιὰ ἰδιαίτερη λογοτεχνικὴ δύναμη, γλαφυρότητα καὶ ζωντάνια, μὲ μιὰ ἐκπληκτικὴ πνευματικὴ ἀκτινοβολία καὶ εὐστροφία, μὲ μιὰ φλόγα ποὺ συναρπάζει τὸν πιὸ ἀδιάφορο ἀναγνώστη: «... Οἱ γυναῖκες, οἱ Μακεδόνισσες, πυροδοτοῦσαν μ' ἐνθουσιασμὸν τὶς καρδιὲς τῶν πολεμιστῶν καὶ ἦσαν ἐξιλαστήρια θύματα, ὅπου ἐκτονῶνόνταν ἡ θηριωδία τῶν ἐχθρῶν...»

→
"Ἐτσι τὸν ἐρμηνεύει καὶ τὸν συνειδητοποιεῖ ὁ ἄλλος «κριτικὸς». Τὸ τι πιστεύει ὁ Καβάφης ἐν προκειμένῳ, μόνο αὐτὸς τὸ ξέρει καὶ κανεὶς ἄλλος.

Ἡ περίπτωση τοῦ κριτικοῦ στὴν τέχνη γενικῶς μοιάζει μὲ τὴ σχέση σίτου καὶ ἄρτου. Τὸ στάρι βγαίνει ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς (ποίησις), τὸ παίρνει ὁ μυλωνᾶς, τὸ ἀλέθει σὲ ἀλεύρι καὶ στὴ συνέχεια ὁ φούρναρης τὸ μεταμορφώνει σὲ ψωμὶ (μεταποίησις). Καὶ ναὶ μὲν τὸ ψωμὶ βγαίνει ἀπ' τὸ στάρι, ἀλλὰ καθόλου, μὰ καθόλου, δὲν μοιάζει μὲ τὴ ζεστὴ φραντζόλα τοῦ φούρναρη. Καμμιά φορὰ βγαίνει κακῆς ποιότητος ψωμὶ καὶ ἄλλῃ φορὰ καλῆς. Πάντα πρόκειται γιὰ ἐντελῶς διαφορετικὸ προϊόν ἀπὸ τὸ στάρι. Ἡ εὐθύνη βαραίνει ἀκέραια τὸ φούρναρη καὶ στὶς δύο περιπτώσεις. Τὸ σταράκι εἶναι ἀνεύθυνον.

Ἀπὸ τὴν παραπάνω «παραβολή» νομίζω ὅτι γίνεται σαφές, πῶς ὁ κριτικὸς παντοῦ καὶ πάντοτε παράγει ἔργο αὐτόνομο, εἶναι δημιουργὸς καὶ τὸ πνευματικὸ προϊόν του τὸν χαρακτηρίζει ἀποκαλυπτικὰ μέχρι συνειδήσεως (εἶναι ἡ φωτογραφία του), ἄσχετα μὲ τὰ ἐρεθίσματα ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸ ὕλικό του. Γιὰ τὸν Καβάφη ἔχουν γραφτεῖ 5.000 περίπου λήμματα. Ἀλλήμονο, ἂν ὁ Κ. κάθε φορὰ κρινόμενος ἄλλαζε καὶ νόημα. Ἡ ποίησις τοῦ Ὁμήρου στέκεται ἀκλόνητὴ καὶ ἀκέραιη στὰ πόδια τῆς 3.000 χρόνια. Ὁ καθένας εἶναι ἐλεύθερος νὰ κάνει τὴ δική του προσευχή, νὰ δώσει τὴ δική του ἐρμηνεία, ἀλλὰ ἡ Ἰλιάδα μένει πάντα Ἰλιάδα καὶ ἡ Ὀδύσσεια-Ὀδύσσεια. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ μὲ τὴ Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Ἐτέρα ἀπ' αὐτὰ θὰ ἦμουν ἀσυνεπὴς καὶ παράλογος νὰ μὴ δεχτῶ τὴν «κριτικὴν». Ἀλλὰ, γιὰ νὰ ἀκριβολογῶ, θὰ τῆς ἀλλάζουμε ὄνομα. Ὁχι λοιπὸν «κριτικὴ», ἀλλὰ «παρουσίαση». Ἀνάληψη καὶ μελέτῃ τοῦ ἔργου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ βγεῖ νέο πνευματικὸ προϊόν: τοῦ «παρουσιαστή». Καὶ ἐδῶ, δηλαδὴ στὶς ἀναλύσεις καὶ

→

Συγκινητική είναι ή παρουσία στὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα τῶν νεαρῶν διδασκαλισσῶν: «Οἱ νεαρές δασκαλίτρες τῶν δεκαοχτῶ ἢ εἰκοσι ἐτῶν ἔγιναν πραγματικοὶ ἐθναπόστολοι. Ἐστιάδες τῆς Ἱερῆς Φλόγας καὶ Ἀμαζόνες μαζί. Ἀποκομμένες ἀπὸ κάθε κοσμικὴ χαρά, ζυμώθηκαν μὲ τὸν κίνδυνον, τὸ δάκρυ, τὸ αἷμα...»

Μεγαλειώδης εἶναι ή συμμετοχή τῆς Μακεδόνισσας στὸ Ἔπος τοῦ Σαράντα: «Οἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου δὲν στείλανε μονάχα τοὺς ἄνδρες τους καὶ τὰ παιδιὰ τους, ὅσους οἱ Σπαρτιάτισσες, στὸν Πόλεμον. Πήγανε οἱ ἴδιες, στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ Μετώπου. Φορτωμένες ψωμί, πολεμοφόδια, ὀβίδες, ὑγειονομικὸ ὑλικό... Πολλὲς φορές ἔπαιρναν τ' ὄπλο σκοτωμένου πολεμιστῆ ἢ καὶ ἐχθροῦ. Καὶ πολεμοῦσαν... Καὶ τράβηξαν ψηλά, στὴν κορυφὴ τοῦ χρέους. Ἀπροσμέτρητα ἀπλές καὶ ταπεινές, ἀναδείχθηκαν ἀνείπωτα μεγάλες. Σήκωσαν τὶς ἐλπίδες τοῦ ἔθνους καὶ πρόσφεραν στὶς ἐπερχόμενες Μακεδόνισσες μοναδικὰ πρότυπα... Στὶς μηχανοκίνητες ὁρδὲς τοῦ εἰσβολέα ἢ Πατρίδα μας ἀντιπαράταξε τὸ πύρωμα τῆς καρδιάς τῶν στρατευμένων παλλικαριῶν τῆς, τὶς Ἀκρίταινες ἡρώιδες τῆς Πίνδου, κι ἓνα σμῆνος λευκῶν ἀγγέλων, τὶς Ἐθελόντριες Ἀδελφές, σὰν στρατιῶτες ἀγάπης...».

Γιαυτὸ νικήσαμε...

Τελικά, νομίζω πὼς πέτυχε ἀπόλυτα στοὺς σκοποὺς καὶ στὸ ἔργο τῆς. Ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀνοιξε μιὰ πλατεῖα λεωφόρο, ἀφήνοντας ἐλάχιστες πτυχές, ποὺ θ' ἀπαιτοῦσαν περισσότερη ἔρευνα κι ἐμβάθυνση καὶ συμπλήρωση.

Τὸ θαυμάσιο αὐτὸ βιβλίον, ἀπὸ 504 σελίδες, εἶναι ἓνα ἔργο ζωῆς. Θὰ πρέπει νὰ διαβασθεῖ ἀπὸ κάθε Μακεδόνα καὶ Μακεδόνισσα, ἀπὸ κάθε Ἑλληνα. Καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς Ἀποδήμους Ἑλληνες τῆς Διασποράς.

Π. Βυσσούλης

ΠΑΝΟΣ ΤΣΙΝΑΣ, Ὁ Τριακονταετὴς Πόλεμος

Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ζωὴ χωρὶς, κάποια ἔστω, μορφὴ μνήμης. Δὲν θὰ μπορούσαν νὰ σχηματισθοῦν κοινωνικὲς ἐνώσεις ἀνθρώπων χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ «ροπῆς πρὸς ἑνωσιν ἐντὸς

→
παρουσιάσεις, ὑπάρχει χώρος ἀπέραντος καὶ διψασμένος. Δίπλα στὴν ὅποια τέχνη ὑπάρχει χώρος τῆς τέχνης ποὺ ὀνομάζεται «παρουσίαση» καὶ μάλιστα αἰσθητική.

Ὁ παρουσιαστής δημιουργεῖ ὅσο καὶ ὁ λογοτέχνης, ὁ μουσικοσυνθέτης, ὁ γλύπτης, ὁ ζωγράφος, ὁ ἡθοποιός, ὁ ἀρχιτέκτων, ὁ τραγουδιστής. «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». Ὁ κρίνων κρίνεται. Δὲν κρίνει μόνο. Καὶ εὐλογία ἢ ἀπορία τοῦ Καρυωτάκη στὸ ποίημά του «Μικρὴ Ἀσυμφωνία εἰς Α' Μείζον».

Ἄ, κύριε Μαλακάση, / ποιὸς θὰ βρεθεῖ νὰ μᾶς δικάσει /
μικρὸν ἐμὲ κι ἐσᾶς μεγάλο / ἴδια τὸν ἓνα καὶ τὸν ἄλλο /.

Ἄ, κύριε Μαλακάση, / ποιὸς τελευταῖος θὰ γελάσει.

Τελειώνοντας θέλω νὰ τονίσω, ὅτι τέχνη, ὅπως καὶ γλῶσσα, εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ δική του γλῶσσα καὶ τέχνη. Ἡ τέχνη εἶναι ἀτομικὴ ὑπόθεση, μὲντελῶς προσωπικὰ χαρακτηριστικά. Μοιάζει μὲ τὰ δαχτυλικά ἀποτυπώματα. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὰ ἀποκλειστικῶς δικά του. Πὼς λοιπὸν νὰ συμφωνήσουν τὰ δαχτυλικά ἀποτυπώματα τοῦ κρίνοντος καὶ τοῦ κρινομένου; Πὼς νὰ ταυτιστοῦν οἱ ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων; Ὁ κάθε δημιουργός, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ γνήσιο καὶ πρωτότυπο ἔργο, πρέπει νὰ ἀφεθεῖ ἐλεύθερος στὴν ἀναζητητικὴ του πορεία, καὶ ὅ,τι βγεῖ. Ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀλήθειας, καὶ ἡ τέχνη τῆς ἐλληνικότητος καὶ τῆς ἀρχαιοελληνικῆς σοφίας, δὲν ἔχει ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ συμφωνοῦντες οὔτε ἀπὸ διαφωνοῦντες οὔτε ἀπὸ προστάτες οὔτε ἀπὸ διώκτες. Τὸ μόνο ποὺ χρειάζεται εἶναι ἐλευθερία, καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι τὸ δίδυμο ἐλευθερία-ἀλήθεια φέρνει ἀτομικὴ ἀκεραΐωση καὶ φῶς.

Σπύρος Νόνικας

του γενετικού των κώδικος (DNA)». Δεν θα μπορούσε ποτέ ν' αποκτήσει ο άνθρωπος γλώσσα ικανή ν' αναπτύσσει τις λογικές απορίες ενός μεγάλου πολιτισμού, εάν στον πλανήτη μας δεν έσχηματιζέτο από φυσικές διαδικασίες ο ελληνικός χώρος, το ιδανικό ανθρώπινο περιβάλλον (χλωρίς-πανίς) που έρέθισε την διάνοια των πλασμάτων του, «φύσει *ὀρεγομένων τοῦ εἶδέναι*»: νὰ προσεγγίσουν τὸ ἄγνωστο τῶν νόμων τῆς δημιουργίας. Ἔτσι προμετωπίδα στὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια ἐτέθη «κάποτε» στοὺς παμπάλαιους χρόνους ἡ φράση «*Δῖον γένος*», ἡ ὁποία τελικὰ στὴν περίοδο τῶν κλασσικῶν ὑπέστη μεταλλαγή καὶ ἐγινε «*Ἑλληνικόν*».

Ὅχι λοιπὸν λήθη ἀλλὰ ἀ-λήθεια, δηλαδὴ μνήμη τοῦ παρελθόντος (τὸ *μὴ λήθον* κατὰ Ἡράκλειτον) πρέπει συνεχῶς νὰ ἀναζητοῦμε, διότι ἡ λήθη τοῦ παρελθόντος δὲν εἶναι πράξη γενναιότητος οὔτε πολιτικῆς σωφροσύνης. Εἶναι πρόταξη ἐξουσιαστικῆ, πὺλ ἐπιδιώκει τὴν διατήρηση τῶν παρὰ φύσιν-θέσεων αὐτῆς, ὥστε νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἀντιμαχία πὺλ θεμελιώνει τὴν ἐξουσία.

Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ κατανοήσουν οἱ ἄνθρωποι σ' ὅλο τὸν πλανήτη ὅτι: εἰς δὲν λειτουργήσει ποτὲ ἡ ΝΕΜΕΣΙΣ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν καὶ πρὸς ὅλες τὶς ἀκτινοβολίες τῶν ἀνθρώπων πράξεων, δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξει ἡ οἰκουμενικὴ δικαιοσύνη, προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας, καὶ ἐπομένως ἀνευ δικαιοσύνης δὲν θὰ ὑπάρξει καὶ ἐλευθερία. Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ κατανοήσουν τὰ θύματα τοῦ ἐξουσιασμοῦ, ἀνεξαρτήτως ἀπ' τὶς ταμπέλες πὺλ τοὺς ἔχουν κρεμάσει στὸ λαιμό, ὅτι ὁ μοναδικὸς ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἐξουσιαστὴς Ἰανός, πὺλ ἔχει καὶ αὐτὸς δύο πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὅμως κατὰ περιστάσιν ἐκφράζει. Εἶναι θύτης καὶ θῦμα ταυτοχρόνως. Αὐτὸς ὁ διπρόσωπος Ἰανὸς ἕνα μόνον ἐχθρὸ ἀναγνωρίζει, τὸν Ἑλληνικὸ Λόγο. Καὶ Ἑλληνικὸς Λόγος δὲν θὰ ὑπῆρχε χωρὶς τὸν φορῆα του, τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Καὶ Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν θὰ ὑπῆρχε χωρὶς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρο, τὴν φύση τὴν ἑλληνικὴ πὺλ ἐξέθρεψε καὶ ἐκπαίδευσε τὸν δικὸν τῆς ἀνθρωπο. Νὰ γιατί πρᾶγματι εἶναι ξεχωριστὸ μέλημα τοῦ ἐξουσιαστικοῦ Ἰανοῦ τὸ «ξεπάτωμα» τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἀκούγονται πρᾶγματι, ὅπως καὶ ὁ συγγραφεὺς Π. Τσίνας λέγει, πολλὰ «παραμύθια» ἀπ' τὰ στόματα τῶν «*ἐντελλομένων ὀργάνων τοῦ ἐξουσιασμοῦ*» περὶ «προόδου» καὶ «πόνου» γιὰ τὸν φτωχὸ λαὸ κ.ἄ.! Αὐτὰ εἶναι ἀφιόνια γιὰ τοὺς ἀπληροφόρητους καὶ κατάλληλα νὰ προκαλοῦν «*δερβίσικους χοροὺς*». Δὲν μπορεῖ ὅμως αὐτὸν τὸν «φονιά» τῆς ἀνθρώπινης συνειδήσεως, τὸν ἐξουσιασμό, νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ Ἕλληνες ταγοί, ὅσοι τουλάχιστον ἰσχυρίζονται ὅτι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὶς ἀξίες, πὺλ ἐδῶ σ' αὐτὸν τὸν τόπο θεμελιώθηκαν. Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξοντώσουν, πρῶτοι αὐτοί, τὴ διπροσωπία πὺλ ἐπιβεῖ ἐντός μας δι' ἀντιμαχιῶν καὶ ἀντιπαραθέσεων. Δὲν εἶναι θέμα «ἀλλαγῆς παντιέρας». Εἶναι θέμα ζωῆς ἢ θανάτου τῶν φυσικῶν συνεχιστῶν: χρέος πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἔκανα αὐτὸ τὸν πρόλογο, γιὰ νὰ παρουσιάσω τὸ βιβλίο αὐτοῦ Π. Τσίνας, ὅχι τόσο γιὰ τὶς πολλὰς ἀλήθειες πὺλ ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ γιὰ νὰ συλλάβουμε τὶς μεθόδους τοῦ πλέον δυναμικοῦ τρόπου ξεπατώματος, ὅταν οἱ πλέον στυγνοὶ δολιοφθορεῖς εἶχαν θεωρήσει ὅτι ἦταν κατάλληλη στιγμή νὰ καταφέρουν τὸ θανατηφόρο κτύπημα, γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν καρδιά νὰ χτυπᾷ. Μέσα ὅμως ἀπὸ τὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ συγκλονιστικοῦ ὁδοιπορικοῦ, πὺλ θεωρῶ ὅτι κάθε νέος πρέπει νὰ διαβάσει, διαβλέπει κανεῖς αὐτὲς τὶς βαθύτερες ἐννοιες τοῦ ἐξουσιαστικοῦ ἐκτρώματος, πὺλ ἔχουν ἀπασχολήσει τὸν Πᾶνο Τσίνα καὶ πὺλ νομίζω ὅτι τὸν ἔχουν ὀδηγήσει καὶ αὐτὸν σὲ ἀρκετὰ κοντινὰ πρὸς τὰ δικά μας συμπεράσματα. Δὲν ξέρω πόσο οὐτοπιστὴς μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ κανεῖς μαχόμενος κατὰ τοὺς τίτλους πὺλ ἐξουσιαστῇ. Προτιμῶ ὅμως ἐγὼ τὸν τίτλο τοῦ «Οὐτοπιστῇ» παρὰ τοὺς τίτλους πὺλ ἀποκτοῦν τὰ ἀσυνειδήτα καὶ ἀνθρώπινα ἀνθρωπάκια, τὰ ἔτοιμα γιὰ μερικὰ ἀργύρια νὰ ξεπουλήσουν τὸν ἱερὸ αὐτὸ χῶρο, τὴν γλῶσσα του καὶ τὸν πολιτισμὸ του. Νομίζω ὅτι συμφωνεῖ σ' αὐτὸ καὶ ὁ Π. Τσίνας.

Η. Α. Τσατσόμοιρος

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΦΑΙΔΩΝΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ, Νοσάνθη (πεζογραφία-μυα), εκδόσεις Νικολαΐδη, Αθήνα 1986.

Πεζογραφία σε στίχους τα διηγήματα αυτά του Φ.Θ. Η πρωτοτυπία αυτή της μορφής αντικαθρεφτίζεται ποιητικά και στο περιεχόμενο, που με λαγάρω λόγο αποκαλύπτεται μπροστά στα μάτια μας. Στο έργο αυτό ανακατώνονται έπιτυχώς μερικά ετερόκλητα στοιχεία: το θέατρο του παραλόγου με τον υπερρεαλισμό, ή έπιστημονική φαντασία με το άστυνομικό μυθιστόρημα, ό ρομαντισμός με την καθημερινή ζωή και χωρία από τον «Έκκλησιαστή» της Βίβλου με την πετσιθάνατη μελαγχολία τους. Ξεχωρίσαμε όχι τόσο το όμώνυμο αφήγημα του τίτλου με την άνυπέρθετα πασιδηλή τάση φυγής του από τη ρουτίνα του «πολιτισμού», αλλά αυτό που έπιγράφεται «Ο Θεός στο καφενείο της παραλίας» για το ώραίο εύρημά του της προσωποποίησης του Θεού «κατ' εικόνα και όμοίωση», στοιχείο καθαρά Άναγεννησιακό. Έπίσης το ρητό της σελ. 20: «Τι άλλο άποζητά ό άνθρωπος στη ζωή του από έξουσία και δύναμη;» με τις άντιεξουσιαστικές προεκτάσεις του. — Ο. Μ. Δ.

ΕΛΕΝΗ ΛΥΓΙΑΝΗ, Άντίστροφες Εικόνες (μυθιστόρημα), εκδόσεις Νικολαΐδη, Αθήνα 1987.

Ίδιαίτερα θά ενδιαφέρει τις γυναίκες το νέο αυτό βιβλίο της συγγραφέως κ. Έλένης Λυγιάνης. Με λεπτότητα, ευαισθησία και, θάλεγα, ώμη είλικρίνεια, που ποτέ όμως δέν ξεφεύγει από τα όρια του κόσμου και του εύπρεπούς, άναλύει ένα πλατύ φάσμα γεγονότων, περιστατικών και καταστάσεων μιās σύγχρονης γυναίκας. Γλαφυρές άφηγήσεις, ποιητικές περιγραφές έρχονται νά καλύψουν το τρίπτυχο αυτό από τις τρεις διαφορετικές έποχές — εικόνες της ζωής μιās γυναίκας, που ή ίδια της ή φύση την έκανε όχι μόνο όμορφη έξωτερικά αλλά και με δυνατή και όλοκληρωμένη προσωπικότητα. Μιά έσωτερική άνατομία των ψυχολογικών της άντιδράσεων, μία συνεχής παράθεση και άντιπαράθεση έντυπώσεων είναι, στην ούσία του, το μυθιστόρημα αυτό, πού, πρέπει νά πούμε, είναι όχι μόνο καλογραμμένο, αλλά και πώς διαβάζεται άνετα. Χωρίς άμφιβολία είναι ένα βιβλίο ώριμο, χωρίς ύπερβολές και περισολογίες. Στέρεις και ρεαλιστικές οί βάσεις του μύθου μέσα στην σύγχρονη πραγματικότητα, έξακτιδώνεται και σ' όλες τις παράλληλες έξιστορήσεις. Έτσι δημιουργείται άτμόσφαιρα που έντεινεται από ένα γρήγορο και

ζωηρό διάλογο και μιá εύτράπελη, συχνά σατιρική διάθεση. Νομίζω, πώς με το βιβλίο της αυτό ή κ. Ε.Λ. μάς έδωσε ένα άκόμα δείγμα των πολύ άξιόλογων πεζογραφικών της δυνατοτήτων. — Ε.Γ.Ρ.

Δώρημα στον ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ, Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1987.

Στην Κύπρο κατά την Άρχαιοότητα άναδύθηκε από τους άφρους και το άχητό των κυμάτων ή θεά του έρωτα. Σήμερα καλλιεργείται εκεί — παρ' όλες τις γνωστές άντιεξόστιες — ή άγάπη για τον πνευματικό πολιτισμό και τα γράμματα. Ένας από τους άξιώτερους έκπροσώπους τους είναι άδιαφιλονίκητα και ό ίατρος-λογοτέχνης Κύπρος Χρυσάνθης (1915-), άνδρας με πολυσχιδή συγγραφική, έκδοτική, έπαγγελματική και κοινωνική δράση. Στο όγκάδες αυτό άφιέρωμα στον άνθρωπο και το έργο παίρνουμε μιá όλοκληρωμένη γέυση τόσο αυτών, όσο και της ιδιαίτερης πατρίδας του που τον γαλούχησε λογοτεχνικά. Κολοφώνας στα έξαιρετικά αυτά δωρήματα για τον Κ.Χ. είναι το κατατοπιστικό του Νίκου Κρανιδιώτη «Η πνευματική άτμόσφαιρα της έποχής και το καινούργιο μήνυμα της ποίησης του Κύπρου Χρυσάνθη» και το πρωτότυπο του Κώστα Π. Μιχαηλίδη «Δώδεκα σελίδες έμμετρα δοκίμα».

Άναμφισβήτητο γεγονός είναι ότι μιá φωτεινή άχτίδα στη ζοφερή ιστορία του νησιού της Κύπριδας είναι ή ευδαιμονία του σώματος και του πνεύματος, το άληθινό «εύ ζήν», όπως προάγεται εκεί, περισσότερο άπ' ό,τι στο παρελθόν, από προικισμένες προσωπικότητες σαν τον Κύπρο Χρυσάνθη.

Ο. Μ. Δ.

ΦΩΤΗΣ ΜΠΟΥΖΑΝΗΣ, Παγά λαλέουσα (ποιητική συλλογή), Αθήνα 1986.

«Άχ κουρασμένη μου ψυχή, μ' όλα τα γεροντάματα / άνέβα πάλι το σκαλί / και κούρσεψε όσο μπορείς της μνήμης τα φαντάσματα, / σαν το πιό γρήγορο πουλί...» Ό κ. Φώτης Μπουζάνης, έμβριθής φιλόλογος και έπίτιμος Γυμνασιάρχης, μάς ξάφνιασε με την ποιητική του συλλογή. Τόν ξέραμε κυρίως ως συγγραφέα χρησιμοτάτων βοηθημάτων για έκθέσεις και έπιφυλλιδογράφο της έφημερίδος «Έστία». Νά όμως πού και ό ποιητικός λόγος δέν τον άφήνει άδιάφορο. Η νοσταλγία άποτελεί την κεντρικήν ιδέα της στιχουργικής προβληματικής του ποιητού. Ά-

ναπολεί τὸ παρελθόν, γεύεται μὲ ἡδύτητα τὴς ἀναμνήσεως καὶ ἀποφεύγει τὴν ἀναφορὰ στὸ παρόν. Πρωτότυπο στοιχείο τῆς ποιήσεώς του εἶναι ἡ χρῆση τῆς ὁμοιοκαταληξίας — κατ' οὐσίαν παραδοσιακὸ στοιχείο, ἀλλὰ πρωτότυπο

ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἐποχὴ μας — ποὺ προσδίδει στοὺς στίχους ἀβίαστη ροή, γλαφυρότητα καὶ συνέχεια. Ὁ κ. Μπουζάνης ἀποδεικνύεται ἔτσι πολὺπλευρος πνευματικὸς ἄνθρωπος. — Ν.Χ.Χ.

Ἀμαρτημένα:

Στὸ κείμενο τοῦ κ. Δεινία Δικαίου «Ἐξω ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία ὁ κ. Γ. Ρίτσος» τοῦ προηγούμενου τεύχους (ἐξηκοστοῦ ἔκτου) ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα τυπογραφικὰ λάθη — ἐδὼ τὰ ὀρθὰ μὲ πλάγια πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου:

Σελ. 3698 10η σειρὰ ἀπὸ κάτω:

» 3699 27η	»	»	»
» 3700 6η	»	»	πάνω:
» 3710 11η	»	»	κάτω:
» 3703 11η	»	»	»
» 3703 18η	»	»	»
» 3705 21η	»	»	»
» 3706 21η	»	»	»
» 3706 11η	»	»	»
» 3708 17η	»	»	»

Στὴν θέσι τῶν τριῶν μεγάλων διαχωριστῶν κουκκίδων νὰ μπεῖ τὸ γράμμα Φ
σ' ἔγραψα λάδι τῆς ἐλιδας, γάλα
παχὺ τῆς ψάνας.
λέγω, τοῦ παραμυθένιου, ἔκλαμπρου,
ἀγλαοῦ περιαιουῶς — ἑαυτὸν δαπανώμενον
σὲ «δῶρημα τέλειον» «ἀσυγχώριστο»
«σουειπονμουειπίεις» ποὺ εἰσάγει σὲ
χῶρον, τὴν ὑπαρξί τοῦ ὁποίου θὰ δικαίωνε
μόνον τὸ αἷμα,
χωρίζει τὸ δεύτερο ποίημα (βλέπε
σημεῖον Φ) διόλου δὲν κατάλαβες ὅτι
τὸ... δεύτερο ποίημα
μακρυνῆς, περιστάσιας, ἀπαρχῆς
«Ἀναφορά» καὶ «Περὶ τὴν ἀναφορά»
Στὶς λέξεις τῆς δευτέρας καὶ τρίτης
Στήλης νὰ προστεθοῦν, ἀντιστοίχως, οἱ
λέξεις κλεισμένα καὶ χθόνιας.
13 I 52 I 37 I 32
Στὶς 44—36

● Στὸ ἄρθρο τοῦ κ. Κ. Π. Μιχαήλ: «AIDS καὶ τὰ πάντα ρεῖ» (τεύχος 64 Ἀπριλίου 1987, σελ. 3568) στίχοι 6-10: γράψε ὡς ἐξῆς: Ὁ ἰὸς AIDS ἀπεμονώθη τὸ πρῶτον τὸ 1938 στο *Institut Pasteur Paris* ἀπὸ τὸν *Luc Montaguier* ὡς *ρετροϊὸς LAV (Lymphadenopathy Associated Virus)*, ἐν συνεχείᾳ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπὸ τὸν *Robert Gallo*, στὸ *National Institut of Health* τῶν ΗΠΑ III (καὶ ὅχι HTIV III ὡς ἀναγράφεται) (*Human T Lymphotropic Virus II*). Ὁ ἰὸς περιγράφεται καὶ ὡς ARV ἀπὸ τὸν *K. Levy*. Συγκρασεῖς τῶν τριῶν αὐτῶν ὀνομασιῶν (LAV, HTLVII, ARV) εἶναι ἡ νέα ὀνομασία τοῦ ἰοῦ ὡς HIV I (*Human Immunodeficiency Virus I*). Ὁ ἰὸς τῶν πιθήκων ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε εἶναι ὁ STLV II καὶ ὅχι ὁ STIV II ὡς ἐσφαλμένα ἀναγράφεται στὸ ἄρθρο (*Simian T Lymphotropic Virus II*). Ἐπίσης στίχος: 35 σελ. 3570: βιομηχανικὲς - γράφε: βιοχημικὲς. στίχος: 28 σελ. 3571: μετέθεσαν - γράφε: μετέφεραν.

● Στὸ κείμενο τοῦ κ. Παναγιωτάτου «Τὸ Σιλὸ», στὸ ἴδιο τεύχος, θὰ ἦταν καλὸ νὰ διορθωθοῦν τὰ ἐξῆς:
Σελ. 3728 12η σειρὰ ἀπὸ πάνω:

» 3729 8η	»	»	»
-----------	---	---	---

Λόγου «εἶναι ὅχι ἡ τιποτολογία τοῦ
πῶς ἐπιβιώνω—πορεύομαι, μὰ
ἡ πολυσημία τοῦ πῶς
ἐνῶ σ' ὄλο τὸν τελευταῖο τὰ κύρια
ὀνόματα εἶναι μόνον ἐπτά. Ὑπογραμμίζω
τὴν ἐμφανῆ ἰσορροπία σὲ κύρια ὀνόματα.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ

Ὅπως κάθε χρόνο, λόγω τῆς θερινῆς περιόδου τὸ ἐπόμενο 68ο τεύχος τοῦ «Δ» (μηνὸς Αὐγούστου) θὰ συνεκδοθῇ μαζί μὲ τὸ μεθεπόμενο 69ο τὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου.